

T.C.
YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI

ŞAVŞAT KALESİ KAZISI
SIRLI VE SIRSIZ SERAMİK BULUNTULARIN
DEĞERLENDİRİLMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Melih YARDIMCI

VAN-2015

T.C.
YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI

ŞAVŞAT KALESİ KAZISI
SIRLI VE SIRSIZ SERAMİK BULUNTULARIN
DEĞERLENDİRİLMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Melih YARDIMCI

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Osman AYTEKİN

VAN-2015

T.C.
YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

TEZ KABUL VE ONAY SAYFASI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu çalışma, jürimiz tarafından SANAT TARİHİ
ANABİLİM DALI SANAT TARİHİ BİLİM DALI'nda
YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan	: Yrd. Doç. Dr. Osman AYTEKİN	İmza:
ÜYE (Danışman)	: Yrd. Doç. Dr. Osman AYTEKİN	İmza:
ÜYE	: Doç. Dr. Celil ARSLAN	İmza:
ÜYE	: Doç. Dr. Gülseren BAŞ	İmza:
ÜYE	:	İmza:

ONAY: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

ÖNSÖZ

Doğu Karadeniz Bölgesi'nin, eski çağları konusunda pek araştırma olmamakla birlikte, arkeolojik yüzey araştırmaları yeni yeni yapılmaya başlanmıştır. Çok çeşitli medeniyetlerin yaşadığı bu coğrafyada, Bizanslılar, Bagratlılar, Selçuklular ve Osmanlılar gibi geniş kültüre sahip milletler, belirli dönemlerde hâkimiyet ve uygarlık kurmuşlardır.

Ortaçağ döneminde, Anadolu'nun sürekli fetihler ve savaşlarla kozmopolit bir yapıya bürünmesi, var olan karmaşık siyasi yapıya rağmen Anadolu'daki halkların bir arada yaşayabilmesi, eserlerin kaynağı ve üretimi konusunda, kesin yargılara varmayı güçleştirmektedir. Seramikler üzerinde görülen süsleme teknikleri, kullanılan motifler ve kap formlarında “Geçiş dönemi” olabileceğini düşündüğümüz bu süreçte, çok yakın benzerlikler bulunmaktadır.

Konusunu “*Şavşat Kalesi Kazısı Sırlı ve Sırsız Seramik Buluntuların Değerlendirilmesi*” adı altında yapacağımız bu tez çalışmasında, Artvin'in Şavşat ilçesinde yapılmakta olan, Şavşat (Satlel) Kalesi Kazısından çıkarılan seramik buluntuları inceleyerek, seramik sanatı ve sanat tarihi açısından önemini, kullanılan malzeme, teknik ve doğal çevre arasındaki farklılıkları araştırarak, yöredeki seramik anlayışını ortaya çıkarmayı umuyoruz. Çalışmamız, kazılar sonucunda ortaya çıkan özgün malzemenin tespiti ve değerlendirilmesi üzerine kuruludur. Şavşat Kalesi seramikleri ilk kez bu kadar kapsamlı bir araştırmaya konu olmuştur.

Bu çalışmada yer alan orijinal buluntuların tümü 2007-2012 yıllarına ait seramik buluntulardan oluşmaktadır. Buluntular, Şavşat Kalesi Kazısında yürütülen çalışmalarla, gün yüzüne çıkarılmıştır. Kazı sonuçları bildirisine ait sempozyum sunumları dışında, hemen hiç yayınlanmamış olan bu seramikler üzerinde, çalışma yapabilmem için izin veren, danışmanlığımı üstlenerek, konumun seçiminde beni yönlendiren, çalışmalarımı inceleyip bana, her türlü desteği sunan, kazı başkanı ve danışman hocam Sayın Yrd.Doç.Dr. Osman AYTEKİN'e ve benden manevi desteğini esirgemeyen bölüm başkanımız Yrd. Doç. Dr. Mehmet KULAZ'a, değerli bölüm hocam Doç.Dr. Gülsen BAŞ'a ayrıca üzerimde emeği bulunan tüm bölüm hocalarıma, teşekkürü bir borç bilirim.

Kazılar esnasında, birlikte birçok işi sırtladığımız ve bana hemen her konuda yardımlarını esirgemeyen Arş. Gör. Tahsin KORKUT'a ve Yrd. Doç. Dr. Hasan BUĞRUL hocama, ayrıca seramik çizimlerini öğrenmemde ve literatür çalışmalarında bilgisi, sabrı ve kararlılığı ile Öğr.Gör. Güler YILMAZ'a, bilgisayar çizimlerinde bana yol gösteren Öğr.Gör.Yunus Emre AYTEKİN'e, fotoğraf çekimlerinde yanımda olarak büyük desteğini gördüğüm, kazı elemanı Fatih GÜLTEKİN'e, tezde yardımlarını gördüğüm değerli arkadaşım Sevcan TÜRE ÖLÇER'e ve son olarak maddi ve manevi her konuda, desteklerini daima yanımda hissettiğim canım aileme yürekten teşekkürlerimi sunarım.

Melih YARDIMCI

VAN 2015

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
İÇİNDEKİLER.....	III
KISALTMALAR.....	V
1. GİRİŞ.....	1
1.1. KONUNUN NİTELİĞİ VE ÖNEMİ.....	1
1.2. KAYNAK VE ARAŞTIRMALAR.....	2
1.3. METOD VE DÜZEN.....	4
2. ARTVIN'İN COĞRAFI KONUMU VE TARİHÇESİ.....	7
2.1. Coğrafi Konumu.....	7
2.2. Tarihçesi.....	9
3. ŞAVŞAT (SATLEL) KALESİ KAZISI.....	13
3.1. Kalenin Tarihçesi.....	14
3.2. Yapının İncelenmesi.....	14
3.3. 2007 ve 2012 Yılları Arasındaki Kazı ve Restorasyon Çalışmaları.....	16
4. ANADOLU'DA ORTAÇAĞ DÖNEMİNDE SERAMİĞİN GELİŞİMİ.....	24
5. KATALOG.....	29
6. DEĞERLENDİRME.....	134
6. 1. SERAMİK GRUPLARI.....	134
6. 1. 1. SIRLI SERAMİKLER.....	134
6.1.1.1. Tek Renk Sırlı Seramikler.....	138
6.1.1.2. Sır Altına Boyama Seramikler.....	140
6.1.1.3. Boyalı Kazıma Seramikler.....	143
6.1.1.4. Kazıma (Sgraffito) Seramikler.....	144
6.1.1.5. Kabartma ve Baskı Bezemeli Seramikler.....	146
6. 1. 2. SIRSIZ SERAMİKLER.....	148
6.1.2.1. Kazıma Bezemeli Seramikler.....	150
6. 2. FORM VE İŞLEV.....	151
6. 2. 1. SERVİS KAPLARI.....	151
6.2.1.1. Kâseler.....	151
6.2.1.2. Tabaklar.....	152
6.2.1.3. Kupa.....	153

6.2.1.4. Çanaklar.....	153
6. 2. 2. PİŞİRME KAPLARI.....	154
6.2.2.1. Çömlek.....	154
6.2.2.2. Geniş Yayvan ve Çukur Kaplar.....	155
6.2.2.3. Kapaklar.....	155
6. 2. 3. DEPOLAMA AMACIYLA KULLANILAN KAPLAR....	156
6.2.3.1. Küpler.....	156
6.2.3.2. Testiler.....	157
6. 2. 4. LÜLELER.....	159
6. 3. MALZEME VE HAMUR ÖZELLİKLERİ.....	160
6. 4. BEZEME VE TEKNİK.....	164
6.4.1. Motifler.....	166
6.4.1.1. Geometrik Bezeme.....	167
6.4.1.2. Bitkisel Bezeme.....	168
6. 5. LEVHALAR.....	169
7. SONUÇ.....	177
8. ÖZET.....	180
9. ABSTRACT.....	181
10. KAYNAKÇA.....	182
11. HARİTA LİSTESİ.....	191
12. ÇİZİM VE RESİM LİSTESİ.....	192
13. HARİTALAR.....	193
14. ÇİZİM VE RESİMLER.....	195

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
a.g.t	: Adı Geçen Tez
A.Ç.	: Ağız Çapı
bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
D.Ç.	: Dip Çapı
Ed.	: Editör
Env.	: Envanter
Fot.	: Fotoğraf
Gös. yer.	: Gösterilen Yer
Kat. No.	: Katalog Numarası
Mad.	: Madde
Lev.	: Levha
No	: Numara
Örn.	: Örnek
Res.	: Resim
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
ŞKK.	: Şavşat Kalesi Kazısı
Şek.	: Şekil
Ykş.	: Yaklaşık
v.d.	: Ve Diğerleri
Y.	: Yükseklik
yy.	: Yüzyıl

1. GİRİŞ

1.1. KONUNUN NİTELİĞİ VE ÖNEMİ

Anadolu'da Ortaçağ ve sonrası üzerine yapılan kazıların artması ve bu kazılardan çıkan malzemenin değerlendirilmesi, birçok konuda araştırmacılara rehberlik etmektedir. Seramik çalışmaları, üretildikleri toplumun yapısının belirlenmesinde önemli veriler sunmaktadır. Elde edilen veriler sayesinde, seramik üreten toplumların, teknik düzeyleri ve beğenileri ortaya çıkarılmaktadır. Aynı zamanda seramik üretim sistemlerinin teknik düzeyleri analiz edilerek toplumun sosyo-ekonomik yapısı yorumlanabilmektedir. Seramik geleneklerini oluşturan etkenler, çevrede bulunan hammadde kaynağı, üretim teknolojisinin düzeyi, insanların gereksinimleri ve beğenileri ile meydana gelmektedir.

Artvin, Doğu Karadeniz Bölgesi'nde, köklü ve zengin uygarlıkların yaşadığı önemli bir yerdir. Maalesef Artvin il sınırları içerisinde, tarih öncesi ve tarih sonrasını aydınlatacak arkeolojik kazılar yapılmadığı gibi, yüzey araştırmalarına da yeni yeni başlanmıştır. Ancak, tarihi ve coğrafi yakınlığı bulunan Kafkaslar ve Kars çevresinde saptanan Neolitik dönem (İ.Ö.8000-5500) yerleşimlerine dayanarak, Artvin ve çevresinin de bu çağ ile birlikte iskân edildiği tahmin edilmektedir. Şavşat-Meşeli ve Yusufeli-Demirköy'de tesadüfi olarak köylülerce bulunan bronz baltalar hariç, geçmişe ait elimizde arkeolojik bir veri bulunmamaktadır. Bu bölgede, Hurriler, Mitanniler, Urartular, İberya Krallığı, Müslüman Arapları, Bagratid Sülalesi, Büyük Selçuklular, Moğollar, İlhanlılar, Celayirliler, Karakoyunlular, Akkoyunlular, Safeviler, Timur Devleti, Gürcüler ve Osmanlılar gibi çeşitli uygarlıklar, belirli dönemlerde hâkimiyet ve uygarlık kurmuşlardır.

Bu tez çalışmasının amacı, Artvin'in Şavşat ilçesinde yapılmakta olan, Şavşat (Satlel) Kalesi Kazısından çıkarılan seramik buluntuları inceleyerek, seramik sanatı ve sanat tarihi açısından önemini, kullanılan malzeme, teknik ve doğal çevre arasındaki farklılıkları araştırarak, bölgedeki seramik anlayışını ortaya çıkarmaktır.

Kale, hem Bizans - Gürcü dönemine, hem de Türk -İslam dönemine ait seramik buluntular içermesi nedeniyle önemlidir. Kazıların hâlâ devam ediyor olması

nedeniyle, bu çalışmada varacağımız sonuçlar, incelediğimiz tarih ve mekânsal sınırlar içerisindeki veriler doğrultusunda olup, bir tespit ve değerlendirme niteliğindedir.

1.2. KAYNAK VE ARAŞTIRMALAR

Gürcistan ve bölge tarihini ele alan bilimsel çalışmalar sayısal olarak yetersizdir. Var olanlarda, Rus veya Gürcü sanat tarihçilerine aittir. Yazılan kaynaklar daha çok bölgedeki eserlerin mimari yapısını ele almışlardır. Bölge tarihine ışık tutan eserlerden olan, Fahrettin Çiloğlu'nun, ''*Dilden Dine, Edebiyattan Sanata Gürcülerin Tarihi*''¹ isimli çalışması, Gürcülerin sanat ve yaşamlarına dair önemli bilgiler vermektedir. Gürcü tarihi konusunda daha kapsamlı bir eser olan Marie Felicite Brosset'in *Gürcistan Tarihi*² isimli çalışması başvurduğumuz kaynaklar arasındadır.

Osman Aytekin'in Yüzüncü Yıl Üniversitesi bünyesinde hazırladığı ''*Artvin'deki Mimari Eserler I*''³ adlı doktora tezi çalışması, Ortaçağdan Osmanlı Dönemine Kadar Artvin'deki birçok yapıyı, yapı farkı gözetmeden; manastırlar, kiliseler, camiler, türbeler, hamamlar, çeşmeler, kaleler, köprüler, evler ve konaklar olarak incelemiş ve çok önemli bir eser ortaya koymuştur. Bu tez çalışması, nihayetinde Kültür Bakanlığı tarafından ''*Ortaçağdan Osmanlı Dönemine Kadar Artvin'deki Mimari Eserler*''⁴ adıyla, 1999 yılında, yayımlanmıştır. Söz konusu bu kaynak bölgeyi ve mimarisini tanımak için bir rehber kitabı niteliğindedir. Kazı başkanı, Sayın Osman Aytekin'in kazı sonuçlarını yayınladığı makaleleri dışında, konumuzla doğrudan ilgili kaynak mevcut değildir. Elde edilen kazı raporlarında yürütülen çalışmalar genel olarak anlatılmış, yeri geldikçe seramik buluntulara değinilmiştir.

Tezin konusunu oluşturan Şavşat'ta, Hristiyan ve İslami döneme ait yerleşim izlerine rastlanmış olup, seramik buluntuların da bu farklı dönemlerde kullanıldığını yaptığımız incelemelerle tespit ettik. Bu nedenle Bizans, Selçuklu, Gürcü ve Osmanlı seramiklerini tanıtan ve değerlendiren kaynaklardan faydalanılmıştır. Söz konusu

¹ Fahrettin Çiloğlu, ''*Dilden Dine, Edebiyattan Sanata Gürcülerin Tarihi*'', İstanbul, 1993.

² Marie Felicite Brosset, *Gürcistan Tarihi*, Ankara, 2003.

³ Osman Aytekin, *Artvin'deki Mimari Eserler I*, (Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmış Doktora Tezi), Van, 1996.

⁴ Osman Aytekin, *Ortaçağdan Osmanlı Dönemine kadar Artvin'deki Mimari Eserler*, Ankara, 1999.

döneme yönelik seramikleri tanıtan ve değerlendiren birçok kaynak vardır. Bunların bazıları kazı sonuçlarının yayınlandığı makalelerde karşımıza çıkar. Anadolu Selçuklu Dönemi seramiklerini anlatan, Prof. Dr. M. Oluş Arık'ın Hasankeyf kazılarını değerlendirdiği makalesi⁵, Ahlat kazılarıyla çıkan seramik fırınları ve seramiklerin anlatıldığı eserler, Prof. Dr. B. Karamağaralı ve Prof. Dr. N. Karamağaralı Akgül'ün çıkardığı yayınlar⁶, Samsat kazılarında çıkan seramiklerin anlatılıp, değerlendirildiği G. Öney ve L. Bulut'un çalışmaları⁷, Ortaçağ seramik sanatı konusunda başvurulacak önemli kaynaklardan biri olan, O. Aslanapa ve A. Altun, J. Raby ve N. Atasoy'un çalışmaları⁸ Doç. Dr. N. Özkul Fındık'ın İznik Roma Tiyatrosu'ndaki⁹ buluntuları anlatan kitabıyla, "Hasankeyf Seramikleri (2004-2006)"¹⁰ adlı eseri, çalışmamızda, öncü kaynak niteliğindedir. Muharrem Çeken' in "Hasankeyf (1991, 2001-2003 Yılı) Kazı Buluntusu Fırın ve Atölyeleri İle Seramik Malzemeleri"¹¹ adlı doktora tezi, R. Arık'ın Kubadabad kazıları ile ilgili yayınları¹², G. Tunçel'in sırsız seramikler hakkındaki çalışmaları¹³, Osmanlı, Selçuklu ve Beylikler Devri seramikleriyle ilgili yararlandığımız kaynaklar arasındadır.

⁵ Mehmet Oluş Arık-Metin Ahunbay, "1990 Yılı Hasankeyf Kazı, Araştırma ve Onarım Çalışmaları", *XIII. Kazı Sonuçları Toplantısı*, C. II, Ankara 1991, s. 403-412.

⁶ Beyhan Karamağaralı, "Ahlat Seramik Ekolü", *İslam İlimleri Enstitüsü Dergisi*, Sayı 5, Ankara 1982, s. 391-462; Nakış Karamağaralı-Akgül, *Ahlat Kazılarında Ortaya Çıkarılan Seramikler*, (Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1991.

⁷ Gönül Öney, *Türk Çini Sanatı*, İstanbul, 1976, s.121; Selçuklu Seramik Sanatı, *Selçuklu Çağında Anadolu Sanatı*, İstanbul, 2002, s.376; "Doğudan Batıya İslam Sanatından Türk Çini ve Seramiklerine Uzanan Miras", *Anadolu'da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı*, İstanbul, 2007, 17; L. Bulut, *Samsat İslami Devir Sırsız ve Tek Renk Sırlı Seramikleri*, (Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmir 1991; *Samsat Ortaçağ Seramikleri (Sır altı ve Lüsterler)*, İzmir 2000; "Kabartma Desenli Samsat Ortaçağ Seramikleri", *Sanat Tarihi Dergisi*, Sayı 7, İzmir 1994, s. 1-18.

⁸ Oktay Aslanapa-Şerare Yetkin-Ara Altun, *İznik Çini Fırınları Kazısı 1981-1988 II. Dönem*, İstanbul 1989; Nurhan Atasoy-Julian Raby, *Iznik: The Pottery Of Ottoman Turkey*, London 1989.

⁹ Nurşen Özkul-Fındık, *İznik Roma Tiyatrosu Kazı Buluntuları (1980-1995) Arasındaki Osmanlı Seramikleri*, Ankara 2001.

¹⁰ Nurşen Özkul Fındık, *Hasankeyf Seramikleri (2004-2006)*, Ankara, 2008.

¹¹ Muharrem Çeken, *Hasankeyf (1991,2001-2003 Yılı) Kazı Buluntusu Fırın ve Atölyeleri İle Seramik Malzemeleri*,(Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2005.

¹² Rüçhan Arık, *Kubad Abad, Selçuklu Saray ve Çinileri*, İstanbul 2000.

¹³ Gül Tunçel, *Anadolu'da Türk Devri Prese Süslemeli Sırsız Seramikler (XIII. YY. Sonuna Kadar)*, (Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Doktora Tezi), Ankara 1992; "Sırsız Seramik Sanatı", *Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi Uygarlığı (Mimarlık ve Sanat)-II*, Ed. Ali Uzeyr Peker-Kenan Bilici, Ankara 2006, s. 513-523.

Bizans Seramiklerine ilişkin yayınlar sınırlı sayıda olup, bu konuda araştırmalar devam etmektedir. Bizans seramikleriyle ilgili L. Doğer'in¹⁴, E. Parman'ın¹⁵ ve S. Bilici'nin¹⁶ çalışmaları önemli kaynaklar arasındadır. Bizans seramiklerine vurgu yapan bazı yabancı çalışmalar; H. S. Megaw¹⁷ ve K. Dark¹⁸ ile D. T. Rice'in¹⁹ yayınlarıdır. İran, Irak, Suriye, gibi İslam seramiği için, önemli bölgelerde yapılan kazılarla ortaya çıkan malzemeyi tanıtan yayınlarda bulunmaktadır. Friedrich Sarre' nin²⁰ Ernst. Grube'nin ve V. Porter'in²¹ çalışmaları, bu konudaki önemli yayınlardandır.

1.3. METOD VE DÜZEN

Tez çalışmamızın konusunu “**Şavşat Kalesi Kazısı Sırlı ve Sırsız Seramik Buluntuların Değerlendirilmesi**” oluşturmaktadır. İki aşamada gerçekleştirilen tez çalışmamızın birinci aşamasında, 2012 yılı Temmuz ve Ağustos aylarında, Şavşat Kalesi'ne gidilerek seramikler incelenmiştir. Kazı çalışmaları sırasında sistemli bir şekilde ortaya çıkarılan buluntular, kazı alanından çalışma masalarına kadar belli aşamalardan geçirilmiştir. Öncelikle, eserlerin buluntu yerlerine göre tasnifleri yapılmıştır. Daha sonra temizlik çalışmalarına geçilmiştir. Bu aşamada, form veren parçalar ve belli grupların devamı olabilecek parçalar ayrılmıştır. İlk olarak, kazı

¹⁴ Lale Doğer, “On ikinci-On üçüncü yüzyıllarda Bizans Sırlı Seramik Sanatında Form ve Üslup Değişimlerine Ait Bazı Gözlemler”, *On İkinci ve On Üçüncü yüzyıllarda Bizans Dünyasında Değişim, I. Uluslararası Sevgi Gönül Bizans Araştırmaları Sempozyumu, Bildiriler, İstanbul 25-28 Haziran 2007*, İstanbul 2010, s. 511-512; “Byzantine Ceramics: Excavation at Smyrna Agora”, (1997-98 and 2002-03), *Çanak, Byzas 7*, Ed. Beate Böhlendorf-Arslan - Ali Osman Uysal - Johanna Witte-Orr, İstanbul 2008, s. 97-121.

¹⁵ Ebru Parman, “Bizans Keramiklerinden Bazı İlginç Örnekler”, *Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Yazıları I*, Ankara 1986, s. 81-84; “The Pottery From the St. John's Basilica at Ephesos”, *Recherches sur la ceramique Byzantine. Bullentin de Correspondance Hellenique*, Supplement XVIII, Ecole Française D'Athens, Athens, Paris 1989, s. 312-340.

¹⁶ Sema Bilici, “Alanya Kalesi Kazılarında Bulunan Bizans Sırlı Seramikleri”, *Bizans ve Çevre Kùltürler, Prof. Dr. S. Yıldız Ötüken'e Armağan*, Ed. Sema Doğan-Mine Kadiroğlu, İstanbul 2010, s. 101-102.

¹⁷ A. H. S. Megaw, “An Early Thiteenth Century Aegean Glazed Ware”, *Studies in Memory of David Talbot Rice*, Ed. G. Robertson and G. Henderson, Edinburgh 1975, s. 34-45.

¹⁸ Ken Dark, *Byzantine Pottery*, Tempus Publisling, Stroud 2001.

¹⁹ David Talbot Rice, *Byzantine Glazed Pottery*, At The Clarendon Press, Oxford 1930; “The Pottery of Byzantium and the Islamic World”, *Studies in Islamic Art and Architecture in Honour of Prof. KAC Creswell*, Ed. C.L. Geddes, Cairo 1965; *Late Byzantine Pottery*, Dumbarton Oaks Papers, 20, 1966.

²⁰ F. Sarre, *Die Keramik im Euphrat - und Tigris- Gebiet*, Berlin, 1920, s.16.

²¹ V. Porter, *Medieval Syrian Pottery*, Ashmolean Museum, Oxford,1981, 31-34.

buluntusu seramiklerin yıllara göre tasniflenmesi yapılmıştır. Çalışma alanlarından belirli kodlarla numaralandırılmış halde gelen seramikler, önce, kendi kasaları içinde değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme ile tümlenebilecek veya farklı tipolojiler veren seramikler ayrılmıştır. Bu uygulama ile kazı sezonları süresince birçok kap tümlenmiş veya tüme yakın duruma getirilmiştir. Tümlenen parçalar Rize Müzesi'ne teslim edilmiştir. Bu çalışmalar sonucunda, değerlendirmeye alınan 10 kasa seramik buluntusu içinde özellikle form veren ağız kenarı, kaide, dip, kulp gibi parçalar tespit edilmiş ve bu seramiklerin çizimleri yapıp fotoğrafları çekilmiştir. Daha sonra bu çizimler taranarak dijital ortama aktarılmıştır. Yapılan 104 adet çizim, *Coreldraw* programı kullanılarak yapılmıştır. Çizimlerde, Bizans Arkeolojisi çalışmalarında geçerli bir yöntem olan kesit sağda, profil ise sol tarafta gösterilmiştir. Çalışmamızda 72 tane sırsız, 32 tane sırlı olmak üzere toplam 104 seramik parça incelenerek katalog bölümünde tanıtılmıştır.

İkinci aşamada, literatür taraması için değişik kütüphanelere gidilmiştir. Öncelikle; Kars, Trabzon, Rize, Erzurum ve Van bölge müzelerine gidilmiş olup, daha sonrasında gerek çalışmamızın iyi bir analize ulaşması, gerekse bölge kültürünün yakınlığı dolayısıyla, Gürcistan ve İran' a gidilerek müzelerdeki seramik örnekleri incelenmiş, benzer örnekler tespit edilmeye çalışılmıştır.

Tez çalışmamız yedi ana başlıktan oluşmaktadır. Tezimizin ilk bölümünü oluşturan giriş kısmında; Konunun niteliği ve önemi, kaynak ve araştırmalar, metod ve düzen anlatılmıştır.

Tezimizin ikinci bölümünü; Artvin'in coğrafi konumu ve tarihçesi oluşturmaktadır. Bu bölümde Artvin'in coğrafi konumu, iklim özellikleri, tarihi geçmişi ana hatlarıyla anlatılmaya çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde; Şavşat Kalesi, tanıtılarak kalede yıllara göre yapılan kazı ve restorasyon çalışmaları anlatılmıştır.

Dördüncü bölümde; Anadolu’da seramik sanatının geçirdiği aşamalar, gelişim izleri ve Ortaçağ seramik sanatına, kısa bir şekilde değinilerek, dönemin seramik anlayışı anlatılmıştır.

Beşinci bölümde; Tezimizin konusunu oluşturan seramiklerin her biri ‘‘Katalog’’ kısmında, kap türlerine göre ayrılıp, tasnif edilmeye çalışılmıştır. Konuyu daha iyi takip edebilmek için kapların fotoğrafları ve çizimleri aynı sayfada verilmiştir

Altıncı bölüm; ‘‘Değerlendirme’’ aşamasıdır. Seramikler kap türlerine göre ayrılıp, form, malzeme, teknik ve süsleme özelliklerine göre karşılaştırmalar yapılarak değerlendirilmiştir. Çalışmamızda yer alan örnekler, Anadolu ve Anadolu dışındaki merkezlerle karşılaştırılmaya çalışılmıştır.

Yedinci bölüm; Sonuç başlığına ayrılmıştır. ‘‘Sonuç’’ bölümünde; yapılmış olan çalışmalarla, elde edilen bilgilerin genel bir yorumlaması yapılmıştır.

Tezimizde faydalandığımız tüm yayınlar, ilgili yerlerde numaralandırılarak sayfa altlarında verilmiş, tamamına ait liste ise yazar soyadına göre ‘‘Kaynakça’’ bölümünde verilmiştir.

2. ARTVIN'İN COĞRAFI KONUMU VE TARİHÇESİ

2.1. COĞRAFI KONUMU

Karadeniz bölgesinin doğu Karadeniz bölümünde yer alan Artvin, Kuzeydoğudan Ardahan, Güneydoğudan ve Güneyden Erzurum, Batıdan Rize ile kuzeybatıdan Karadeniz, kuzeyden Gürcistan Cumhuriyeti ile çevrelenmiştir.²²

Artvin, coğrafi konumu itibariyle Doğu Karadeniz Bölgesinin en doğu ucunda yer almakla beraber, transit yolları üzerinde bulunması, özellikle tarım, hayvancılık, enerji, madencilik, ormancılık ve turizm (yaylacılık) açısından stratejik öneme sahip illerimiz arasında yer almaktadır. Artvin ilinin, Ardahan, Arhavi, Borçka, Hopa, Murgul, Şavşat (Resim 1), Yusufeli ve Merkez ilçe dâhil toplam 8 ilçesi, 4 beldesi, 308 köyü ve 1729 köy altı yerleşim yeri bulunmaktadır²³ (Harita 1). Artvin Doğu Karadeniz dağlarını derin bir şekilde yaran Çoruh Vadisinin sol yamacında, meyilli bir arazide kurulmuştur.²⁴

Genellikle dar ve derin boğazlar halinde ilerleyen bu vadinin, Artvin ili sınırları içerisindeki uzunluğu yaklaşık 150 km'dir. Çoruh Vadisi, Yusufeli ilçesinden başlayarak merkez ilçeden ve Borçka ilçesinden geçerek Gürcistan sınırlarında, Muratlı Köyü yakınlarında son bulur.²⁵ Çoruh Nehrinin geniş havzasını içine aldığı için bu bölge, önceden ‘‘Çoruh’’ adı ile anılmıştır.²⁶

Artvin topraklarının geniş bir bölümünü, büyük ölçüde engebeli ve yüksek dağlar oluşturmaktadır. Çoruh Nehri Vadisi, sarp ve çoğunlukla geçit vermeyen bu dağları ikiye ayırmaktadır. Çoruh-Kelkit Vadi Oluğu adıyla da anılan bu vadinin, kuzey, doğu ve kuzey doğusundaki Doğu Karadeniz sıra dağlarının yüksekliği 3000 metreyi aşmaktadır. İlin en yüksek noktasını 3.932 metre yüksekliği ile Kaçkar Dağı oluşturmaktadır.²⁷

²² Ana Britannica Ansiklopedisi ‘‘Artvin’’ mad., C.3, İstanbul, 1993, s. 128-129; Aytekin, *a.g.e.*, s.9.

²³ Ethem Kulhan, Ahmet Hacıömeroğlu, *Artvin İli Raporu*, Ankara, 2000, s.3.

²⁴ Metin Tuncel, ‘‘Artvin’’ mad., *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 1991, C.3, s. 420.

²⁵ Cumhuriyetin 80. Yılında Artvin, Ankara, 2003, s.38.

²⁶ Osman Yalçın, Artvin, İstanbul, 1961, s. 3.

²⁷ Ana Britannica Ansiklopedisi, *a.g.m.*, s. 128-129.

Kaçkar Dağından Karadeniz kıyı kesimine kadar yer yer taraçalı yamaçları görmek mümkündür. Burada derin yarılmış vadi tabanları ile ekime ve dikime elverişli, eğimin az olduğu vadi yamaçları tarım alanları için ayrılmış ancak yer şekillerinin çok engebeli olması ve arazinin büyük ormanlarla kaplı olması nedeniyle tarıma elverişli bu topraklar, çok dağınık ve küçük parsellerden oluşmaktadır.²⁸

Küçük parseller halinde sürdürülen tarım, ancak ailelerin ihtiyacını karşılayabilecek düzeydedir. Tarım arazilerinde ekim alanı en geniş olanı patates, buğday ve mısırdır. Bölgedeki temel geçim kaynaklarının arasında ormancılık ve hayvancılık gelmektedir. Hayvancılık, daha çok yayla hayvancılığı şeklinde yapılmaktadır.²⁹

Yeryüzü şekillerine bağlı olarak Artvin yöresinde, iklimde bölgelere göre çeşitlilik göstermektedir. Kıyı kesimlerinde ılık ve yağışlı bir iklim tipi egemenken iç bölgelere doğru yüksek kesimlerde kışlar sert ve bol karlı, yazlarda serin geçmektedir. İklimle bağlı olarak Artvin il topraklarının %55'ini ormanlık alanlar kaplamıştır. Ormanların büyük bir bölümünü iğne yapraklı ağaçlar oluşturmaktadır.³⁰

Yer şekillerinin çok engebeli olması nedeniyle Türkiye'nin en dağınık yerleşmeleri burada yer almaktadır.³¹ Artvin bölgesinin yer şekilleri nedeniyle karayolları da gelişmemiştir. En önemli yol, kıyı kesiminde Arhavi ve Hopa ilçelerini birbirine bağlar. Karayolu ulaşımının yetersizliği nedeniyle Artvin' de deniz ulaşımı önem kazanmıştır. İlin deniz ulaşımı Hopa ilçesi ile sağlanır.³²

Artvin'in doğal yapısının elverişsizliği, ekime elverişli toprakların azlığı ulaşım güçlüğü ve ülkenin önemli kentlerine uzaklığı nedeniyle nüfusu azalan ve az gelişen bir ildir.³³

²⁸Zeki Koday, Hopa İlçesinin Coğrafyası, (Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi) Erzurum, 1995.s.229.

²⁹ Ramazan Sever, *Berta (Okçular) Havzasının Fiziki Coğrafyası*, (Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi) Erzurum, 2001.

³⁰ Cumhuriyetin 80. Yılında, *a.g.e.*, s.41.

³¹ Koday, *a.g.t.*, s.8.

³² Yurt Ansiklopedisi, "Artvin", mad., C.II, İstanbul, 1982, s.886.

³³ Ana Britannica Ansiklopedisi, *a.g.m.*, s. 128-129.

2.2. TARİHÇESİ

Artvin'in tarih öncesi ve sonrası henüz tam olarak araştırılmamış, bölgenin yüzey araştırma ve kazı çalışmaları da sınırlı sayıda kalmıştır. Sınırlı sayıda yapılan bu araştırmalardan, bölgenin tam olarak ne zaman iskân edildiği hakkında kesin bir bilgiye ulaşılamamıştır. Ancak Artvin'in de kapsamına girdiği Kafkaslar ile Kars çevresinde yapılan araştırmalarda bulunan seramik kaplara ve bu seramik kapların yüzeylerindeki süslemelere dayanarak bölgenin İ.Ö. 7. veya 6. yüzyıllarda iskân edilmiş olabileceği düşünülebilmektedir.³⁴

1930 yılında Şavşat'ın Meşeli Köyünde ve 1955 yılında da Yusufeli'nin Demirköy Köyünde, köylüler tarafından tesadüfi olarak bulunan bakır baltaların İ.Ö. 4000–3000 yıllarına ait olabileceği uzmanlarca tespit edilmiştir. Söz konusu baltalar, İ.Ö. 3 binli yıllara tarihlenerek Anadolu'nun bilinen ilk uygarlığı olan Hattilerin ve daha sonra aynı toprakları paylaşan Hurilerin Artvin ve çevresine de yerleşmiş olabilecekleri; buradaki zengin maden yataklarını işletmeye açtıkları varsayılmaktadır.³⁵

Hint-Avrupalı kavimlerin Anadolu'daki geçmişteki izlerini sürmek için yapılmış olan antropolojik ve arkeolojik veriler oldukça önemlidir. Asur Ticaret Kolonileri öncesinde Anadolu'da yazılı belgeler olmadığı için bu verilere göre çalışmalar yürütülmüştür. Kazılarda sıkça rastlanan insan iskeletlerinin üzerlerinde yapılan çalışmalar kesin sonuçlara götürecek kadar yeterli olamamaktadır. Ancak: Anadolu'nun antropolojik gelişimi hakkında genel bilgiler verebilir. Şöyle ki, Yozgat ilindeki Alishar kazılarında bulunan insan iskeletlerinin antropolojik ölçümlere göre, Hitit Devleti öncesi Anadolu insanının narin kemik yapısına sahip, "Akdeniz ırkı" özellikler gösterdiği anlaşılmıştır. Yine aynı döneme tarihlenen, özellikle Karadeniz kıyılarında bulunan iskeletler üzerine yapılan ölçümler, bu insanların "robüst" kemikli, iri ve uzun boylu olduklarını gösterir. Uzmanların tezlerine göre, kültürel açıdan farklılıklar gösteren Anadolu'nun Karadeniz kıyılarında bu tür iskeletlere sıkça rastlanılmaktadır. Arkeolojik verilere göre Hatti kültüründen tanıdığımız çeşitli

³⁴ İ. Kılıç Kökten, "Karsın Tarihi Öncesi Hakkında İlk Kısa Rapor", *Belleten*, VII, 1943, 601-613; "Orta, Doğu ve Kuzey Anadolu'da Yapılan Tarih Öncesi Araştırmaları", *Belleten*, VIII, 1944, 659-680.

³⁵ Aytekin, *a.g.e.*, s.9

madeni eserler, Alacahöyük, Horoz Tepe, Mahmatlar gibi yerleşmelerinde bulunmuş olan “güneş kursları, boğalar, geyikler”, Bafra İkiztepede bulunan zengin tunç alet ve silahlar, bu bölgenin maden işleme sanatıyla benzerliğini kanıtlamaktadır. Bunlara göre değerlendirdiğimizde arkeolojik ve antropolojik veriler doğrultusunda Hititlerin Kuzeyden, Kafkasya üzerinden Anadolu’ya giriş yapmış olduğu kesin olarak saptanamamakla birlikte bu sonuca varılmaktadır.³⁶

İ.Ö.15–14. yüzyıllardan İ.Ö. 8. yüzyılın ilk yarısına değin Volga Nehri’nden Karadeniz’in kuzeyine doğru yayılan alanda yaşayan Kimmerler çeşitli boylar halinde göçebelerden oluşmaktaydı. İ.Ö.8. yüzyılın ortalarında topraklarına, Orta Asya’dan gelen İskitlerin gelmesi üzerine yerlerinden oynayarak güneye doğru hareketlenip Transkafkasya üzerinden Doğu Anadolu’ya akmaya başladılar. İ.Ö. 8. yüzyılın son yıllarında Urartu devletinin sınırlarına dayanan göçebeler, yeni süvari taktikleri ve savaşçılık yetenekleri ile bölgede yüz yıl kadar sürecek bir savaş başlatmışlardır.³⁷

Kimmer ve İskitlerin, Urartu devletine saldırımları nedeniyle çıkan savaştan etkilenen yöredeki halklar Kafkaslara doğru yayılım göstermeye başlar ve buradaki çeşitli kabilelerle birleşerek “Kartvelebi” adını alırlar. Birleşen bu halklar İ.Ö. 4. yüzyılda “Sakartvelo” adında bir krallık kurmuşlardır. Çoruh Irmağı vadilerine kadar sınırlarını genişleten bu krallık, Yusufeli-Bereket civarlarında Klarjethie, Şavşat’ta Şavşeti ve Erzurum-Oltu’da Tao gibi yörede çeşitli eyaletler kurmuştur. Artvin’inde içinde olduğu bölge daha sonraları Tao-Klarjethie adıyla anılmaya başlanmıştır.³⁸

Tao-Klarjeti bölgesindeki bu eyaletler İ.Ö.200’de İberya Krallığı’nın, İ.Ö. 119’da da Pontus Krallığı’nın egemenliği altına girmiştir. İ.Ö. 65’te Roma’ya bağlanan yörenin kıyı kesimi “Lazika” olarak anılmıştır. Miletos’ dan gelen Yunanlı kolonicilerin yerleştiği Kolhis, daha sonra Pontus Kralı Mithradates’ in yönetimi altına girmiştir. Pomeius’ un İ.Ö. 65 deki seferi sonunda Kolhis ve diğer kıyılar da Roma egemenliği kurulmuştur. Bölge, sonraki üç yüz yıl boyunca Bizans ve Pers İmparatorlukları arasındaki çekişmelere sahne olmuştur. Karadeniz kıyısındaki Lazika

³⁶ Nilüfer Çolpan, *Hititlerin Anadolu’ya Göçü ve Çevre Kültürlerle Etkileşimi*, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Bölümü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2008, s.4.

³⁷ Veli Sevin, *Eski Anadolu ve Trakya*, İstanbul, 2003, s. 204.

³⁸ Çiloğlu, *a.g.e.*, s. 32.; Aytekin, *a.g.e.*, s. 9-10.

Bizans'a bağlanırken; Kartli de Perslerin denetimi altına girmiştir. 664'de Arap orduları Tiflis de bir emirlik oluşturmuştur.³⁹ Transkafkasya'nın Hristiyan halkları, Tiflis' deki bu Arap emirliği ile uzun süre mücadele etmiştir.⁴⁰

Bu mücadele esnasında Gürcistan ve Ermenistan topraklarında Davut Peygamberin soyundan geldiği ileri sürülen, Bagratid sülalesi siyasi nüfus kazanmıştır.⁴¹ Bagratid sülalesinden I. Aşot (786-826/830), Ermenistan bölgesinden ayrılarak Artvin yöresine gelmiştir. Daha sonra Ardanuç'u İranlılardan geri alarak İberya Krallığını yeniden kurmuştur.⁴² 830 yılında I. Aşot' un ölümüyle bölünen Gürcüler, 1011 yılında Kartli Kralı, III Bagrat tarafından yeni bir oluşum içine girmişlerdir. Daha sonraki dönemlerde Tiflis Emirliği; Kakheti ve Ermeni Bagratidler' in elindeki topraklar dışında kalan Gürcü topraklarını birleştirerek yeni bir krallık oluşturmuşlardır.⁴³

Artvin çevresinde Bizans egemenliği, 5. yüzyılın başlarında kurulmuştur. Halife Hz. Osman döneminde 646 yılında İslam topraklarına katılan Artvin çevresi daha sonraları Bizans ve İslam Orduları arasında birkaç kez el değiştirmiştir.⁴⁴

Tarih kaynaklarına göre Şavşat civarında, İ.Ö.900-650 yılları arasında Urartu ve Kimer kabileleri yaşamışlardır. Bölge daha sonraları sırasıyla Saka Türklerinin, Romalıların ve Sasanilerin elinde kalmıştır. Yavuz Sultan Selim'in Trabzon Valiliği sırasında Rize İlinin Osmanlı topraklarına katıldığı zaman şimdi Batum yakınlarındaki Gönye kasabası da kendiliğinden teslim olmuştur. Sultan Selim Trabzon'a döndükten sonra Artvin Beyleri kendilerinin de korunmasını istemişlerdir. Bunun üzerine yapılan ikinci seferde Artvin, Ardanuç, Şavşat ve Borçka çevreleri Osmanlı topraklarına katılmış beylerine yarı beylik verilmiştir. Yavuz Sultan Selim'in Trabzon'dan ayrılması üzerine Şavşat, Ardanuç, Oltu, Tortum ve Artvin yeniden Osmanlı Devletinden ayrılmışlardır. Fethedilen bölgemiz (Gürcistan Vilayeti) adlı idari bölümü

³⁹ Ana Britannica Ansiklopedisi "Gürcistan" mad.,C.14., İstanbul, 1986, s. 240- 241.

⁴⁰ Çiloğlu, a.g.e., s. 39-40.

⁴¹ V.İ. Silogava-K.A. Şengelia, *Tao-Klarceti*, Tiflis, 2006, s.12.

⁴² Brosset, a,g,e., s. 223-224.

⁴³ Mine Kadiroğlu-Bülent İşler, "Kuzeydoğu Anadolu, Gürcü Dinsel Yapılarının Tarihlendirilmesinde Kullanılan Yöntem ve Ölçütler", *Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Dergisi*, S.I, Sakarya, 2005, s. 252-259.

⁴⁴ Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, Ankara, 2006, s.86.

için alınmış ve Artvin, Şavşat, Ardauç birer sancak haline getirilmiştir. Birinci Dünya savaşı başlanması ve Osmanlı hükümetinin savaşa girmesini müteakiben Rus orduları 1 Kasım 1914’de sınırlarımızı geçmiştir. Mevcut ermeni düşmanlığı da tehlikeyi fazlasıyla artırdığından, Ardauç ve Artvin halkının tamamı yolların kesilmesinden dolayı Şavşat halkının pek az bir kısmı her türlü maddi varlıklarını bırakarak Anadolu içlerine göçmeye mecbur kalmışlardır. Gürcülerle imzalanan anlaşmadan hemen sonra kuvvetleri ile birlikte Kars’ta bekleyen Doğu Cephesi Komutanı Kazım Karabekir Paşa’ya talimat verildi. 22 Şubat 1921 tarihinde Kars’tan hareket eden ordumuz 23 Şubat günü Ardahan’a geldi, aynı kuvvetler daha sonra Sahara dağı aşarak Şavşat, Ardauç ve Artvin ile Borçka’yı geri alarak bir daha müdahale edilmeyecek şekilde Anavatana dahil etti.⁴⁵

⁴⁵ <http://www.savsat.gov.tr>. *Şavşat’ın Tarihi*, Erişim Tarihi: 01.08.2015.

3. ŞAVŞAT (SATLEL) KALESİ KAZISI

Şavşat Kalesi, Artvin kent merkezine yaklaşık 67 km uzaklıkta bulunmaktadır. Artvin - Ardahan bağlantılı karayolun üzerinde, ilçe girişinde yer alan Söğütlü Mahallesi'nin sınırları içerisinde olmak üzere ilçe merkezine uzaklığı 3 km'dir. Mülkiyeti Maliye Hazinesine ait kale; 207 oda, 61 nolu parselde kayıtlı olup çevresi ile birlikte 12744, 93 m²'lik büyüklüğe sahiptir. Surlarla çevrelenmiş bulunan asıl kazı alanı ise oval planlıdır ve 66.75 x 60.80 m ölçüsünde 4058,40 m² büyüklüğündedir (Çizim 1). Kendi içerisinde 12 m'lik kod farkı bulunan kale, batıdan doğuya doğru yükselen meyilli bir iç alana sahip olup ortalama rakımı 941'dir. Çevresi daha dik ve kayalıktır. Etrafı; karayolu, dere yatağı ve tarım arazisi ile çevrelenmiştir. Meskun mahalden uzak bulunmaktadır (Resim 2).

Şavşat Kalesi Kazısı, Bakanlar Kurulu'nun 17.07.2007 tarih ve 2007/12511 sayılı yazılarına istinaden, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 27 Ağustos 2007 tarih ve 148167 sayılı "Artvin İli, Şavşat İlçesi, Şavşat Kalesi'nde 2007 yılında arkeolojik sondaj ve kazı yapılması için" verilen onay doğrultusunda, bakanlık temsilcisi Van Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü uzmanı İsmail Hakkı BOLKAN'ın gözetiminde ve Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü Öğretim Üyesi Yrd. Doç. Dr. Osman AYTEKİN Başkanlığındaki ekipçe 29.08.2007 başlamış olup 2015 yılı itibariyle halen devam etmektedir Kazı; Kültür ve Turizm Bakanlığı (DÖSİM) ve Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Başkanlığı'nın katkılarıyla yürütülmüştür.⁴⁶

⁴⁶ R.W. Edwards, "The Fortifications of Artvin": A second Preliminary Report On The Marchlands Of Northeast Turkey", DOP, Sy, 40,1986, s.162-82; K. Köroğlu, " 1995 yılı Artvin - Ardahan illeri Yüzey Araştırması", XIV. Araştırma Sonuçları Toplantısı, C.I Ankara 1997, s. 369- 395; Aytekin, *a.g.e.*, s.257-259.

3.1. Kalenin Tarihçesi

Yapının kitabesi bulunmadığından kesin olarak hangi tarihte inşa edildiği bilinmemektedir. Ancak, plan ve mimari özelliklerinden dolayı, yörede yaygın olarak rastlanan ve Bagratid Krallığı kalelerine olan benzerliği de dikkate alındığında kalenin, günümüze ulaşan şekliyle IX. yy.'da kurulmuş olduğu tahmin edilmektedir.⁴⁷ Osmanlılar döneminde de kullanılan kalenin sur duvarlarının büyük bir bölümü ayakta. İçinde sarnıç ve şapel kalıntıları bulunmaktadır.⁴⁸

Kalenin bir müddet Atabeklerin himayesinde idare edildiği, daha sonra XVI. yy.'da Osmanlıların eline geçen kaleden, XVII. yy.' in ortasında bölgeyi dolaşan ünlü seyyahımız Evliya Çelebi "*Ocaklık olarak idare edilir. Şavşadistan içinde sarp bir yerdir*" diye bahseder.⁴⁹

Hangi tarihe kadar kullanıldığı bilinmeyen kale günümüze terkedilmiş ve harabe bir şekilde ulaşmıştır. Yakın zamanda onarım geçirmemiştir.⁵⁰ Kalenin terk edildiğinden bu yana uzun yıllar geçmesine rağmen hala büyük ölçüde ayakta oluşu bir şans olarak değerlendirilebilir. Bugüne kadar herhangi bir onarım geçirmeyen yapı, Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu'nun 20.03.1987/3058 kararıyla tescillenmiştir. Kale, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın düzenlemiş olduğu tescil fişi kayıtlarında 9. yüzyıl Gürcü yapısı olarak tanımlanmaktadır.⁵¹

3.2. Yapının İncelenmesi

Kaleye giriş, güneybatı tarafından bozulmuş durumdaki kapı ile sağlanmaktadır. Kalenin günümüze ulaşan mimari elamanlarının başında surlar ve kuleler gelmektedir. 0.60-2.00 m arasında değişen kalınlığa sahip surlar; düzgün sıralar halinde, kireç harcı ile tutturulan farklı büyüklüklerdeki moloz taş (dere taşı) örgüye sahiptir. Kuzey surların ekseriyeti yıkılmıştır. Diğer cephelerdeki surlar yer yer 10.00 m'ye ulaşan yükseklikleri ile ayakta olmalarına karşın orijinalde daha yüksek

⁴⁷ Artvin İl Yıllığı, 1967, s.230; Yurt Ansiklopedisi, s.905, 957; M. Fahrettin Kırzioğlu, 1976, s.83 v.d.; Edwards, a.g.m., 1986, s. 174-176.

⁴⁸ Artvin Valiliği İl Kültür Turizm Müdürlüğü, "*Artvin Kültür Envanteri*", 2012, s.225.

⁴⁹ Evliya Çelebi, Seyahatname, C. II, İstanbul, 1986, s.632.

⁵⁰ Yapı, Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu'nca 20.3.1987 tarih ve 3058 sayılı kararla korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilmiştir.

⁵¹ <http://www.savsatkalesikazisi.com> Erişim Tarihi: 07.09.2015.

oldukları anlaşılmaktadır. Giriş yönünde, çok az bir bölümü korunan ikinci bir surun varlığı izlenmektedir.⁵² Surlardan kopup yere düşen taş yığınları, kale iç alanının önemli bir kısmını kaplamış durumdadır. Kalenin ilk bakışta göze çarpan yapılarından biri olan batı köşedeki kule, Surdan dış tarafa burç şeklinde yansımış durumdadır. Dıştan biraz daha farklı olmak üzere içten 6.10 x 5.35 m ölçüsünde yukarıya doğru daralan silindirik plan içermektedir. Üst örtüsü yıkılmış haliyle 16.00 m yükseklikteki kulenin altta ve üste olmak üzere iki kapısı bulunmaktadır. Taban kısmına yakın kuzeye açılan yan yana iki dar tutturulmuş havalandırma açıklıklarına sahiptir. Kazı öncesi içerisi, toprak ve taş dolguluydu. İç döşemeleri bozulmuş durumda olmakla birlikte, katları birbirinden ayıran ahşap kalasların oturtulduğu yuvalar mevcuttur. Bu haliyle 3 katlı olduğu anlaşılmaktadır. Kale, yukarıda tanımlanan silindirik kule dışında, sur dışına yansımış olan 3 kule daha bulunmaktadır.

Kapı girişinden başlayarak doğuya doğru sıralanan bu kulelerden ilki düzgün olmayan dikdörtgen plan içermektedir. Bu kulenin doğusunda kalan diğer kulenin sadece doğu duvarı ayakta (Resim 3). Bunun devamında gelen kulenin ise dış duvarları sağlamdır. Üst örtüsü tonoz şeklindedir. Biri bozulmuş durumda, biri sağlam olan doğuya bakan mazgal pencereleri yer alır. Hemen bu kuleye bitişik olan yapının işlevi şimdilik tam olarak belirlenememiştir. 6.70 x 3.75 m ölçüsündeki dikdörtgen planlı yapı, 8.00 m yüksekliğindedir. İçi, toprak ve taş dolguludur. Bodrum katını ayıran döşeme kalasların bir kısmı halen korunmaktadır. Surlar üzerinde şekillenen yapı elemanlarından başka, iç kısımda az da olsa mimari kalıntıların varlığı görülmektedir. Bu kalıntılar, kalenin en yüksek kısmını oluşturan kuzeydoğu bölümünde odaklaşmaktadır. Burada doğu ve batı duvarları korunan diğer kısımları yıkılmış durumda olan şapel, şapelin batı yönünde, bitişik durumda olan ve doğu duvarı hariç diğer duvarları kısmen korunan bir yapı kalıntısı ile bu yapının içinde yer alan sarnıç tanımlanabilir durumdadır. Yüzey temizliğinden sonra, kale girişinin solunda yer alan taş ve toprak olgusunun boşaltılmasına geçilmiştir⁵³ (Resim 4).

⁵² Aytekin, *a.g.m.*, s. 25.

⁵³ Aytekin, *a.g.m.*, s.26-27.

3.3. 2007 ve 2012 Yılları Arasındaki Kazı ve Restorasyon Çalışmaları

Şavşat Kalesi Kazısının, 2007 yılı kazı çalışmaları

Yüzey temizliğinden sonra, kale girişinin solunda yer alan dairesel kulenin tabanında yer alan taş ve toprak dolgunun boşaltılmasına geçilmiştir. Bu kulenin 2.50 m bulan dolgulu kısmın yarısından fazlası boşaltılmıştır. Yüzeyden 080.m derine inilince, batı yönündeki duvarda 1.95 m uzunluğunda, 1.35 m genişliğinde ve 0.75 m derinliğinde yuvarlak kemerli bir nişe rastlanmıştır. Bu nişin 2.00 m uzağında, 0.80 m çapında ve 0.68 - 0.90 m derinliğinde bir tandır bulunmuştur. Kısmen tahribata uğradığı anlaşılan tandırın 0.5 m kalınlığındaki tuğladan oluşturulduğu belirlenmiştir. Kule kazısı sırasında 3 adet mancınık güllesi ile çok sayıda sırlı ve sırsız seramik parçaları bulunmuştur. Mancınık güllerinden iki tanesi küçük bir tanesi ise büyüktür. Büyük güllenin çapı 0.34. m ağırlığı ise 39 kg'dır. Kırmızı renkli tuf cinsli taş malzemeye sahiptir. Küçük güllerin çapları ise 0.22 m ağırlıkları 11,5 kg'dır. Biri kırmızı diğeri siyah renkli tuf cinsli malzemeye sahiptirler. Güller kazı envanter defterine kayıt edilmiş ve kazı bitiminden sonra etütlük seramiklerle birlikte Rize Müze Müdürlüğü'ne götürülerek 25.07.2007 tarihinde teslim edilmiştir. Etütlük malzeme olarak değerlendirilen 19 adet sırlı, 24 adet de sırsız seramik parçaların Ortaçağ ve Osmanlı dönemlerine ait kapları içerdikleri anlaşılmakla birlikte, üretim yerleri, formları ve dönemlerine ilişkin incelemeler devam etmektedir. Kalenin iç kısmının topografik ölçümleri yapılarak surların planı çıkarılmaya çalışılmıştır.⁵⁴

Şavşat Kalesi Kazısının, 2008 yılı kazı çalışmaları

- B2, B3, C2 ve C3 plan karelerinin açılması (Resim 6).
- Seramik buluntuların değerlendirilmesi gerçekleştirilmiştir.

Karolaj-plan çizimi: 2007 yılında kısmen başlanan ancak 2008 yılında neticelendirilen kalenin, (Resim 5) güneyden-kuzeye doğru yayılım gösteren 10.00 x 10.00 m ölçülerinde, dikey olarak 8, yatay olarak ise 9 aralıktan oluşan karolaj çizimi, kazının sürdürülmesine elverişli planlama ile oluşturulmuştur. Ayrıca, 2009 yılı ve

⁵⁴ Osman Aytekin, 30. Kazı Sonuçları Toplantısı 2.Cilt, *Şavşat (Satlel) Kalesi Kazı ve Restorasyon Çalışması*, 2007, 26 Mayıs-30 Mayıs 2008, Ankara, s.64.

sonrasında da devam edilmek üzere, plan kare bölümlerine içerisinde yer alan sur ve yapı kalıntılarının işlenmesi kısmen gerçekleştirilmiştir (Çizim 2).

B2 plan karesi (A Kulesi): A kulesi, B2 plan karesi içerisinde bulunmaktadır. Bu kule, kalenin güneybatı köşesinde, güney surları ile irtibatlı olarak konuşlandırılmış uzaktan ilk etapta algılanabilen mimari yapı elemanlarından biridir. Kulenin kuzeydoğu tabanında, bozulmuş durumda olan bir kapısı; doğu cephesinde takviye duvarının üstüne gelecek şekilde kapı görünümünde bir açıklığı ile cephenin farklı yönlerine yerleştirilmiş beş adet mazgal pencereye sahiptir. Üst örtüsü yıkılmış olduğundan ne şekilde sonlandığı anlaşılamayan kulenin, batı yönünde de belirli bir seviyeye kadar sur duvarları ile irtibatlandırıldığı izlenmektedir. İçten taban alanı 28.67 m², tavan alanı ise 14.50 m² olan A kulesi; içten ve dıştan düzgün olmayan silindirik planlı olup, içten ve dıştan farklı büyüklükteki moloz taş ve dere taşından oluşan bol kireç harcı ile tutturulmuş duvar örgüye sahiptir. Duvar kalınlıkları yer yer değişmekle birlikte, tabanda 2.36 m iken üste doğru daralmakta ve en üstte 1.23 m ölçüsünde sonlanmaktadır. 2008 yılı kazı neticesinde kulenin içi tanımlanır duruma getirilmiştir. Günümüze ulaşmayan yatay ahşap hatıl yuvalarından yola çıkarak yapılan incelemelerde, kulenin zemin üstü 6 katlı olduğu anlaşılmaktadır. 6. katın yüksekliği ve örtü sistemi daha önceden de belirtildiği gibi yıkılmış olduğundan, tam olarak belirlenememiştir. Kule, içten bu haliyle 18.30 m yüksekliğe sahiptir.

B3 Plan Karesi: Üzerinde herhangi bir mimari yapı kalıntısı izlerine rastlanmayan açmada, yaklaşık 1.00 m derinliğinde moloz taş ve toprak dolgu alındıktan sonra, A kulesinin kapı girişinin yanından başlayarak, kuzey yönünde C3 plan karesine doğru devam eden kireç harcıyla tutturulmuş 4.10 m uzunluğunda ve 1.60 m genişliğinde bir duvar izine rastlanmıştır. Bu duvarın, B3 açma sınırında, batıya doğru kavis yaptığı anlaşılmıştır.

C2 plan karesi: Batı yönünü sur duvarlarının belirlemiş olduğu açmada, kazı öncesi herhangi bir kalıntı bulunmamaktaydı. Mevcut sur duvarlarının da ancak üst seviyesi açıkta bulunuyordu. Bu plan kare, yaklaşık 2.00 m boşaltıldıktan sonra, doğu-batı doğrultusunda 7.05 m uzunluğunda ve ortalama 0.85 m kalınlığında bir temel duvarına rastlanmıştır. Bu duvarın sur yönündeki ucunda 0.45 m çapında tuğlayla oluşturulmuş bir fırının varlığı tespit edilmiştir. Yine aynı açmanın kuzey yönünde, 1.00 x 1.00 m ölçülerinde ve 0.80 m yüksekliğinde kireç harçlı, muhtemelen bir

yapının temeline ait olabilecek ayırık durumda duran kütleye rastlanmıştır. Özellikle bu açmada cüruf şekline dönüşmüş tuğla malzemeye de az da olsa rastlanmıştır.

C3 plan karesi: Bu plan karesi yaklaşık 1.00 m derinliğe kadar kazınabilmiştir. Burada daha önce belirgin olmayan iki duvar kütlesi bulunmuştur. Bunlardan biri B3 açmasında ortaya çıkarılan duvarın devamı niteliğinde olup, 4.43 m uzunluğunda ve 1.00 m kalınlığındadır. Doğu-batı doğrultusunda uzanmaktadır. Diğeri ise, kuzey-güney doğrultusunda 2.70 m uzunluğunda ve 0.50 m genişliğinde olup, etrafı tam olarak açılmadığından, nereye doğru bağlantı kurduğu anlaşılamamıştır.⁵⁵

Şavşat Kalesi Kazısının, 2009 yılı kazı çalışmaları

- B3, C2, H4 ve kısmi olarak C3 plan karelerinin açılması

B3 plan karesi: Kale giriş mekanının batısında, silindirik kulenin kuzeyinde yer alan B3 plan karesinde Kazı çalışmaları sırasında değişik form ve ebatta sırlı ve sırsız seramikler ortaya çıkarılmıştır. Çıkarılan sırlı seramiklerde; kazıma-boyama, tek renk sırlı, mavi beyaz-boyama, astar boyama tekniklerine rastlanmıştır. Ayrıca bu kazı alanında; küçük parçalar halinde renkli boyama tekniği ile duvar süslerine tuğla parçaları ve hayvan kemiklerine sıkça rastlanmıştır. Bu alandaki kazılar sonucunda; doğu-batı doğrultusunda uzanan bir duvar örgüsü, bir taşıyıcı ayak ve merdiven basamaklarını andıran farklı mimari elemanlar tespit edilmiştir. B3 plan karesi kazıları sırasında ortaya çıkan en önemli bulgular ise; batı sur duvarının hemen önünde, zemine yakın kısımda, Osmanlı dönemine ait sikkelerin bulunması olmuştur. İlk etapta 1'i altın 105'i gümüş olmak üzere 106 sikke bulunmuştur. İlgili bölgenin toprak dolgusunun tekrar tahliye edilmesi neticesinde 22 adet sikke daha elde edilmiştir. Kazı alanından çıkan sikkeler toplam olarak; 1'i altın 127'si gümüş olmak üzere 128 tanedir. Sikkelerin büyük bir kısmı korozyon tabakayla kaplanmış tanımsız haldedir. Sikkeler; 0,8 cm ile 1,8 cm arasında değişen çaplara sahiptirler. Sikkelerin üzerindeki yazılardan hareketle XVI. yy. a ait Osmanlı Dönemi sikkeleri oldukları anlaşılmıştır.

C2 plan karesi: Kale giriş mekanının batısında, sur duvarlarının bitişiğinde ve silindirik kulenin doğusunda yer alan C2 plan karesinde, ilk olarak 2008 de kazı

⁵⁵ Aytekin, *a.g.m.*, s.27-28.

çalışmalarına başlanmıştır. Bu kazı sezonunda yaklaşık 2,00 m kazılarak zemine ulaşılmıştır. Kazı çalışmaları sırasında çoğu amorf durumda olmak üzere sırlı ve sırsız seramikler ortaya çıkarılmıştır. Kazı çalışmaları sonucunda; sur duvarı tamamı ile ortaya çıkmış, dört tarafı duvarlarla örülü, bir odayı andıran mimari tanımlı hale getirilmiştir. Ayrıca, C2 plan karesi içerisinde bulunan, ana girişin batısında yer alan, sur duvarının güney-kuzey doğrultusunda uzanan duvarın doğu cephesi ortaya çıkarılmıştır.

H4 plan karesi: H4 plan karesi içinde yer alan ve dikdörtgen plana sahip olan kulenin (F kulesi) Kazı alanının kuzey doğu H4 karolajında yer alan F kulesinin, iç taban alanı 29.66 m² olup duvar kalınlıkları yer yer 3.75 m'yi bulduğundan dış kütle alanı 96.56 m²'dir. Kazı alanının zeminden yaklaşık 4.00 m yükseklikte, yüksekliği 2.82 m ve genişliği 1.05 m ebatında kule giriş kapısı yer almaktadır. Kule kapısının dış kısmında kısmi döküntüler oluşmuş olup genel anlamda şekli bozulmamıştır. Kule giriş kapısının hemen altında 2.95 m kotunda, sağ ve sol kısımda 2 adet 33×33 cm ebatında gözetleme penceresi vardır. Kazı faaliyetleri neticesinde; kulenin içinde ilk durumdan yaklaşık 7.00 m derine inilmiş ve zemine ulaşılmıştır. Çok sayıda günlük kullanım kapları olduğu anlaşılan sırlı ve sırsız seramik parçaları ve tamamen sağlam durumda olan pişmiş topraktan yapılmış iki adet kase çıkmıştır.⁵⁶

Şavşat Kalesi Kazısının, 2010 yılı kazı çalışmaları

Bey Konağı/ E Yapısı (G2, G3, H2, H3 Plan Kareleri): 2009 yılında kazısı yapılan ve kalenin günümüze ulaşan mimari yapılarından biri olan F Kulesi'nin güneyinde yer almaktadır. Yapılan kazı çalışmalarıyla mekandan 4.70 m toprak ve taş malzeme boşaltılarak kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen plandan oluşan içten içe 7.65×11.70 m ölçülerinde olan zemine ulaşılmıştır. Zemine ulaşan bu mekan içerisinde; doğu tarafındaki beden duvarına 2.70 m güney duvarına 1.90 m mesafede zemine gömülmüş durumda 2.00 m yüksekliğinde 8 cm taban çapında 80 cm ağız genişliğinde, dış yüzeyi harçla tutturulmuş moloz taş örgüyle çevrelenmiş şarap depolama küpü ortaya çıkarılmış ve yerinde korumaya alınmıştır. Bu şarap küpünün hemen yakınında tahribata uğramış durumda 1 adet tandırın varlığına rastlanmıştır. Kazı sonrası Bey Konağı hakkında; üç katlı olduğu, zemin katının güney yönünde giriş

⁵⁶ Osman Aytekin, 32. Kazı Sonuçları Toplantısı 4.Cilt, *Şavşat (Satlel) Kalesi Kazı ve Restorasyon Çalışması* 2009, 24 Mayıs-28 Mayıs 2010, İstanbul, s.383-384.

kapısı bulunduğu ve surla bütünleşen doğu beden duvarının yaklaşık 12.50 m yüksekliğe kadar ulaştığı görülmektedir.

Bey Konağı / E Yapısı ön ve yan mekânları (F2, F3, G3, H3 Plan Kareleri):

Bey Konağı'nın kuzey duvarı bitişiğinde birbirlerinden 1.50 m mesafe uzaklıkta 2 adet yapıya rastlanmış ve bu mekânlarda kazı sonrası zemine ulaşılmıştır. Bunlardan batı yöndeki diğerinden daha büyük olup kireç harç örgülü ve 1.80× 3.95 m ölçülerinde oval plana sahiptir. Diğerisi ise yaklaşık olarak kare planlı olup, yapım tekniği açısından diğer mekana benzer. Bey Konağı yapısının batı yönünde yürütülen çalışmalar sonucunda; çıkan mekan (G3 Plan Karesi) içerisinde 2 adet tandır ve 3 adet orta büyüklükte, kısmen tahribe uğramış küpler tespit edilmiştir. Bu mekanın bitişiğinde çıkan diğer bir mekan (F3 Plan Karesi) 3.50×3.80 m ölçülerinde ve kare planlı mimari yapıya sahiptir. Mekanda 1.90 m derinliğinde yürütülen kazı sonucu zemine ulaşılmıştır.⁵⁷

D Yapısı mekanları (F2, G2, H2 Plan Kareleri):

Söz konusu mekan, batı yönünde C yapısıyla, kuzey yönünde ise E yapısıyla bir koridorda birleşen üçgen formlu bir plana sahip olup, yapılan kazı sonucunda mekanlarda zemine ulaşılmıştır. Bu mekan içinde güvenlik amaçlı güzergah takibi için sur üzerine yerleştirilmiş mazgal pencere ile hemen bitişiğinde günümüze ulaşan planıyla yarım daire biçimli savunma amaçlı takviye burcu ortaya çıkarılmıştır.

F Kulesi ön mekanları (F4, F5, G4 Plan Kareleri):

Mekan, F kulesinin batı yönünde yer almaktadır. Mekan (F4 Plan Karesi) içerisinde tam olarak tanımlanamayan taş dizileri ve bölmeler yer almaktadır. F kulesinden düşen taşlar sonucu tanımlamalar güçleşmektedir. Bütün bunlara rağmen bu bölümde iki mimari yapı kalıntısı dikkat çekmektedir. Bunlardan en belirgin olanı F kulesinin güneybatı köşesinde şekillenen 3.90×3.90 m ölçülerindeki kare planlı mekandır.

Şavşat Kalesi Kazısının, 2011 yılı kazı çalışmaları

- H5, H6, H7, G5, G6, G7, F5, F6, F7 ve E5 plan karelerinin açılması (Resim 7).
- Seramik buluntuların değerlendirilmesi gerçekleştirilmiştir.

⁵⁷ Osman Aytekin, 33. Kazı Sonuçları Toplantısı 2.Cilt, *Şavşat (Sattel) Kalesi Kazı ve Restorasyon Çalışması 2010*, 23 Mayıs-28 Mayıs 2011, Malatya, s.58-59.

Bu sezon, kalenin en önemli yapılaşmasını teşkil eden ve geçen yıl kazısı gerçekleştirilen F Kulesi (H4 plan karesi) ve Şapel (F5 plan karesi) çevresinde yoğun olarak çalışılmıştır.

Şapel ve çevresi: (H5, G5, F5, E5 Plan Kareleri): 2010 yılında kazısı yapılan ve kalenin günümüze ulaşan mimari yapılarından biri olan F kulesinin kuzey ve batı yönünde yer almaktadır. H5 plan karesi; yaklaşık 6-7 m yüksekliğe ulaşan taş ve toprak dolgudan arındırılan alan içerisinde muhtemelen kalenin Şarap Mahzeni olarak işlev gördüğünü düşündüğümüz bir mimari yapı ortaya çıkarılmıştır (Resim 8). Bu mekân 2.80 x 5.00 m ölçülerinde dikdörtgen planlı ve yaklaşık 2.50 m yüksekliğinde üzeri basık tonozla sonlanmaktadır. Mahzenin tabanında toprak içerisine yerleştirilmiş farklı boyutlarda 7 adet pithos (küp) bulunmuştur. Bu pithoslar' dan 6 tanesi etrafı kireç harcı ile sağlamlaştırılarak birbirine yakın seviyede tabana yerleştirilmiştir. 1 tanesi ise diğerlerinden daha küçük ebatlı olup, diğerlerinden daha üst seviyede olduğundan yerinden alınarak kazı evine getirilmiştir. Tüm pithosların ağız kısmı kırılmış durumdadır. Diğer kısımları ise sağlamdır. Pitoslar 70 -100 cm yüksekliğinde korunan basit bir taş duvar örgüye rastlanmıştır. F5 açmasında yer alan Şapel, dıştan 5.60 x 10.10 m içten ise 4.20 x 8.65 m ölçülerindedir⁵⁸ (Çizim 3). Duvar kalınlığı ise 60 cm'dir. Tek neften oluşan bazilikal plana sahip olan şapel; içten iki takviye kemer üzerine oturtulan tonoz örtü, dıştan beşik çatıyla sonlanmaktadır (Resim 9). Her iki mekanın dıştan ölçüleri 3.05 x 8.20 m olup doğu-batı doğrultusunda uzanmaktadır. Bunlardan doğu yönde olan mekanın kale hamamı olabileceği, diğer bölümün ise hangi amaçla kullanıldığı belirlenememiştir. Hamam olarak tanımladığımız yapının iç duvarlarının sıvalı olduğu, tabanındaki taşların isli olduğu görülmektedir. E5 açması içerisinde yapılan 2 m'lik derinliğe ulaşan kazı sonucu şapelin batı kısmına yamandırılmış durumda bulunan ve güney cephesi dışında cephe duvarları ayakta olan bir mimari yapıya ulaşılmıştır. Yapı içten 4.60 x 4.90 m ölçülerinde olup hangi amaçla kullanıldığı belirlenememiştir. 75 cm kalınlığındaki duvar örgüsünde kaba taş ve kireç harcı malzeme kullanılmıştır. Şapel kazısında, kültür varlığı niteliğinde taştan 2 adet koçbaşı; Şapelin güneyindeki batı yapısında mermer kitabe parçası ile Şapel'in veya penceresine ait olduğunu düşünülen haç kabartmalı taş dikkat çekmektedir.

⁵⁸ Osman Aytekin, 34. Kazı Sonuçları Toplantısı 3.Cilt, *Şavşat (Satlel) Kalesi Kazı ve Restorasyon Çalışması 2011*, 28 Mayıs-1 Haziran 2012, Çorum, s.437-438.

Sarnıç ve çevresi (H6, G6, F6, F7 plan kareleri): H5 açmasının kuzey tarafında yer alan H6 açması, kalenin kuzey yönünde devam eden sur duvarı ile sarnıç yönünde ise G6 açmasının içerisinde kalan 9-10 m yüksekliğindeki ana kayayla çevrelenmiş bulunmaktadır. Burasıda yaklaşık 4-5 m taş ve toprak dolgudan arındırılarak tabana ulaşılmış ve bu kısımda herhangi bir mimari yapı kalıntısına rastlanmamıştır. Sadece sur duvarının zemininden 1.70 m yükseklikte 90 x 170 cm ölçülerinde sur duvarının üstüne çıkışı sağladığı kısmen bozulmuş tünelli çıkış birimine rastlanmıştır. G6 açmasının batısında yer alan F6 açması içerisinde bulunan sarnıç; kalenin en tepe noktasında ana kayaya oyulmuş 2.50 x 4.00 m ağız ölçüsüne sahip idi ve 2.50 m derinliğinden sonra taş ve toprakla kaplı olarak günümüze ulaşmış bulunmaktaydı (Çizim 4). Basit makara yöntemi kullanılarak sarnıç'ın içi 2 m daha boşaltılmış ve taş döşemeli tabana ulaşılmıştır. Böylece sarnıç derinliğinin toplam 4.50 m olduğu saptanmıştır. Sarnıç'ın iç yüzeyinde yer yer sıva izlerine rastlanmıştır. Ayrıca, sarnıç'ın ağız çevresinde taş duvar korumanın bulunduğu anlaşılmaktadır (Resim 10). Sarnıç'ın çevresinde yer alan ve F6 - F7 açmaları, yaklaşık 2.50 m toprak dolgudan arındırılınca 5.60 x 8.70 m ölçüsünde büyük bir mekânla karşı karşıya kalınmıştır. Doğu duvarı belirgin olmayan, diğer duvarları da kısmen ayakta olan bu yapının sarnıçla ilişkili bir mekan olduğu anlaşılmaktadır. H7 ve G7 açmaları ise, kalenin kuzeydoğu ucunda yer almaktadır.

H7 açması yaklaşık 4 m taş ve toprak malzemeden arındırılarak taban seviyesine ulaşılmıştır. Bu açmanın doğusunu oluşturan kale surunun bu bölümde 6 m olarak günümüze geldiği anlaşılmıştır. Söz konusu bu surların, kalenin doğu yönüne doğru devam ettikten sonra kuzey sur duvarıyla birleşmeden önce 3.20 m takviye duvarı ile güçlendirildiği anlaşılmaktadır. G7 açmasının önemli bir bölümü ana kaya ile kaplanmış bulunmaktadır. Açmanın kuzey tarafındaki taş- toprak doğu 2.50 m derinliğinde boşaltılınca daha önce hiç belli olmayan kalenin doğudan batıya doğru devam eden kuzey sur duvarlarının 2.50 m yüksekliğinde ve 10 m uzunluğunda korunduğu ortaya çıkmıştı. Kalede çıkarılan seramiklerin yanında, 2007 yılında A kulesinde rastlanan taştan mancınık güllesinin bir benzeri de C2 açmasında ortaya çıkarılarak, envanter fişi düzenlenmiş ve Rize Müzesi'ne teslim edilmiştir.

Şavşat Kalesi Kazısının, 2012 yılı kazı çalışmaları

- E4, F4, E3, F3, E2 ve F2 plan karelerinin açılması

E4 ve E5 plan kareleri: E4 ve F4 açmalarının güney tarafında bulunmaktadır. E3 açmasında, basit taş duvar örgülü doğu-batı doğrultusunda uzanan 2.75×8.60 m ölçülerinde dikdörtgen planlı bir mekana ulaşılmıştır. Üst örtüsü tamamen yıkılmış olan bu mekanın 1.30 m yüksekliğinde cephe duvarları ayakta. Bu yapı içerisinde 3 adet ağız kısımları bozulmuş olan 1.20 m derinliğinde ve 0.60 m çaplarında tabana gömülmüş vaziyette küplere rastlanmıştır. Küplerin hemen yanı başında 0.60 m çapında bozulmuş durumda tandır bulunmaktadır. Kiler, mutfak işlevli bu mekanın güney duvarında üç duvarı sıvalı, diğer bir duvarı ise sıvasız 1.50×1.70 m ebatında ve işlevi belirlenemeyen küçük bir bölme bulunmaktadır.

E2 ve F2 plan kareleri: E3 ve F3 açmalarının güney yönünde bulunmaktadır. Bu açmalar, güney sur duvarına yakın olmaları nedeniyle yoğun bir taş yığıntısıyla kaplanmıştır. F2 açmasında, kuzey-güney doğrultusunda uzanan 6.40 m uzunluğunda mimari bir mekanla karşılaşmıştır. Doğu cephesi üç basık kemerli girişlere sahip olup iç kısmını tümü moloz taş dolgulu olduğu görülmüştür. Buranın ardından E2 plan karesine geçilmiştir. Burası da 4.00 m derinliğe kadar yoğun taş dolgudan arındırıldığında yine kuzey-güney doğrultusunda ve F2'deki kemerli mekâna bitişik olarak tasarlanan ayrı bir mimari yapıya rastlanmıştır. Bu yapının kuzeybatı ucunda 1.00 m eninde kısmen bozulmuş durumda kapısının var olduğu anlaşılmıştır.⁵⁹

⁵⁹ Osman Aytekin, 35. Kazı Sonuçları Toplantısı 1.Cilt, *Şavşat (Satlel) Kalesi Kazı ve Restorasyon Çalışması 2012*, 28 Mayıs-31 Mayıs 2013, Muğla, s.271-272.

4. ANADOLU'DA ORTAÇAĞ DÖNEMİNDE SERAMİĞİN GELİŞİMİ

"Seramik" kelimesi, *Grekçe, Keramos*; İngilizce, *Ceramic*; Fransızca, *Ceramique*; Almanca, *Keramik* olarak adlandırılmıştır. Genel olarak fırınlanmış kil'den yapılan nesneleri ifade eder. Teknik açıdan, nesnenin biçimlendirilmesinde plastikliği (yoğurulabilirlik) sağlayan kil ile fırınlama sırasında parçanın kırılmasını ya da çatlamasını önleyen kuvars ve bu ikisini bağlayan ergitici fel-dispat karışımından oluşan hamurla yapılan nesneleri niteler. Kimi zaman "keramik" biçiminde kullanılan "seramik" sözcüğü, batı dillerinde fırınlama ve yüzey işlemlerinden bağımsız, genel bir terimdir. Türkçede de bu geniş kapsamıyla kullanılmakla birlikte, uzmanlar arasında ilkel yöntemlerle yapılmış, yüzeyi sırsız kapları "çanak-çömlek", gene düşük ısıda fırınlanmış, ama yüzeyi sırlı nesneleri "seramik" ve yüksek ısıda fırınlanmış, yüzeyi sırlı ya da sırsız nesneleri de "porselen" başlığı altında tanımlamak yaygınlaşmıştır.⁶⁰ Seramiğe yüklenen ikinci anlam ise bir sanat alanının adı olmasıdır. Klasik anlamda, sanatların en eskisi olarak bilinen seramik, insanın çeşitli gereksinimleriyle ortaya çıkan, ana maddesi toprak olan bir tür kap sanatıdır.⁶¹

Seramikler kültürlerin etkileşimi sağlayan en önemli malzemelerdir. Anadolu'nun en erken dönemlerinde, insanoğlunun günlük hayatına girmiş ve günümüze kadar kesintisiz olarak varlığını sürdürmüştür. Yüzyıllarca insanlığın geçmişine ışık tutmuş, toplumun ekonomik, siyasal ve kültürel gelişiminin bir göstergesi olmuştur. Bu anlamda seramik; geçmişimizi daha iyi anlayıp değerlendirebileceğimiz bilgileri günümüze taşımakta ve ait olduğu toplulukların sanatına ait, kullandığı tekniklerle ilgili önemli bilgiler veren tarihi belgeler arasında yer almaktadır. Pişmiş toprağın, ilk olarak depolama amacıyla kullanılan kap-kacak ve küpler şeklinde günlük hayatın içine girdiği bilinmektedir. Dinsel törenlerde simgesel anlamlar taşıyan idoller; aydınlatmayı sağlayan kandiller; haberleşme ve belgeleme işlevi olan tabletler; tuğla, kiremit ve künk gibi mimari elemanlar; takılar ve süs eşyaları, çanak çömlek, ocak gibi gündelik kullanım eşyaları; ölü küllerinin saklandığı kaplar ve lahitler seramiğin sayısız formlarından bazılarıdır.⁶²

⁶⁰ Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, "Seramik Maddesi", C.3, s.1634.

⁶¹ Ece Kanışkan, *Anadolu'da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatına Giyim Kültürünün Yansımaları*, Sanatta Yeterlilik Tezi, Şubat 2011, s.6.

⁶² Türkiye'de Seramik, "Toprakla Ateşin Öyküsü", İstanbul 2003, s. 13.

Türklerin İslamiyet'i kabul etmeleri ve yerleşik düzene geçmeleriyle, seramik sanatında da önemli gelişmeler yaşanmaya başlamıştır. Abbasiler, Fatimiler, Samanoğulları, Karahanlılar gibi Arap ve Türk devletlerinde seramik sanatının güzel örnekleri ve uygulamaları bulunmaktadır. Ancak en önemli ve çeşitli örneklerini İran'da, Selçuklular döneminde vermiştir (Harita 2).

11. yüzyılın sonunda Türkler Anadolu'yu ele geçirdiklerinde, yerel Bizans geleneklerini devralmışlar ancak özellikle o dönemde İran'da kullanılan Selçuklulara özgü pek çok seramik tekniğinden de yararlanmışlardır. Anadolu Selçuklu Devleti o dönemde bir sanat politikası geliştirmekten çok askeri egemenliğini yaymakla uğraşmaktadır. Yine de Selçuklu sultanları, iktidarlarını pekiştirmek amacıyla önemli mimari yapımlarına girişmişlerdir. Yapıları çinilerle kaplamışlar, Selçuklu sanatının en belirgin öğelerinden olan camilerin mihraplarını, kubbelerini, minare ve portallarını, türbe, medrese ve sarayları çinilerle donatmışlardır.⁶³

Anadolu'da gelişen seramik sanatı, ilk kaynaklarını, Anadolu dışındaki Türk seramiğinden almaktadır. Bunun en büyük kanıtı 12. ve 13. yüzyıl İran Selçuklu seramiğinin etkisidir. İlk olarak Abbasilerin 9. ve 10. yüzyıllarda Irak'ta geliştirdikleri ve Samarra şehrinde örnekleri bulunan lüster teknikli seramikler, daha sonra Fatimi ve İran Selçukluları döneminde kullanılarak Keşan ve Rey'de gelişmiştir. Stilize edilmiş şekildeki havyan ve insan figürleri ile bitkisel bezemelerin görüldüğü İran seramiklerinde kullanılan minai ve lakabi teknikleri de Anadolu'ya İran Selçukluları ile girmiştir.⁶⁴ Zengi devri ve sonrasında en önemli seramik merkezi Rakka olmuştur. Gri-beyaz, az pişmiş hamurlu, altın, gümüş, metal renklerdeki bu seramiklerin lüster teknikli örnekleri İran bölgesi seramikleriyle benzer özellikler göstermektedir.⁶⁵ 12. ve 13. yüzyıla tarihlendirilen Rakka örneklerinde kullanılan parlak, şeffaf, firuze sır altına siyah dekorlu seramikler, bu örneklerin karakteristik özelliği olmuştur. Rakka'da bir diğer grup seramik ise büyük su küpleri, testi ve mataralardan oluşan sırsız olarak yapılan örneklerdir. Rakka'da bunların dışında küçük heykelcikler, kandiller, civa

⁶³ Laure Sousteil, *Osmanlı Seramiklerinin Görkemi 16-19. yüzyıl, Suna İnan Kırac ve Sadberk Hanım Müzesi Koleksiyonlarından*, İstanbul, 2000, s. 23.

⁶⁴ Gönül Öney, *Türk Çini Sanatı*, İstanbul, 1976, s.121.

⁶⁵ Yaşar Çoruhlu, *Türk İslam Sanatının ABC'si*, İstanbul, 2000, s.71.

kapları üretilen diğer seramiklerdir.⁶⁶ Anadolu Selçuklu sanatı, çağın komşu İslam ülkelerinin ve ayrıca Bizans, Ermeni, Gürcü seramik sanatlarının etkisinde kalmıştır.⁶⁷ Büyük Selçuklu dönemindeki Rey, Keşan ve Rakka gibi merkezlerdeki üretimlerle sıkı ilişki içerisine girmiştir.⁶⁸

Anadolu toprakları üzerinde seramik sanatı ürünleri veren bir başka topluluk ise Bizanslılar olmuştur. 9. ve 15. yüzyıllar arasında ürünler veren Bizans seramikleri İslam ve Avrupa seramikleri arasında bağlantıyı sağlamıştır. Bizans seramiklerinde yüzyıllara göre kullanılan teknikler şu şekildedir; 9. yüzyılda baskı, 10. yüzyılda boyama, (akıtma, astar boyama, tek ve çok renkli), 11. yüzyılda sgraffito, 12-13. yüzyılda kazıma, 13-14. Yüzyılda champleve teknikleri uygulanmıştır. Parçaların yüzeyinde birbirine benzeyen ancak, birbirini tekrarlamayan bezemeler uygulanmıştır. İslam sanatından etkiler taşıyan bezeme anlayışına sahip Bizans seramiklerinde çeşitli kuşlar, av hayvanları, hayvan mücadele sahneleri, bir askeri ya da bir biniciyi temsil eden ya da bir canavarla mücadele eden tek insan görünüşleri kullanılan figürler arasındadır.⁶⁹ 14. yüzyıla gelindiğinde seramik sanatında İznik üretimleri kendini göstermeye başlamıştır. Aslında İznik'in Bizans döneminde de bir seramik üretim merkezi olduğu bilinmektedir. 14. yüzyılda burada üretilen seramiklerde görülen slip tekniği ve kullanılan kırmızımsı hamur, beyaz astar üzerine uygulanan basit kabartma desenler Bizans geleneğinin devamı olduğunu kanıtlamaktadır.⁷⁰

Fırınılandıktan sonra beyaz astar ile yapılan tamamen figürsüz, bitkisel dekorlu bu örnekler, koyu ve açık kahverengi, yeşil, mavi renklerinden sadece biriyle sırlanarak tekrar fırınlanmaktadır. Böylece süslemelerin üzerindeki sır açık, zemin üzerindeki sır ise, koyu bir renk almaktadır.⁷¹

⁶⁶ Şennur Şentürk, *İstanbul Müzelerinde Rakka Keramikleri*, (İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, Yayınlanmamış Lisans Tezi), 1982, s.14,16–18.

⁶⁷ Gönül Öney, “Anadolu Selçuklu Çini ve Seramik Sanatı”, *Osmanlı'da Çini Seramik Öyküsü*, Editör: Ara Altun, 1998, s.34.

⁶⁸ Oktay Aslanapa, *Anadolu'da Türk Çini ve Keramik Sanatı*, , Seri: V, Sayı: 1, Ankara, 1965, s.15.

⁶⁹ Anonim, *Anadolu Medeniyetleri II Yunan / Roma / Bizans*, Avrupa Konseyi 18. Avrupa Sanat Sergisi, İstanbul, 1983, s.149–150.

⁷⁰ Zeynep Kınık, “İznik ve Seramik Sanatı”, *İznik Seramikleri Sergisi*, Türk ve İslam Eserleri Müzesi, 1989, s.8-9.

⁷¹ Oktay Aslanapa, “Osmanlı Devri Keramik Sanatı”, *Cilt: 3, Yıl: 3, Sayı: 27*, İstanbul, 1987, s. 4.

İznik seramiklerine ün katan esas unsur, yalnız, mavi, turkuaz, yeşil, siyah, mor ve kırmızı kullanılarak elde edilen zengin renklerin varlığı olmuştur. En önemli İznik rengi kobalt oksitten elde edilen mavi renk olmuştur.⁷² İlk olarak İznik'te üretilen ve buradan birçok yere dağıtılan, Milet İşi olarak adlandırılan örnekler ilk Osmanlı seramiğini oluşturmaktadır. Kırmızı hamurlu, iç yüzeyi tamamen, dış yüzeyleri ise yarıya kadar astarlanıp, fırınlanan ve daha sonra desenleri çizilip, sırlanan ve genellikle derin kâseler, geniş kenarlı tabaklar olarak form gösteren bu örnekler en fazla lacivert ve bunun yanında firuze, mor, yeşil renkte dekorludurlar. Merkezi bir motif etrafında gelişen geniş kuşaklar, çeşitli bitkiler, radyal şekilde kalın çizgiler bu seramiklerin bezemesinde görülen özelliklerdir.⁷³ Beylikler devrinin önemli örnekleri olan bu eserler, aslında dekor ve dekorlarda kullanılan renk anlayışı açısından Selçuklu sanatı ile benzer özellikler taşımaktadırlar.

Bu örnekler sayesinde oluşan etkileşim sonucu, Osmanlı dönemi mavi-beyaz seramiklerine geçiş gerçekleşmiştir.⁷⁴ 14. yüzyılın sonu ile 15. yüzyılın başında görülen bu gelişme 15. yüzyılın ortalarına gelindiğinde yerini beyaz, sert ve temiz hamurlu, mavi renkte dekorlu, şeffaf, renksiz, parlak sırlı, hatayi, rumi, stilize bulutlar ile bezeli, mavi-beyaz seramiklere bırakmıştır.⁷⁵ Yumuşak porselen niteliği taşıyan bu seramikler, Çin porselenlerinin yerini doldurmaya başlamışlardır. 16. yüzyıla gelindiğinde bu seramiklere firuze renk eklenmiştir. Yanlış olarak Haliç İşi olarak adlandırılan ve son yıllarda, 16. yüzyılda görülen tuğraların bezeme anlayışına benzetilerek, tuğrakeş üslubu adı öneriler seramik örnekleri de diğer İznik üretimlerinden biridir.⁷⁶

Çok küçük yaprak ve çiçekler ile dekorlanan bu seramiklerde, önceleri spiral kıvrık dallar arasında ince rumilerden oluşan madalyonlar ve ince yapraklar, daha sonra ise, 16. yüzyıl başlarına gelindiğinde sadece spiral kıvrım dallar, yaprak ve çiçeklerden oluşan bir bezeme hâkim olmuştur. 16. yüzyılın ortalarına gelindiğinde mavi-beyaz grubuna bağlanan ve motif olarak; lale, sümbül, karanfil, tomurcuk,

⁷² Nurhan Atasoy– Julian Raby, *İznik Seramikleri*, İstanbul, 1989, s. 57.

⁷³ Oktay Aslanapa, “Anadolu’da Türk Keramik Sanatı”, *Cilt: 5, Sayı: 15*, Ankara, 1991, s. 16 17.

⁷⁴ Mükerrerem Parker, “Anadolu Beylikler Devri Keramik Sanatı”, *Sanat Tarihi Yıllığı, Sayı: I*, (1964 1965), İstanbul, 1965, s. 164.

⁷⁵ Aslanapa, *a.g.e.*, s.5.

⁷⁶ Ara Altun, Belgin Demirsar Arlı, “İznik Çiniciliği”, *Tarih Boyunca İznik*, İstanbul, 2004, s.239.

enginar, balık pulu gibi şekillerin seçildiği, mavi, firuze, zeytuni yeşil, manganez moru renkleri ile konturlarda yeşilimsi siyah rengin kullanıldığı Şam İşi olarak adlandırılan örnekler ön plana çıkmaktadır. İznik seramiğinin en son döneminde ise, parlak beyaz zemin üzerine kobalt mavisi, yeşil, firuze, mercan kırmızı renklerin hakim olduğu, siyah konturlu lale, papatya, sümbül, gül, menekşe, zambak, asma, servilerden oluşan motiflerin ve yelken, bulut, balık pulu desenlerinin kullanıldığı Rodos İşi seramikler üretilmiştir.⁷⁷ Ancak 16. yüzyılın sonlarına gelindiğinde ekonomik koşulların ağırlaşması, Çin porselenine talebin artması gibi nedenlerle üretimde gerileme başlamış ve 18. yüzyıla gelindiğinde üretim tamamen durmuştur.⁷⁸

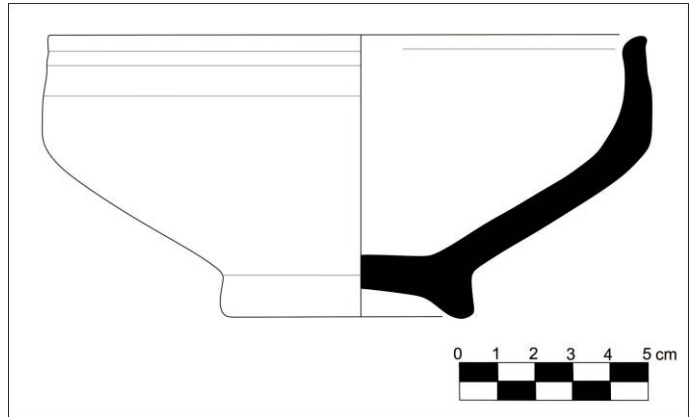

⁷⁷ Oktay Aslanapa, Türk Sanatı, İstanbul 1984, 329-331.

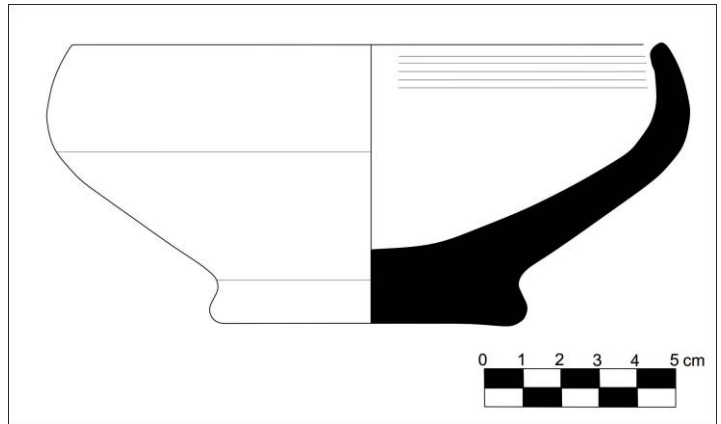
⁷⁸ Kınık, *a.g.e.*, s. 17.

5. KATALOG

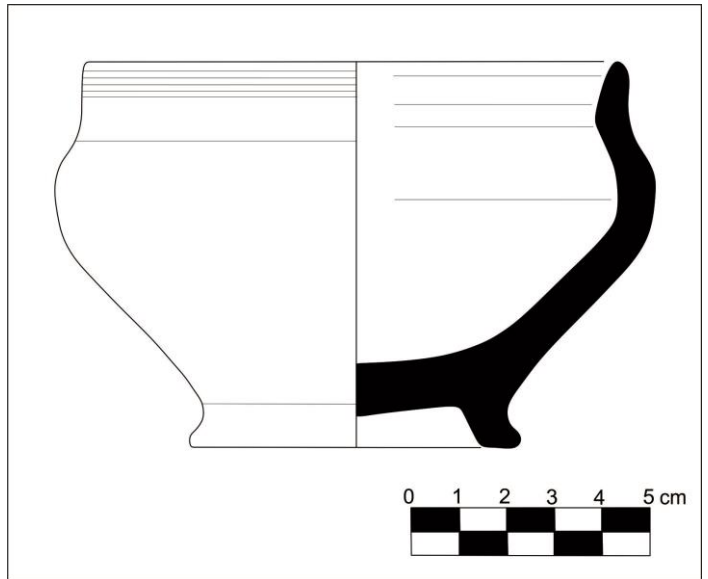
KATALOG NO.	1
KAZI ENV. NO.	ŞKK-12- C.05
BULUNTU YERİ	C 3 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Dipten itibaren dışa açılarak gelişen, kabın ortasında keskin profil yaparak dikine uzayan, kademeli konik gövdeli, dışa kalınlaştırılmış düz ağız ucuyla sonlanan halka dipli kase parçası.
ÖLÇÜLER	D.Ç: 5,3 cm - A.Ç: 15 cm - Y: 7,4 cm
HAMUR	(2.5 YR 6/6) Kırmızı hamurlu, bitki, kireç ve taşcık, katkılı orta gözenekli, orta pişmiş.
ASTAR	Astarsız
SIR	Sırsız
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	-----
MOTİF VE KOMPOZİSYON	-----
TARİHLENDİRME	12 - 15 yy.
KARŞILAŞTIRMA	KARAMAĞARALI - YAZAR Ani Kazı Buluntuları, 1989-2005.

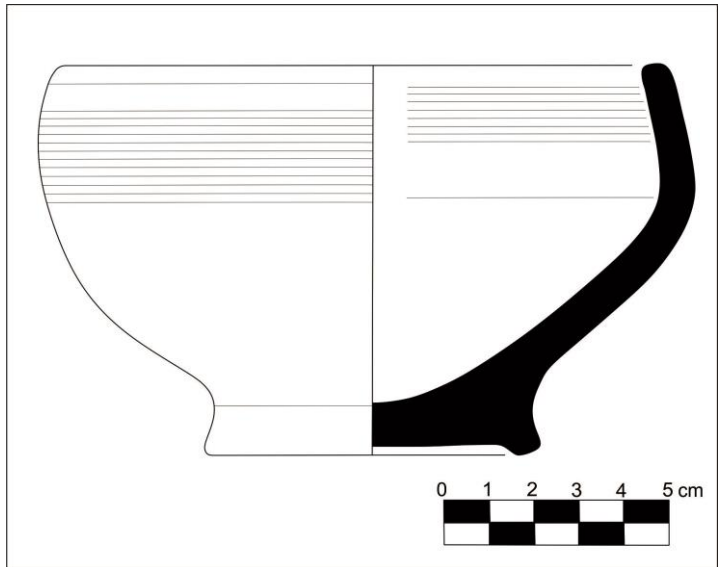
KATALOG NO.	2
KAZI ENV. NO.	ŞKK-12-C.07
BULUNTU YERİ	C 3 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Dış bükey, yarı küresel gövdeli, cidarları düz, ağız ucu yuvarlak içe bükük şekilde sonlanır. Dip kısmı düz olan kase parçası.
ÖLÇÜLER	D.Ç: 5,1 cm - A.Ç: 14,4 cm - Y: 7,2 cm
HAMUR	(2.5 YR 6 /6), Kırmızı hamurlu, bitki, kum, çakıl, katkılıdır. İçte bozulma ve çatlama mevcuttur. Çok pişirilmiş.
ASTAR	Astarsız
SIR	Sırsız
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	-----
MOTİF VE KOMPOZİSYON	-----
TARİHLENDİRME	12 - 15 yy.
KARŞILAŞTIRMA	Gonio Apsaros Museum Reserve Ceramic of Batumi.

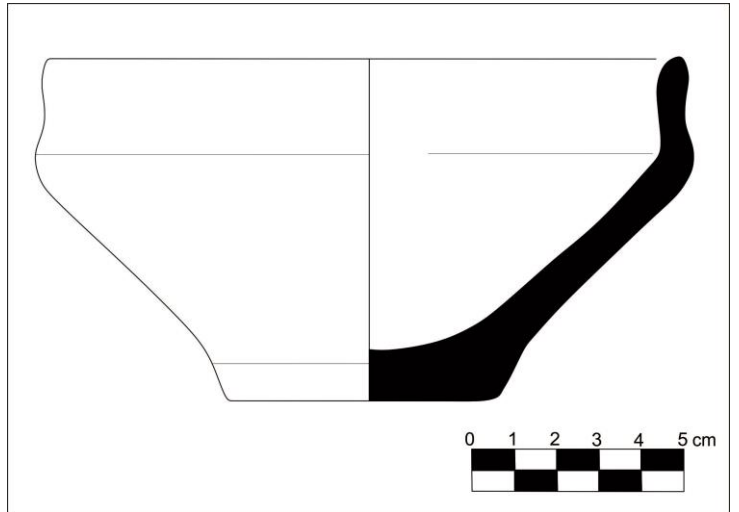
KATALOG NO.	3
ENV. NO.	ŞKK-12-C.16
BULUNTU YERİ	C 3 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Dipten itibaren konik biçimde dışa açılarak gelişen, gövde cidarı üst seviyede içe doğru profil yaparak hafif kapanmış, sonra yukarıya yükselerek yuvarlak ağız ucuyla sonlanmış. Dip kısmı halka şeklinde olan kase parçası.
ÖLÇÜLER	D.Ç: 6,2 cm - A.Ç: 14 cm - Y: 7,9 cm
HAMUR	(2.5 YR 6 /6), Kırmızı hamurlu, bitki, kum, taşcık katkılıdır. İçte bozulma ve çatlamlar mevcuttur. Orta pişirilmiş.
ASTAR	Astarsız
SIR	Sırsız
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	-----
MOTİF VE KOMPOZİSYON	-----
TARİHLENDİRME	12 - 15 yy.
KARŞILAŞTIRMA	KARAMAĞARALI - YAZAR, Ani Kazı Buluntuları, 1989-2005.

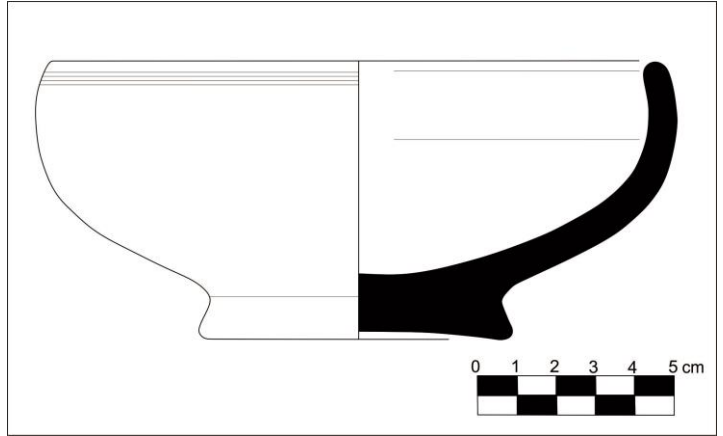
KATALOG NO.	4
ENV. NO.	ŞKK-12-C.95
BULUNTU YERİ	C 3 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Dış bükey, yarı küresel gövdeli, ağız ucu yuvarlak içe bükük şekilde sonlanır. Dip kısmı halka şeklinde, kaidesi yere tam oturmaz Tüm olarak ele geçen tek parçadır.
ÖLÇÜLER	D.Ç: 7,3 cm - A.Ç: 13,5 cm - Y: 8,7 cm
HAMUR	(2.5 YR 6 /6), Kırmızı hamurlu, bitki, kum, taşcık katkılıdır. İçte ve dışta bozulma mevcuttur. Orta pişirilmiş, orta gözeneklidir.
ASTAR	Astarsız
SIR	Sırsız
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	-----
MOTİF VE KOMPOZİSYON	-----
TARİHLENDİRME	12 - 15 yy.
KARŞILAŞTIRMA	BULUT, Samsat Kazı Buluntuları, 2000, 195.

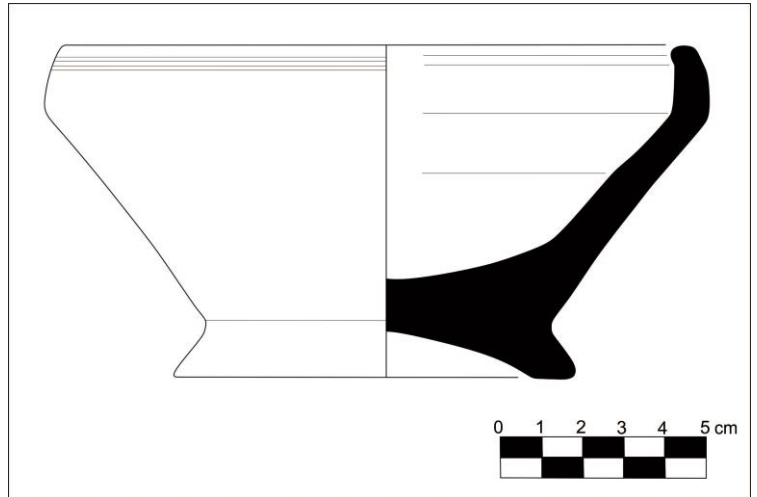
KATALOG NO.	5
ENV. NO.	ŞKK-12-C.55
BULUNTU YERİ	C 3 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Dipten itibaren, konik biçimde dışa açılarak gelişen, gövde cidarı üst seviyede içe doğru profil yaparak hafif kapanmış, sonra yukarıya yükselerek yuvarlak ağız ucuyla sonlanmış. Dip kısmı düz şekilde sonlanan kase parçası.
ÖLÇÜLER	D.Ç: 5,7 cm - A.Ç: 14 cm - Y: 8 cm
HAMUR	(2.5 YR 6 /6), Kırmızı hamurlu, bitki, kum, taşçık katkılıdır. İçte ve dışta çatlamlar mevcuttur. Orta gözenekli, orta pişirilmiş
ASTAR	Astarsız
SIR	Sırsız
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	-----
MOTİF VE KOMPOZİSYON	-----
TARİHLENDİRME	12 - 15 yy.
KARŞILAŞTIRMA	BULUT, Samsat Kazı Buluntuları, 2000, 196.

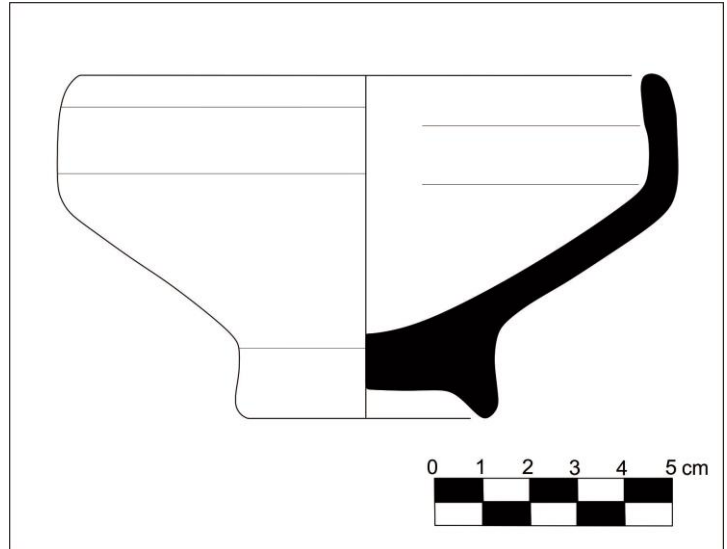
KATALOG NO.	6
ENV. NO.	ŞKK-12-C.16
BULUNTU YERİ	C 3 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Dış bükey, yarı küresel gövdeli, cidarları düz, ağız ucu yuvarlak şekilde sonlanır. Dip kısmı düz olan kase parçası.
ÖLÇÜLER	D.Ç: 6,5 cm - A.Ç: 14,6 cm - Y: 7 cm
HAMUR	(2.5 YR 5/6) Kırmızı hamurlu, bitki, kum, taşcık katkılıdır. Orta gözenekli, orta pişirilmiş.
ASTAR	Astarsız
SIR	Sırsız
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	-----
MOTİF VE KOMPOZİSYON	-----
TARİHLENDİRME	12 - 15 yy.
KARŞILAŞTIRMA	KARAMAĞARALI - YAZAR, Ani Kazı Buluntuları, 1989-2005.

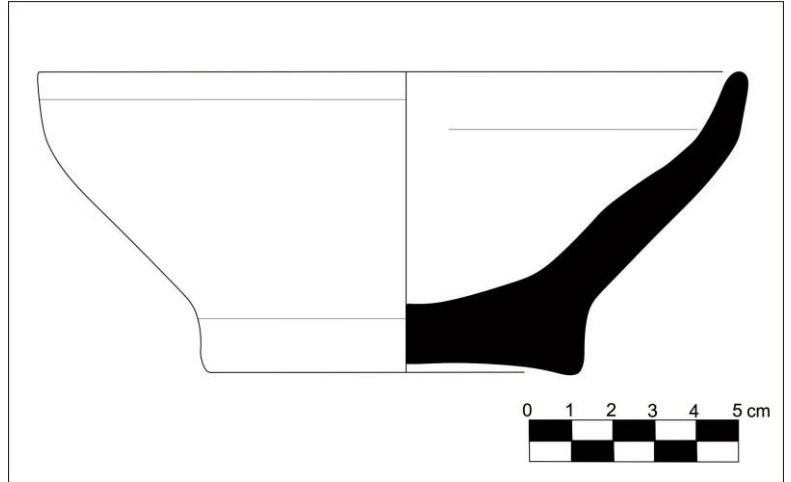
KATALOG NO.	7
ENV. NO.	ŞKK-12-C.17
BULUNTU YERİ	C 3 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Dipten itibaren, konik biçimde dışa açılarak gelişen, gövde cidarı üst seviyede içe doğru profil yaparak hafif kapanmış, sonra yukarıya yükselerek içe bükük yuvarlak ağız ucuyla sonlanmış. Dip kısmı halka şeklinde olan kase parçası.
ÖLÇÜLER	D.Ç: 8,2 cm - A.Ç: 15,2 cm - Y: 8 cm
HAMUR	(5 YR 4/4) Kırmızı hamurlu, bitki, kum, taşcık katkılıdır. İçte ve dışta bozulma mevcuttur. Orta gözenekli, orta pişirilmiş
ASTAR	Astarsız
SIR	Sırsız
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	-----
MOTİF VE KOMPOZİSYON	-----
TARİHLENDİRME	12 - 15 yy.
KARŞILAŞTIRMA	KARAMAĞARALI - YAZAR, Ani Kazı Buluntuları, 1989-2005.

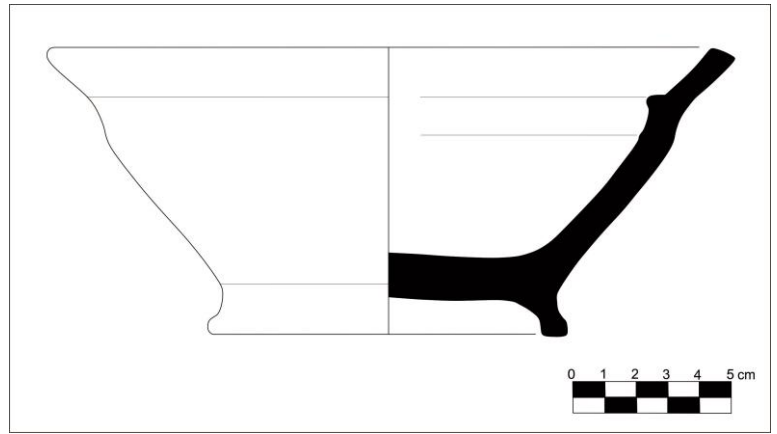
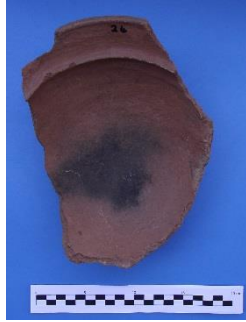
KATALOG NO.	8
ENV. NO.	ŞKK-12-C.83
BULUNTU YERİ	C 3 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Dipten itibaren, dışa açılarak gelişen, gövdenin ortasında keskin profil yaparak dikine uzar. Kademeli konik gövdeli yuvarlak ağız ucuyla sonlanmış halka dipli kase parçası.
ÖLÇÜLER	D.Ç: 5 cm - A.Ç: 12 cm - Y: 7,1 cm
HAMUR	(5 YR 4/4) Kırmızı hamurlu, bitki, kum, taşcık katkılıdır. İçte ve dışta bozulma mevcuttur. Orta gözenekli, orta pişirilmiş
ASTAR	Astarsız
SIR	Sırsız
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	-----
MOTİF VE KOMPOZİSYON	-----
TARİHLENDİRME	12 - 15 yy.
KARŞILAŞTIRMA	Gonio Apsaros Museum Reserve Ceramic of Batumi.

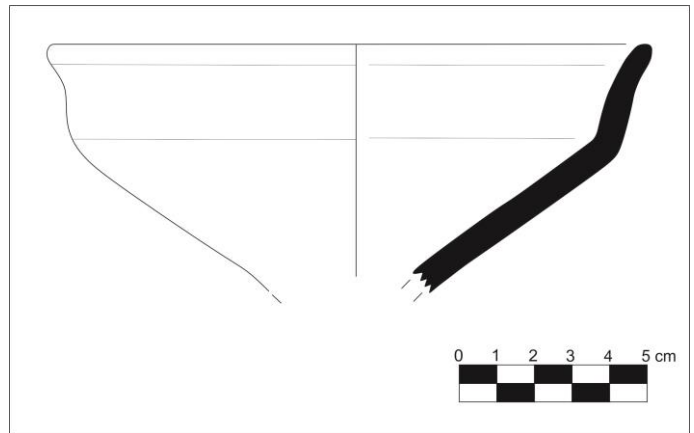
KATALOG NO.	9
ENV. NO.	ŞKK-12-C.3
BULUNTU YERİ	C 3 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Dipten itibaren, konik biçimde dışa açılarak gelişen, gövde cidarı üst seviyede içe doğru profil yaparak hafif kapanmış, sonra yukarıya yükselerek yuvarlak ağız ucuyla sonlanmış. Dip kısmı düz şekilde sonlanan kase parçası. Kaide kısmı yere tam oturmaz biraz içe doğru girintilidir.
ÖLÇÜLER	D.Ç: 5,9 cm - A.Ç: 14 cm - Y: 7,5 cm
HAMUR	(5 YR 4/4) Kırmızı hamurlu, bitki, kireç, taşcık katkılıdır. İçte ve dışta bozulma mevcuttur. Orta gözenekli, orta pişirilmiş.
ASTAR	Astarsız
SIR	Sırsız
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	-----
MOTİF VE KOMPOZİSYON	-----
TARİHLENDİRME	12 - 15 yy.
KARŞILAŞTIRMA	-----

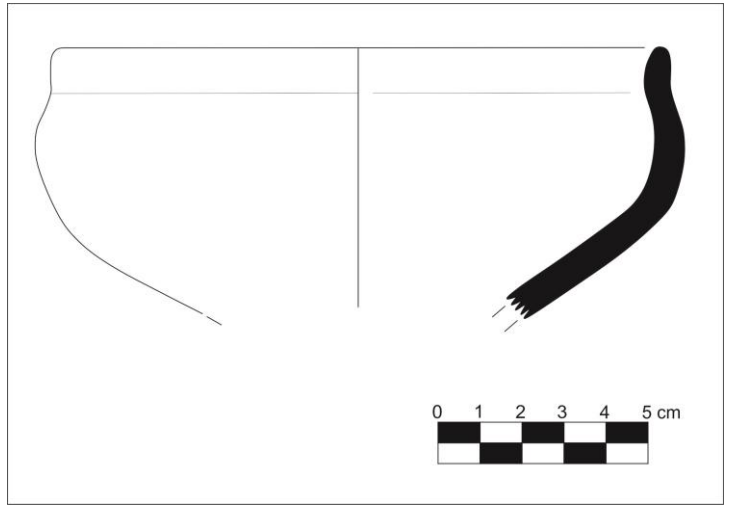
KATALOG NO.	10
ENV. NO.	ŞKK-12-C. 24
BULUNTU YERİ	B 2 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	İçe çekik, düz dudak kenarlı, dışa eğik yayvan gövdeli halka dipli çanak parçası. Kaidesi orta yüksekliktedir.
ÖLÇÜLER	D.Ç: 10,3 cm - A.Ç: 20,3 cm Y: 9 cm
HAMUR	(2.5 YR 6/6) Kırmızı hamurlu, bitki, kireç, taşcık katkılıdır. İnce gözenekli, iyi pişirilmiş. Kaide kısmı yerden yüksektir.
ASTAR	Astarsız
SIR	Sırsız
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	-----
MOTİF VE KOMPOZİSYON	-----
TARİHLENDİRME	12 - 15 yy.
KARŞILAŞTIRMA	-----

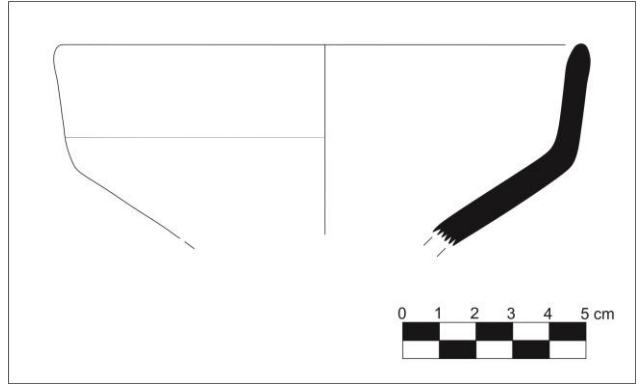
KATALOG NO.	11
ENV. NO.	ŞKK-12-C.63
BULUNTU YERİ	B 2 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Dipten itibaren, dışa açılarak gelişen cidarlar kabın ortasında keskin profil yaparak dikine gider. Kademeli konik gövdeli yuvarlak ağız ucuyla sonlanan kase ağız parçası.
ÖLÇÜLER	D.Ç: - A.Ç: 16 cm - Y: 6,1 cm
HAMUR	(2.5YR 5/6) Kırmızı hamurlu, bitki, kireç, taşcık katkılıdır. Orta gözenekli, orta pişirilmiş.
ASTAR	Astarsız
SIR	Sırsız
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	-----
MOTİF VE KOMPOZİSYON	-----
TARİHLENDİRME	12 - 15 yy.
KARŞILAŞTIRMA	KARAMAĞARALI - YAZAR, Ani Kazı Buluntuları, 1989-2005.

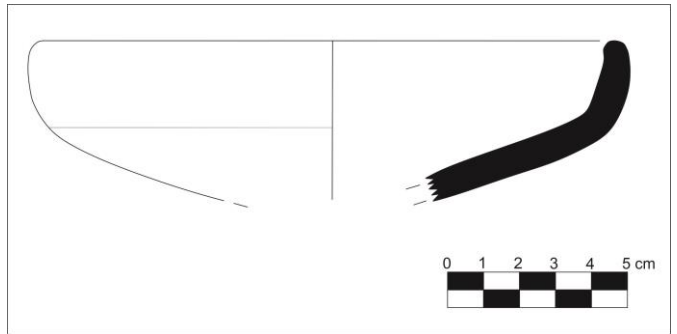
KATALOG NO.	12
ENV. NO.	ŞKK-12-C.64
BULUNTU YERİ	B 2 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Dipten itibaren, konik biçimde dışa açılarak gelişen, gövde cidarı üst seviyede içe doğru profil yaparak hafif kapanmış, sonra yukarıya yükselerek yuvarlak ağız ucuyla sonlanmış. Kase ağız parçası.
ÖLÇÜLER	D.Ç: - A.Ç: 14 cm - Y: 6,1 cm
HAMUR	2.5YR 5/4 Kırmızı hamurlu, bitki, kireç, taşcık katkılıdır. Orta gözenekli, orta pişirilmiş.
ASTAR	Astarsız
SIR	Sırsız
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	-----
MOTİF VE KOMPOZİSYON	-----
TARİHLENDİRME	12 - 15 yy.
KARŞILAŞTIRMA	-----

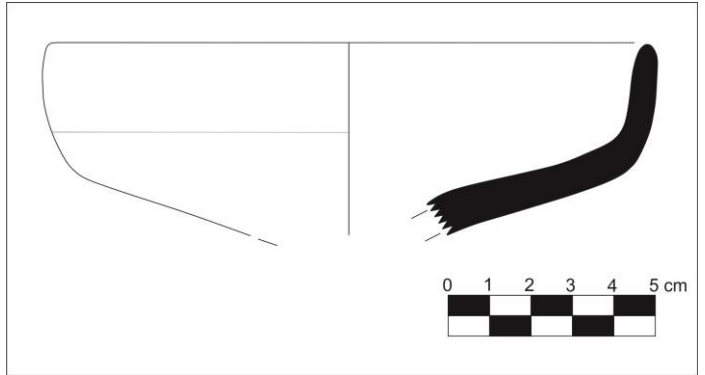
KATALOG NO.	13
ENV. NO.	ŞKK-12-C.65
BULUNTU YERİ	B 2 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Dipten itibaren, dışa açılarak gelişen cidar, gövdenin ortasından keskin profil yaparak dikine uzayan yuvarlak ağız ucuyla sonlanır. Kademeli konik gövdeli kase ağız parçası.
ÖLÇÜLER	D.Ç: - A.Ç: 14 cm - Y: 6 cm
HAMUR	2.5YR 5/6 Kırmızı hamurlu, bitki, kireç, taşcık katkılıdır. Orta gözenekli, orta pişirilmiş.
ASTAR	Astarsız
SIR	Sırsız
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	-----
MOTİF VE KOMPOZİSYON	-----
TARİHLENDİRME	12 - 15 yy.
KARŞILAŞTIRMA	FINDIK, 2008, 37, L.179.

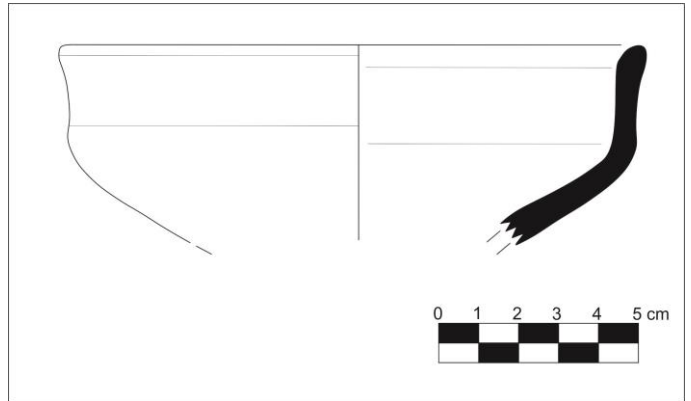
KATALOG NO.	14
ENV. NO.	ŞKK-12-C.66
BULUNTU YERİ	B 2 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Dışa açılarak, hafif konik biçimde yükselen cidar, üst seviyede profil yaparak içe dönmüştür. Ağız kısmı yuvarlak şekilde sonlanan çanak ağız parçası
ÖLÇÜLER	D.Ç: - A.Ç: 16 cm - Y: 4.5 cm
HAMUR	2.5YR 5/6 Kırmızı hamurlu, bitki, kireç, taşcık katkılıdır. İçte ve dışta bozulmalar var. Orta gözenekli, orta pişirilmiş
ASTAR	Astarsız
SIR	Sırsız
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	-----
MOTİF VE KOMPOZİSYON	-----
TARİHLENDİRME	12- 15 yy.
KARŞILAŞTIRMA	-----

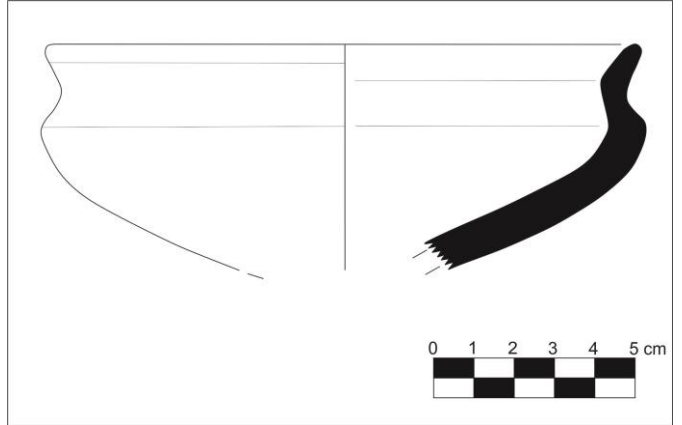
KATALOG NO.	15
ENV. NO.	ŞKK-12-C.76
BULUNTU YERİ	B 2 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Yarı küresel gövdeli, gövdeden ağıza geçerken profil yapmış. Ağız kısmı basit şekilde yuvarlak ağız ucuyla sonlanan kase ağız parçası.
ÖLÇÜLER	D.Ç: - A.Ç: 14 cm - Y: 4,6 cm
HAMUR	(2.5YR 5/6) Kırmızı hamurlu, bitki, kireç, taşcık katkılıdır. İçte ve dışta bozulmalar var. İnce gözenekli, iyi pişirilmiş
ASTAR	Astarsız
SIR	Sırsız
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	-----
MOTİF VE KOMPOZİSYON	-----
TARİHLENDİRME	12 - 15 yy.
KARŞILAŞTIRMA	ÇEKEN, 2005, 68, Katalog No: 2.

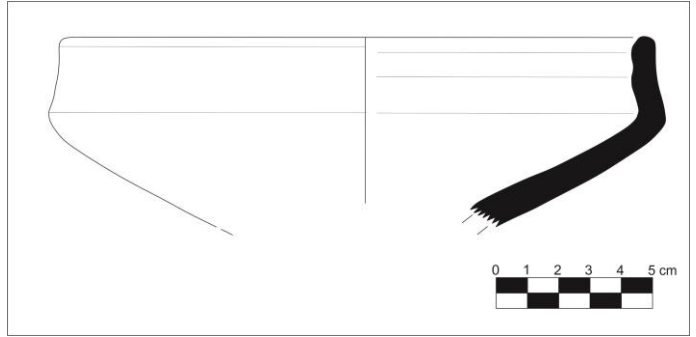
KATALOG NO.	16
ENV. NO.	ŞKK-12-C.87
BULUNTU YERİ	B 2 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Dipten itibaren, dışa açılarak gelişen cidar, gövdenin ortasında keskin profil yaparak dikine uzanan yuvarlak ağız ucuyla sonlanır. Kademeli konik gövdeli kase ağız parçası.
ÖLÇÜLER	D.Ç: - A.Ç: 14 cm - Y: 4,9 cm
HAMUR	(2.5 YR 6/6) Kırmızı hamurlu, bitki, kireç, taşcık katkılıdır. İnce gözenekli, iyi pişirilmiş.
ASTAR	Astarsız
SIR	Sırsız
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	-----
MOTİF VE KOMPOZİSYON	-----
TARİHLENDİRME	12 - 15 yy.
KARŞILAŞTIRMA	FINDIK, 2008, 43, L.275.

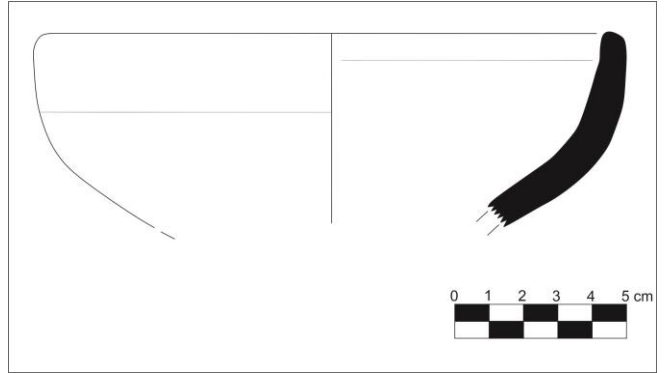
KATALOG NO.	17
ENV. NO.	ŞKK-12-C.88
BULUNTU YERİ	B 2 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Dışa ve içe çekik, sivriltilmiş dudak kenarı, dışbükey profilli gövdeye kaburgalı geçişli, kâse ağız parçası.
ÖLÇÜLER	D.Ç: - A.Ç: 14 cm - Y: 5,6 cm
HAMUR	(2.5 YR 7/6) Kırmızı hamurlu, , taşçık, kum, kireç, mika katkılıdır. İnce gözenekli, iyi pişmiş.
ASTAR	Astarsız
SIR	Sırsız
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	-----
MOTİF VE KOMPOZİSYON	-----
TARİHLENDİRME	12 - 15 yy.
KARŞILAŞTIRMA	MİMAROĞLU, 2011, Katalog no:120.

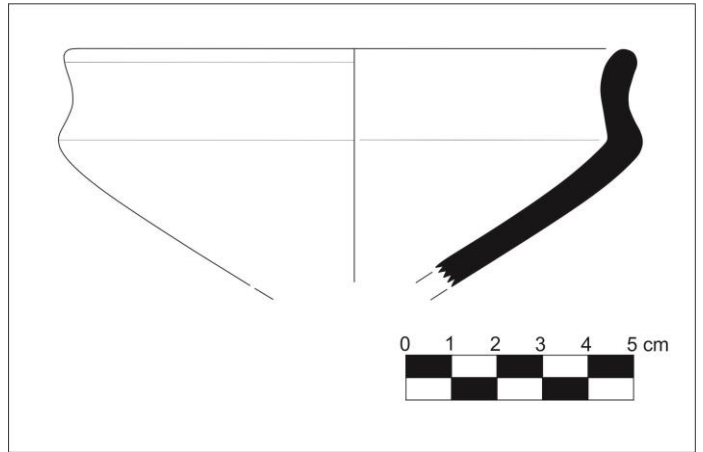
KATALOG NO.	18
ENV. NO.	ŞKK-12-C.89
BULUNTU YERİ	B 2 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Dış bükey, yarı küresel gövde cidarlarının düz içe çekik şekilde, düz ağız ucuyla sonlandığı kâse ağız parçası.
ÖLÇÜLER	D.Ç: - A.Ç: 18 cm - Y: 5.8cm
HAMUR	(2.5 YR 7/6) Kırmızı hamurlu, bitki, taşçık, kum, mika katkılıdır. Orta gözenekli, orta pişmiş.
ASTAR	Astarsız
SIR	Sırsız
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	-----
MOTİF VE KOMPOZİSYON	-----
TARİHLENDİRME	12 - 15 yy.
KARŞILAŞTIRMA	-----

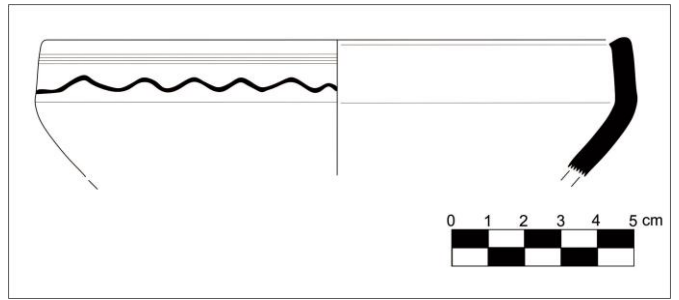
KATALOG NO.	19
ENV. NO.	ŞKK-12-C.90
BULUNTU YERİ	B 2 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Dış bükey şekilde gelişen, yarı küresel gövde hafif profil yaparak düz ağız ucuyla sonlanır. Kase ağız parçası.
ÖLÇÜLER	D.Ç: - A.Ç: 16 cm - Y: 5,4 cm
HAMUR	(2.5YR 7/8) Kırmızı hamurlu, bitki, taşçık, kum, mika katkılıdır. Orta gözenekli, orta pişmiş.
ASTAR	Astarsız
SIR	Sırsız
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	-----
MOTİF VE KOMPOZİSYON	-----
TARİHLENDİRME	12 - 15 yy.
KARŞILAŞTIRMA	FINDIK, 2008, 27.

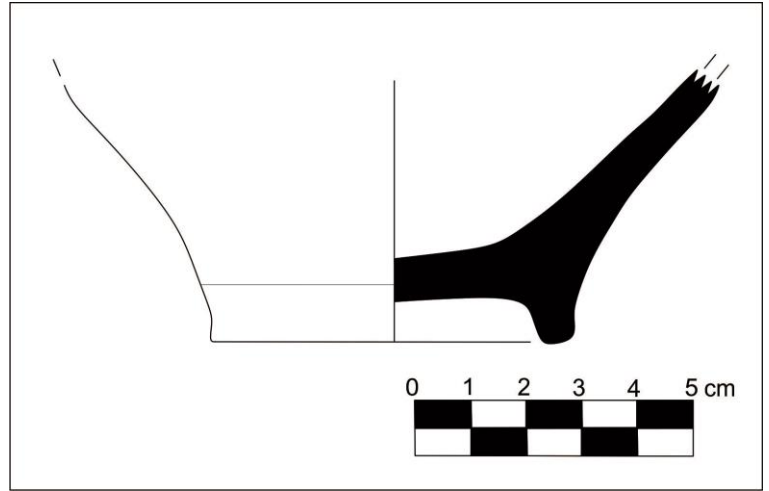
KATALOG NO.	20
ENV. NO.	ŞKK-12-C.91
BULUNTU YERİ	B 2 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Dışa ve içe çekik, yuvarlak dudak kenarı, dışbükey profilli gövdeye kaburgalı geçişli kase ağız parçası.
ÖLÇÜLER	D.Ç: - A.Ç: 12 cm - Y: 5,1 cm
HAMUR	(2.5 YR 7/6) Kırmızı hamurlu, bitki, taşçık, kum, mika katkılıdır. Orta gözenekli, orta pişmiş.
ASTAR	Astarsız
SIR	Sırsız
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	-----
MOTİF VE KOMPOZİSYON	-----
TARİHLENDİRME	12 - 15 yy.
KARŞILAŞTIRMA	KARAMAĞARALI - YAZAR, Ani Kazı Buluntuları, 1989-2005.

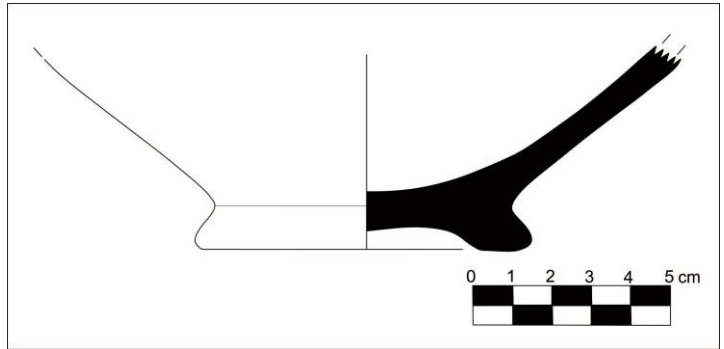
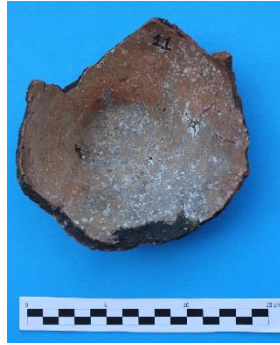
KATALOG NO.	21
ENV. NO.	ŞKK-12-C.135
BULUNTU YERİ	C 3 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Dışa açılarak, hafif konik biçimde yükselen cidarlar, üst seviyede profil yaparak içe eğik düz ağızla sonlanır. Kase ağız parçası. Eldeki parçanın büyük bir kısmı noksan haldedir.
ÖLÇÜLER	D.Ç: - A.Ç: 16 cm - Y: 3,7 cm
HAMUR	(10 YR 8/3), Krem hamurlu, kum katkılı, ince gözenekli, iyi pişmiş.
ASTAR	Krem
SIR	Sırsız
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	Kazıma
MOTİF VE KOMPOZİSYON	Ağız bandının dış yüzünde, kuşak içinde yatay eksende yapılmış dalga bezemelidir.
TARİHLENDİRME	12 - 15 yy.
KARŞILAŞTIRMA	MİMAROĞLU, 2011, 309, Katalog No:126.

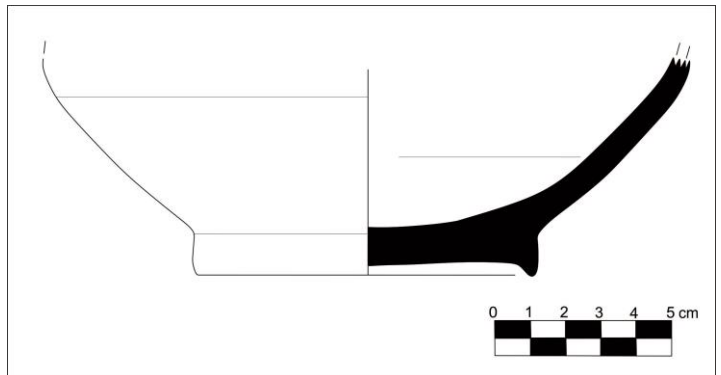
KATALOG NO.	22
ENV. NO.	ŞKK-12-C.10
BULUNTU YERİ	B 2 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Yarı küresel gövdeli, dış bükey şekilde gelişen halka şeklinde sonlanan kâse dip parçası. Kaidesi alçaktır.
ÖLÇÜLER	D.Ç: 6 cm - A.Ç: - Y: 4,6 cm
HAMUR	(5 YR 4/4) Kırmızı hamurlu, bitki, kireç, taşcık katkılıdır. Orta gözenekli, orta pişirilmiş.
ASTAR	Astarsız
SIR	Sırsız
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	-----
MOTİF VE KOMPOZİSYON	-----
TARİHLENDİRME	12- 15 yy.
KARŞILAŞTIRMA	-----

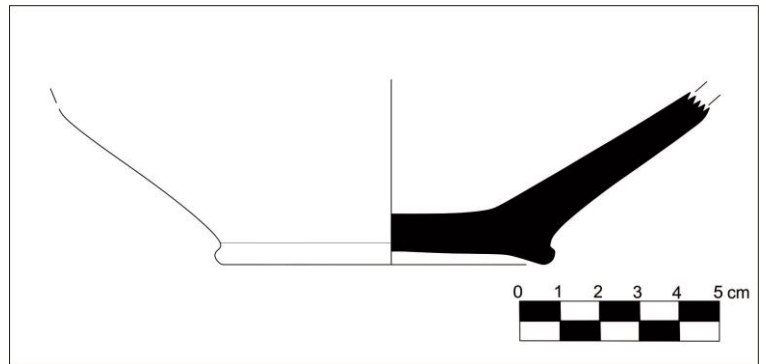
KATALOG NO.	23
ENV. NO.	ŞKK-12-C.11
BULUNTU YERİ	B 2 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Dışa, diagonal şekilde profil yapmıştır. Halka şeklinde sonlanan kase dip parçası. Kaidesi alçaktır.
ÖLÇÜLER	D.Ç: 7 cm - A.Ç: - Y: 4,9 cm
HAMUR	(2.5 YR 6/8) Kırmızı hamurlu, bitki, kireç, taşcık katkılıdır. Orta gözenekli, orta pişirilmiş.
ASTAR	Astarsız
SIR	Sırsız
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	-----
MOTİF VE KOMPOZİSYON	Dip kısmında, halkanın ortasına kazıma tekniğinde haç motifi işlenmiştir.
TARİHLENDİRME	12 - 15 yy.
KARŞILAŞTIRMA	-----

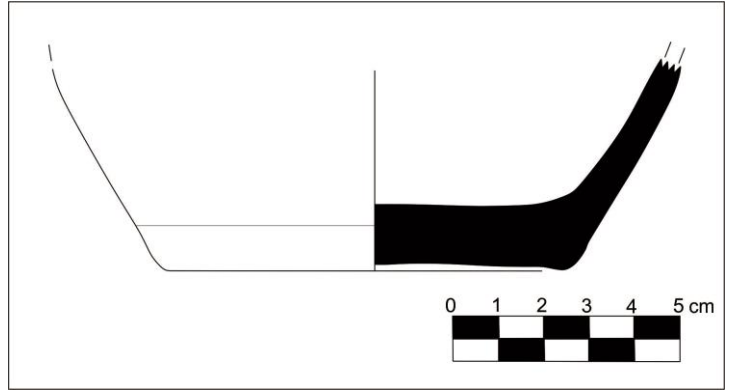
KATALOG NO.	24
ENV. NO.	ŞKK-12-C.13
BULUNTU YERİ	B 2 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Dışbükey yayvan gövdeli, ince cidarları olan, halka şeklinde sonlanan çanak dip parçası. Kaidesi yere tam oturmaz.
ÖLÇÜLER	D.Ç: 9 cm - A.Ç: - Y: 5,8 cm
HAMUR	(2.5 YR 7/6) Kırmızı hamurlu, bitki, kireç, taşcık katkılıdır. Orta gözenekli, orta pişirilmiş.
ASTAR	Kırmızı
SIR	Sırsız
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	-----
MOTİF VE KOMPOZİSYON	-----
TARİHLENDİRME	12 - 15 yy.
KARŞILAŞTIRMA	KARAMAĞARALI - YAZAR, Ani Kazı Buluntuları, 1989-2005.

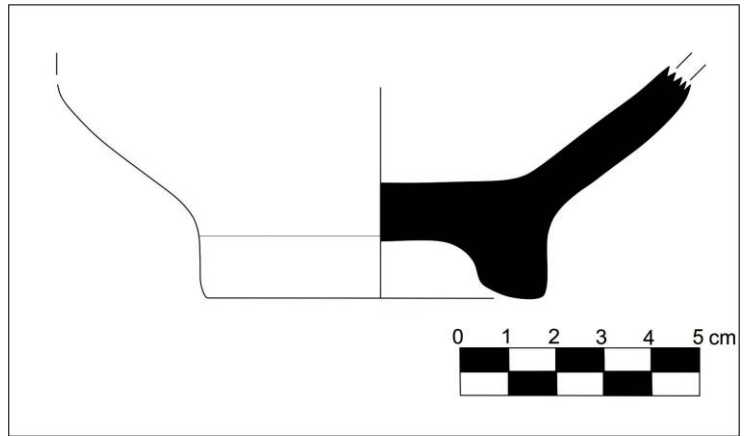
KATALOG NO.	25
ENV. NO.	ŞKK-12-C.15
BULUNTU YERİ	B 2 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Dışbükey yayvan gövdeli yuvarlatılmış düz diple sonlanan çanak dip parçası. Kaidesi yere tam oturmaz.
ÖLÇÜLER	D.Ç: 7 cm - A.Ç: - Y: 4,6 cm
HAMUR	(5 YR 4/4) Kırmızı hamurlu, bitki, kireç, taşcık katkılıdır. Orta gözenekli, orta pişirilmiş.
ASTAR	Astarsız
SIR	Sırsız
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	-----
MOTİF VE KOMPOZİSYON	-----
TARİHLENDİRME	12 - 15 yy.
KARŞILAŞTIRMA	-----

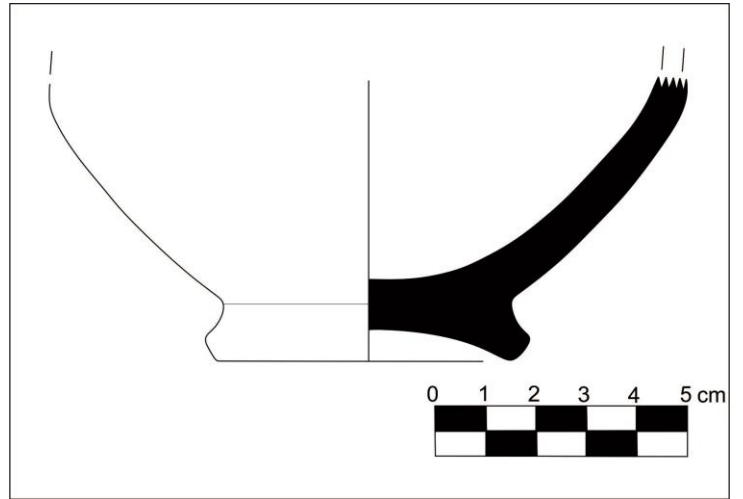
KATALOG NO.	26
ENV. NO.	ŞKK-12-C.18
BULUNTU YERİ	B 2 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Dışa çekik şekilde gelişen, düz dip parçası. Formu belirlenememiştir.
ÖLÇÜLER	D.Ç: 8,6 cm - A.Ç: - Y: 4,4 cm
HAMUR	(5 YR 4/4) Kırmızı hamurlu, bitki, kireç, taşcık katkılıdır. Orta gözenekli, orta pişirilmiş.
ASTAR	Astarsız
SIR	Sırsız
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	-----
MOTİF VE KOMPOZİSYON	-----
TARİHLENDİRME	12 - 15 yy.
KARŞILAŞTIRMA	-----

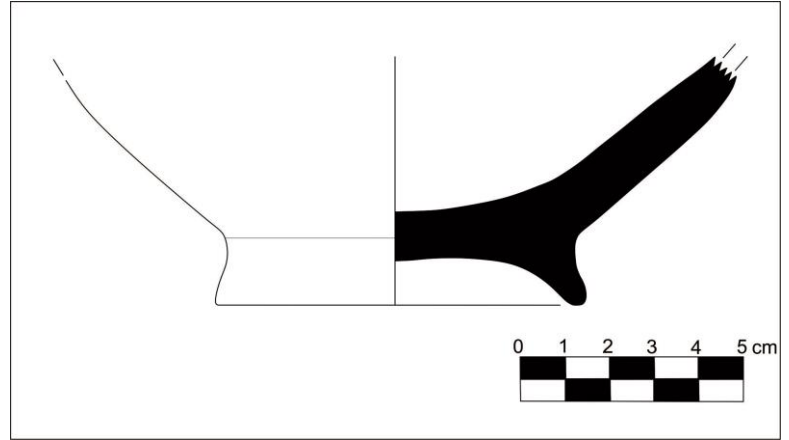
KATALOG NO.	27
ENV. NO.	ŞKK-12-C.19
BULUNTU YERİ	B 2 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Yarı küresel gövdeli, dış bükey şekilde gelişen halka şeklinde sonlanan kâse dip parçası. Kaidesi kalın, içi oyulmuştur.
ÖLÇÜLER	D.Ç: 5,7 cm - A.Ç: - Y: 4,3 cm
HAMUR	(5 YR 4/4) Kırmızı hamurlu, bitki, kireç, taşcık katkılıdır. Orta gözenekli, orta pişirilmiş.
ASTAR	Astarsız
SIR	Sırsız
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	-----
MOTİF VE KOMPOZİSYON	Ağız kısmında, ağız bandını çevreleyen dairesel çizgiler bulunmaktadır. Dip kısmında, halkanın ortasına kazıma tekniğinde haç motifi işlenmiştir.
TARİHLENDİRME	12 - 15 yy.
KARŞILAŞTIRMA	KARAMAĞARALI - YAZAR, Ani Kazı Buluntuları, 1989-2005.

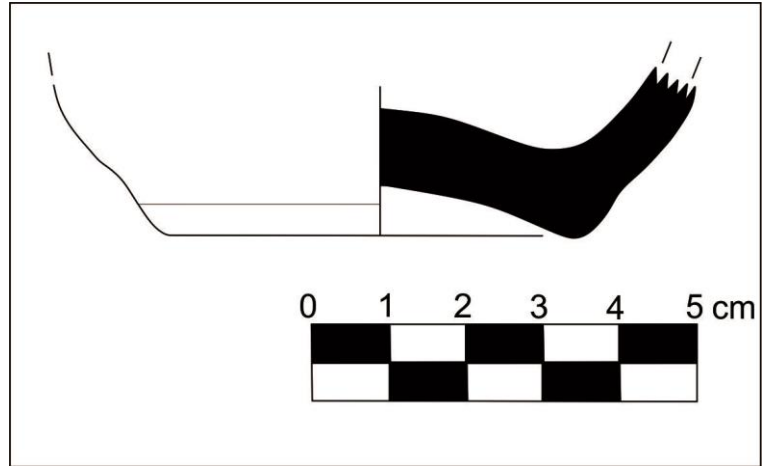
KATALOG NO.	28
ENV. NO.	ŞKK-12-C.6
BULUNTU YERİ	B 2 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Yarı küresel gövdeli, dış bükey şekilde gelişen, halka şeklinde sonlanan kâse dip parçası.
ÖLÇÜLER	D.Ç: 5,1 cm - A.Ç:- Y: 5,5 cm
HAMUR	(5 YR 4/4) Kırmızı hamurlu, bitki, kireç, taşcık katkılıdır. Orta gözenekli, orta pişirilmiş.
ASTAR	Astarsız
SIR	Sırsız
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	-----
MOTİF VE KOMPOZİSYON	Dip kısmında halkanın ortasına kazıma tekniğinde haç motifi işlenmiştir.
TARİHLENDİRME	12 - 15 yy.
KARŞILAŞTIRMA	Gonio Apsaros Museum Reserve Ceramic of Batumi.

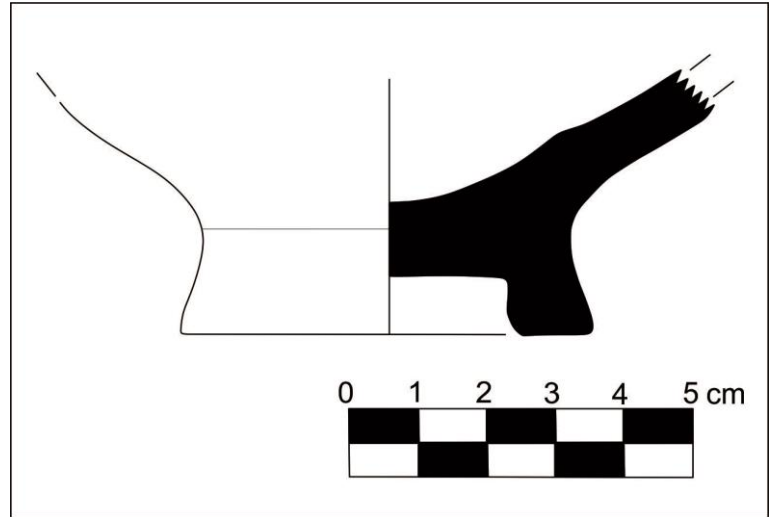
KATALOG NO.	29
ENV. NO.	ŞKK-12-C.9
BULUNTU YERİ	C 3 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Dışa çekik, sivriltilmiş kenarlı, halka şeklinde sonlanan kâse dip parçası. Kaide kısmı içe oyuk şekilde yerden yüksektir.
ÖLÇÜLER	D.Ç: 8 cm - A.Ç: - Y: 5,5 cm
HAMUR	(2.5YR 7/4) Kırmızı hamurlu, bitki, kireç, taşcık katkılıdır. Orta gözenekli, orta pişirilmiş.
ASTAR	Astarsız
SIR	Sırsız
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	-----
MOTİF VE KOMPOZİSYON	-----
TARİHLENDİRME	12 - 15 yy.
KARŞILAŞTIRMA	-----

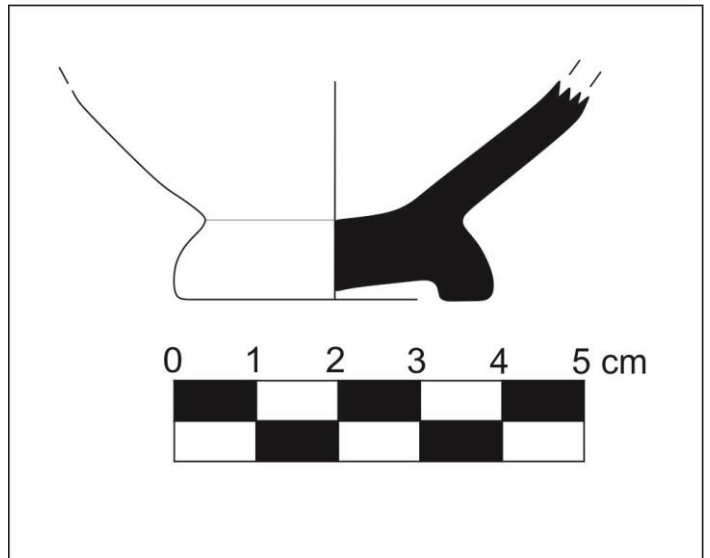
KATALOG NO.	30
ENV. NO.	ŞKK-12-C.31
BULUNTU YERİ	B 2 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	İçi oyuk, düz dip şeklindedir. İçten, soluk siyah renktedir. Formu belirlenememiştir.
ÖLÇÜLER	D.Ç: 5,2 cm - A.Ç: - Y: 1,9 cm
HAMUR	(5Y, 8/2) Beyazımsı krem hamurlu, kum ve bitki katkılı, ince gözenekli, iyi pişmiş.
ASTAR	Krem
SIR	Sırsız
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	-----
MOTİF VE KOMPOZİSYON	-----
TARİHLENDİRME	12 - 15 yy.
KARŞILAŞTIRMA	-----

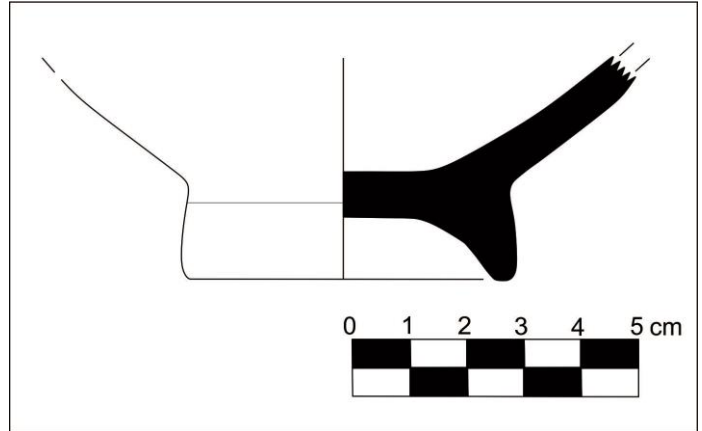
KATALOG NO.	31
ENV. NO.	ŞKK-12-C.37
BULUNTU YERİ	B 2 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Dışbükey şekilde gelişen, konik gövdeli, kalın halka dip şeklinde sonlanan kâse dip parçası. Kaide kısmı yüksektir.
ÖLÇÜLER	D.Ç: 5,6 cm - A.Ç: - Y: 3,7 cm
HAMUR	(2.5 YR 7/6) Kırmızı hamurlu, bitki, kireç, taşcık katkılıdır. Orta gözenekli, orta pişirilmiş
ASTAR	Astarsız
SIR	Sırsız
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	-----
MOTİF VE KOMPOZİSYON	-----
TARİHLENDİRME	12 - 15 yy.
KARŞILAŞTIRMA	Gonio Apsaros Museum Reserve Ceramic of Batumi.

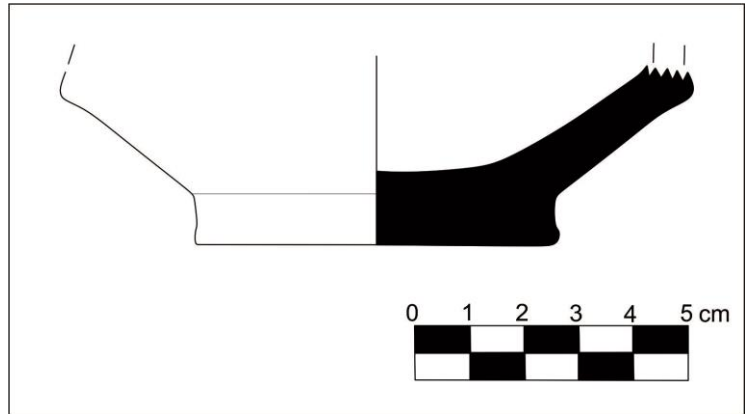
KATALOG NO.	32
ENV. NO.	ŞKK-12-C.41
BULUNTU YERİ	B 2 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Diagonal biçimde, dışa çekik konik gövdeli, halka dip şeklinde sonlanan kase dip parçası. Kaidesi orta yüksekliktedir.
ÖLÇÜLER	D.Ç: 3,6 cm - A.Ç:- Y: 2,6 cm
HAMUR	(5 Y 8/2) Beyazımsı krem hamurlu, kum ve bitki katkılı, ince gözenekli, iyi pişmiş.
ASTAR	Krem
SIR	Sırsız
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	-----
MOTİF VE KOMPOZİSYON	-----
TARİHLENDİRME	12 - 15 yy.
KARŞILAŞTIRMA	Gonio Apsaros Museum Reserve Ceramic of Batumi.

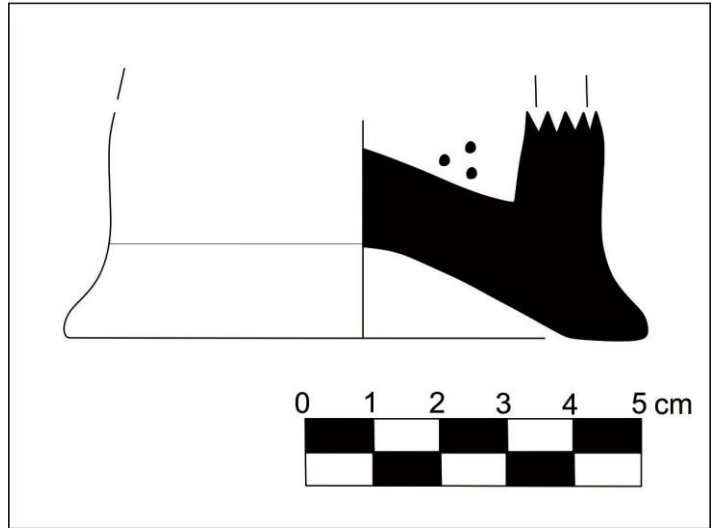
KATALOG NO.	33
ENV. NO.	ŞKK-12-C.44
BULUNTU YERİ	B 2 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Dışa çekik, sivriltilmiş kenarlı halka şeklinde sonlanan kâse dip parçası. Kaidesi, orta yüksekliktedir.
ÖLÇÜLER	D.Ç: 5,6 cm - A.Ç - Y: 3,8 cm
HAMUR	(5 Y 8/2) Beyazımsı krem hamurlu, kum ve bitki katkılı, ince gözenekli iyi pişmiş.
ASTAR	Krem
SIR	Sırsız
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	-----
MOTİF VE KOMPOZİSYON	-----
TARİHLENDİRME	12 - 15 yy.
KARŞILAŞTIRMA	Gonio Apsaros Museum Reserve Ceramic of Batumi.

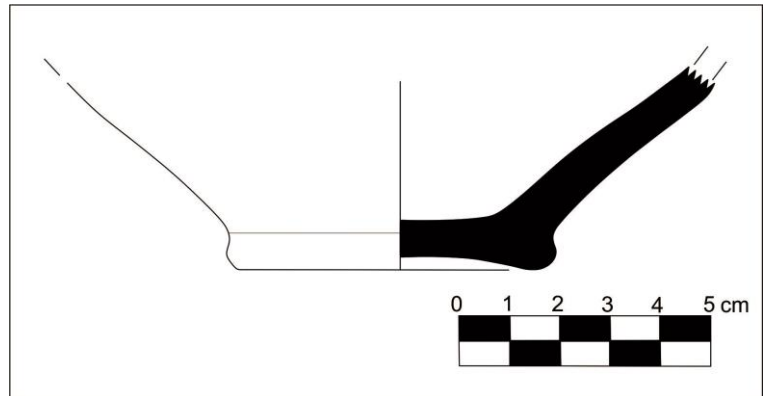
KATALOG NO.	34
ENV. NO.	ŞKK-12-C.45
BULUNTU YERİ	B 2 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Dışa çekik şekilde açılan, düz diple sonlanan tabak dip parçası.
ÖLÇÜLER	D.Ç: 6,6 cm - A.Ç: - Y: 3,4 cm
HAMUR	(5Y 8/2) Beyazımsı krem hamurlu, kum ve bitki katkılı, ince gözenekli iyi pişmiş.
ASTAR	Krem
SIR	Sırsız
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	-----
MOTİF VE KOMPOZİSYON	-----
TARİHLENDİRME	12 - 15 yy.
KARŞILAŞTIRMA	-----

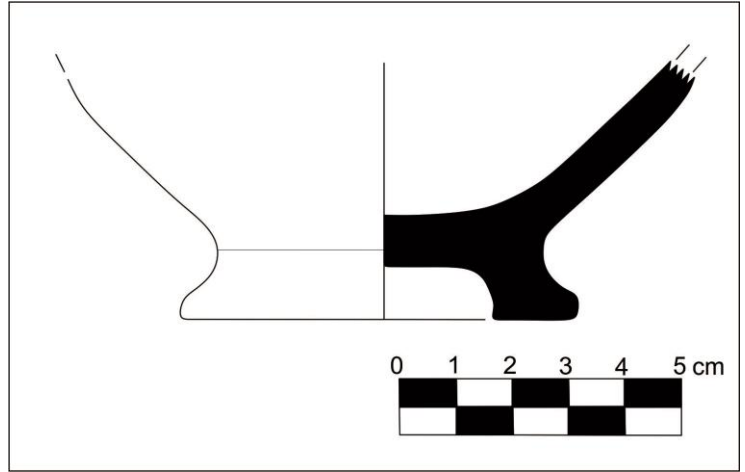
KATALOG NO.	35
ENV. NO.	ŞKK-12-C.48
BULUNTU YERİ	B 2 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	İçi, üç nokta halinde delikli olan, kaide kısmı içe oyuk şekilde yapılmış, halka şeklinde sonlanan dip parçası. Formu belirlenememiştir.
ÖLÇÜLER	D.Ç: 8 cm - A.Ç: - Y: 3,5 cm
HAMUR	(2.5 YR 7/6) Kırmızı hamurlu, bitki, kireç, taşcık katkılıdır. Orta gözenekli, orta pişirilmiş.
ASTAR	Astarsız
SIR	Sırsız
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	-----
MOTİF VE KOMPOZİSYON	İç yüzde 3 adet delik izi mevcuttur.
TARİHLENDİRME	12 - 15 yy.
KARŞILAŞTIRMA	-----

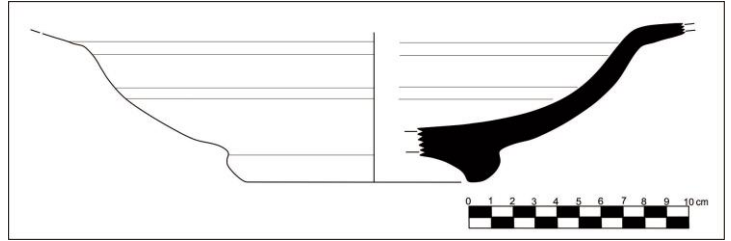
KATALOG NO.	36
ENV. NO.	ŞKK-12-C.60
BULUNTU YERİ	B 2 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Dışa çekik şekilde açılan, yuvarlatılmış düz diple sonlanan kase dip parçası. Kaide kısmı yere tam oturmaz içe biraz oyuk şeklidedir.
ÖLÇÜLER	D.Ç: 6,1 cm - A.Ç: - Y: 3,7 cm
HAMUR	(5 YR 4/4) Kırmızı hamurlu, bitki, kireç, taşcık katkılıdır. Orta gözenekli, orta pişirilmiş.
ASTAR	Astarsız
SIR	Sırsız
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	-----
MOTİF VE KOMPOZİSYON	Dip kısmında, halkanın ortasına kazıma tekniğinde haç motifi işlenmiştir.
TARİHLENDİRME	12 - 15 yy.
KARŞILAŞTIRMA	Gonio Apsaros Museum Reserve Ceramic of Batumi.

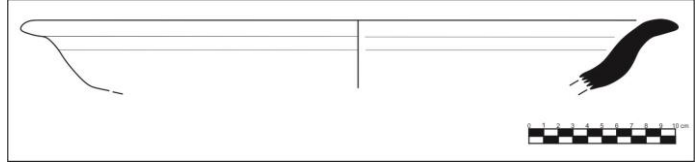
KATALOG NO.	37
ENV. NO.	ŞKK-12-C.38
BULUNTU YERİ	B 2 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Konik gövdeli, halka şeklinde sonlanan kâse dip parçası. Kaide kısmı yüksektir.
ÖLÇÜLER	D.Ç: 6 cm - A.Ç:- Y: 3,8 cm
HAMUR	(2.5 YR 7/6) Kırmızı hamurlu, bitki, kireç, taşcık katkılıdır. Orta gözenekli, orta pişirilmiş.
ASTAR	Astarsız
SIR	Sırsız
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	-----
MOTİF VE KOMPOZİSYON	-----
TARİHLENDİRME	12 - 15 yy.
KARŞILAŞTIRMA	Gonio Apsaros Museum Reserve Ceramic of Batumi.

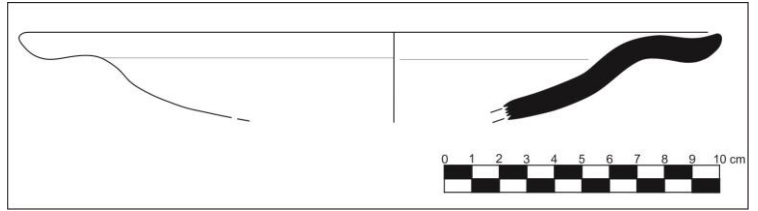
KATALOG NO.	38
ENV. NO.	ŞKK-12-C.51
BULUNTU YERİ	B 2 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Dışa çekik şekilde gelişen, geniş yayvan gövdeli, halka dipli tabak parçasıdır. Kaidesi orta yüksekliktedir.
ÖLÇÜLER	D.Ç: 10,8 cm - A.Ç: - Y: 6,7 cm
HAMUR	(5Y 8/2) Beyazımsı krem hamurlu, kum ve bitki katkılı, ince gözenekli, iyi pişmiş.
ASTAR	Krem
SIR	Sırsız
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	-----
MOTİF VE KOMPOZİSYON	-----
TARİHLENDİRME	12 - 15 yy.
KARŞILAŞTIRMA	-----

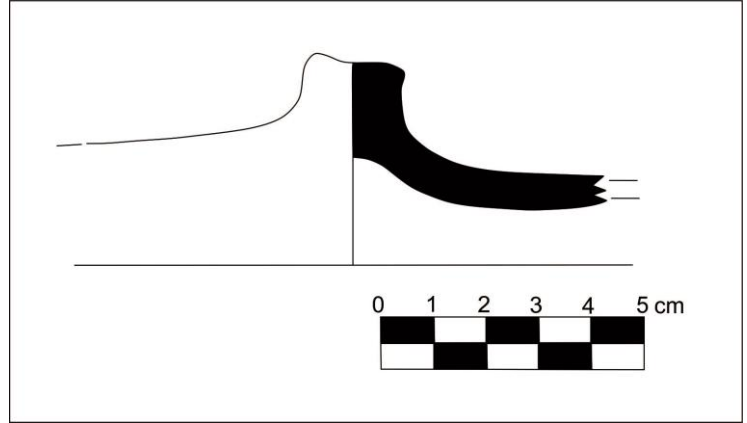
KATALOG NO.	39
ENV. NO.	ŞKK-12-C.80
BULUNTU YERİ	B 2 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Dışa çekik düz ağız kenarlı, dışa eğik yayvan gövdeli tabak ağız parçasıdır.
ÖLÇÜLER	D.Ç: - A.Ç: 22 cm - Y: 2,3 cm
HAMUR	(2.5 YR 7/6) Kırmızı hamurlu, bitki, kireç, taşcık katkılıdır. Orta gözenekli, orta pişirilmiş.
ASTAR	Astarsız
SIR	Sırsız
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	-----
MOTİF VE KOMPOZİSYON	-----
TARİHLENDİRME	12 - 13 yy.
KARŞILAŞTIRMA	-----

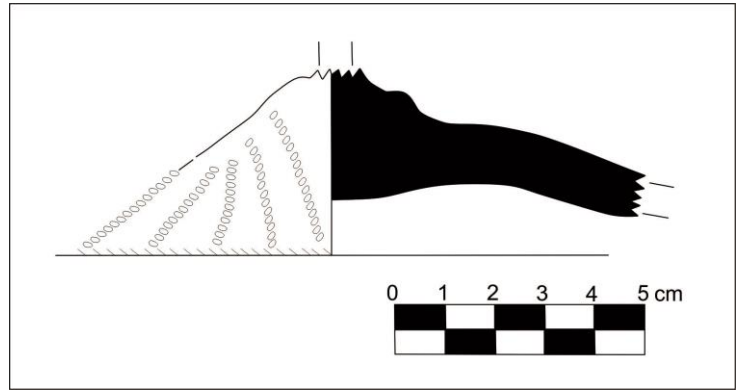
KATALOG NO.	40
ENV. NO.	ŞKK-12-C.81
BULUNTU YERİ	B 2 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Dışa çekik düz ağız kenarlı, dışa eğik yayvan gövdeli tabak ağız parçası.
ÖLÇÜLER	D.Ç: - A.Ç: 26 cm - Y: 4 cm
HAMUR	(5 YR 4/4) Kırmızı hamurlu, bitki, kireç, taşcık, mika katkılıdır. Orta gözenekli, orta pişirilmiş.
ASTAR	Beyaz
SIR	Sırsız
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	-----
MOTİF VE KOMPOZİSYON	-----
TARİHLENDİRME	12 - 15 yy.
KARŞILAŞTIRMA	ÇAĞLAR - ÖZAL, 2004, 56, Katalog no: 28

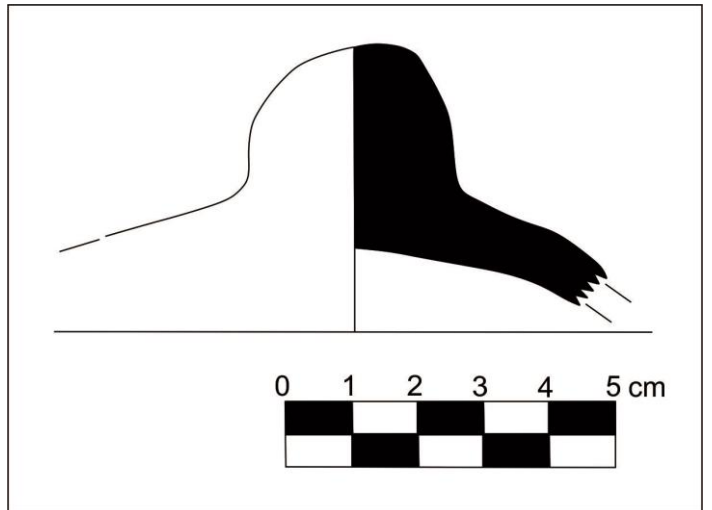
KATALOG NO.	41
ENV. NO.	ŞKK-12-C.103
BULUNTU YERİ	C 2 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Tutamaklı düz kapak parçasıdır. Büyük oranda bozulmaya uğramıştır. Eldeki parçanın büyük bir kısmı noksan haldedir.
ÖLÇÜLER	D.Ç: - A.Ç: 10,5 cm - Y: 3,8 cm
HAMUR	(2.5 YR 7/4) Kırmızı hamurlu, bitki, kireç, mika, katkılıdır. Orta gözenekli, orta pişirilmiş.
ASTAR	Astarsız
SIR	Sırsız
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	-----
MOTİF VE KOMPOZİSYON	-----
TARİHLENDİRME	12 - 15 yy.
KARŞILAŞTIRMA	MİMAROĞLU, 417, Katalog No: 317.

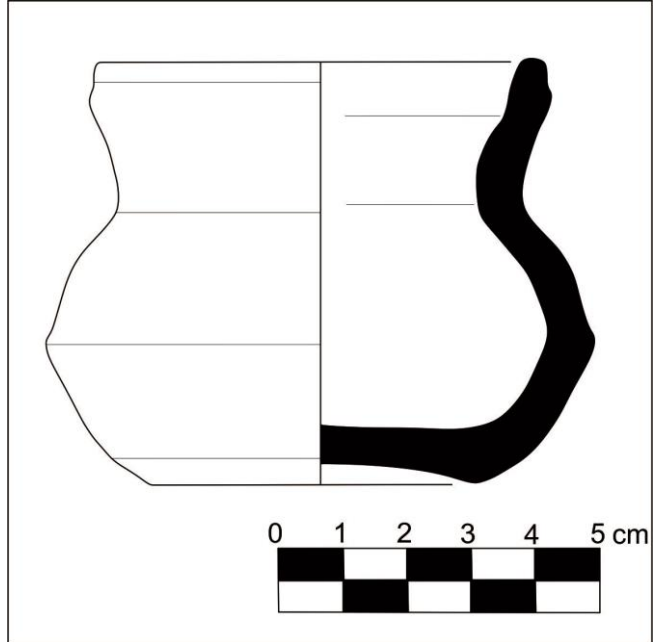
KATALOG NO.	42
ENV. NO.	ŞKK-12-C.104
BULUNTU YERİ	C 2 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Tutamaklı düz kapak parçasıdır. Konik formundur. Büyük oranda bozulmaya uğramıştır. Eldeki parçanın büyük bir kısmı noksan haldedir.
ÖLÇÜLER	D.Ç: - A.Ç: 11 cm - Y: 3,5 cm
HAMUR	(2.5 YR 7/4) Kırmızı hamurlu, bitki, kireç, taşcık, katkılıdır. Orta gözenekli, orta pişirilmiş.
ASTAR	Astarsız
SIR	Sırsız
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	-----
MOTİF VE KOMPOZİSYON	Kapağın dış bölümünde, ucu sivri bir aletle kademeli şekilde delikler açılarak bezeme yapılmıştır.
TARİHLENDİRME	12 - 15 yy.
KARŞILAŞTIRMA	-----

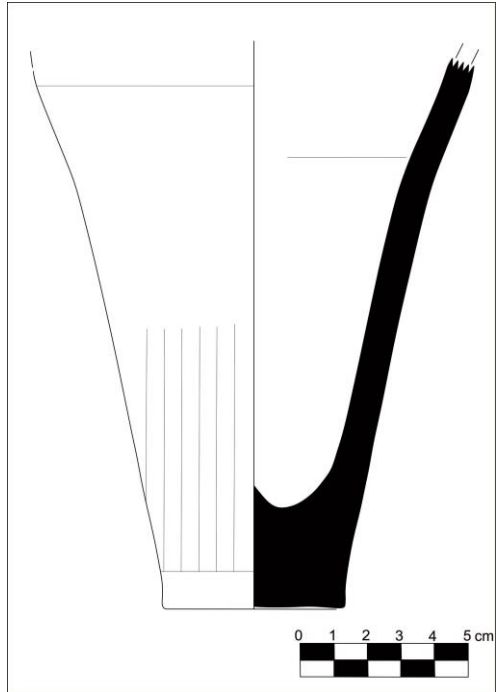
KATALOG NO.	43
ENV. NO.	ŞKK-12-124
BULUNTU YERİ	C 2 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Konik formlu, tutamaklı, tutamak kısmının ortası delik şekilde yapılmış yuvarlak formdadır. Büyük oranda bozulmaya uğramıştır. Eldeki parçanın büyük bir kısmı noksan haldedir. Kapak parçası.
ÖLÇÜLER	D.Ç: - A.Ç: 9 cm - Y: 4,3 cm
HAMUR	(2.5 YR 7/4) Kırmızı hamurlu, bitki, kireç, taşçık, katkılıdır. Orta gözenekli, orta pişirilmiş.
ASTAR	Astarsız
SIR	Sırsız
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	-----
MOTİF VE KOMPOZİSYON	-----
TARİHLENDİRME	12 - 15 yy.
KARŞILAŞTIRMA	-----

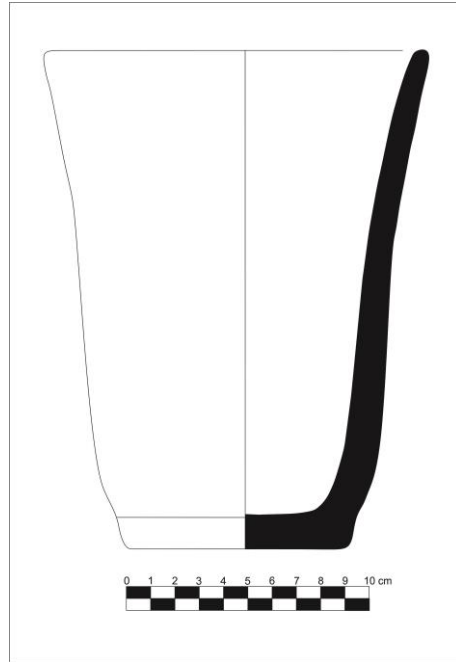
KATALOG NO.	44
ENV. NO.	ŞKK-12-C.49
BULUNTU YERİ	C 3 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Basit, dışa hafif çekik yuvarlatılmış ‘‘S’’ şeklinde kıvrımlı dudak kenarı, şişkin silindirik gövdeli, düz dipli kupa. Eldeki parçanın büyük bir kısmı noksan haldedir. Dip kısmı yere tam oturmayıp içe doğru oyuk şekildedir.
ÖLÇÜLER	D.Ç: 5 cm - A.Ç: - Y: 6,8 cm
HAMUR	(2.5 YR 5/4) Kırmızı hamurlu, bitki, kireç, taşçık, katkılıdır. Orta gözenekli, orta pişirilmiş.
ASTAR	Astarsız
SIR	Sırsız
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	-----
MOTİF VE KOMPOZİSYON	-----
TARİHLENDİRME	12 - 15 yy.
KARŞILAŞTIRMA	KARAMAĞARALI, Ahlat Seramik Buluntuları.

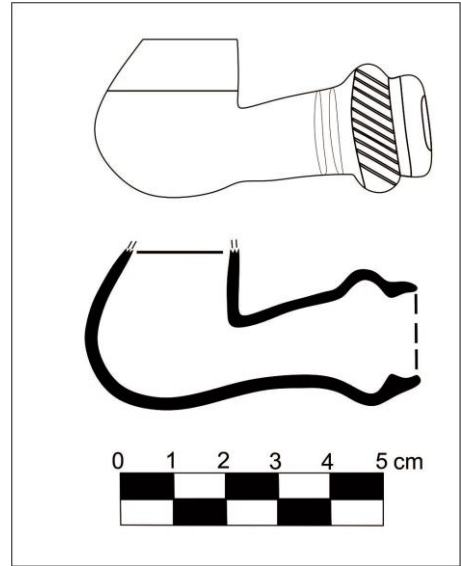
KATALOG NO.	45
ENV. NO.	ŞKK-12-C.25
BULUNTU YERİ	C 2 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Dipten yukarıya doğru, dış bükey şekilde gelişen, derin silindirik gövdeli, literatürde "küçük havuz" diye bilinen lazımlık. Düz diplidir.
ÖLÇÜLER	D.Ç: 5 cm - A.Ç: 14 - Y: 16,8 cm
HAMUR	(2.5 YR 5/6) Kırmızı hamurlu, bitki, kireç, taşçık, katkılıdır. Orta gözenekli, orta pişirilmiş.
ASTAR	Astarsız
SIR	Sırsız
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	-----
MOTİF VE KOMPOZİSYON	Dipten gövdeye kadar, belirli aralıklarla yapılmış dik çizgilerden oluşan, bezeme vardır.
TARİHLENDİRME	12 - 15 yy.
KARŞILAŞTIRMA	-----

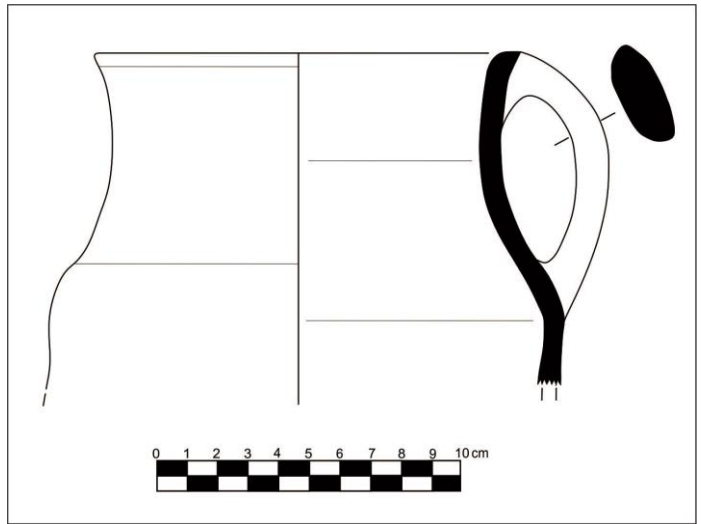
KATALOG NO.	46
ENV. NO.	ŞKK-12-C.27
BULUNTU YERİ	C 2 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Dipten yukarıya doğru, dış bükey şekilde gelişen, dışa çekik dudak kenarlı, derin, silindir gövdeli, literatürde "küçük havuz" diye bilinen lazımlık. Düz diplidir.
ÖLÇÜLER	D.Ç: 7,3 cm - A.Ç: 20,2 cm - Y: 14 cm
HAMUR	(2.5 YR 5/6) Kırmızı hamurlu, bitki, kireç, taşçık, katkılıdır. Orta gözenekli, orta pişirilmiş.
ASTAR	Astarsız
SIR	Sırsız
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	-----
MOTİF VE KOMPOZİSYON	-----
TARİHLENDİRME	12 - 15 yy.
KARŞILAŞTIRMA	-----

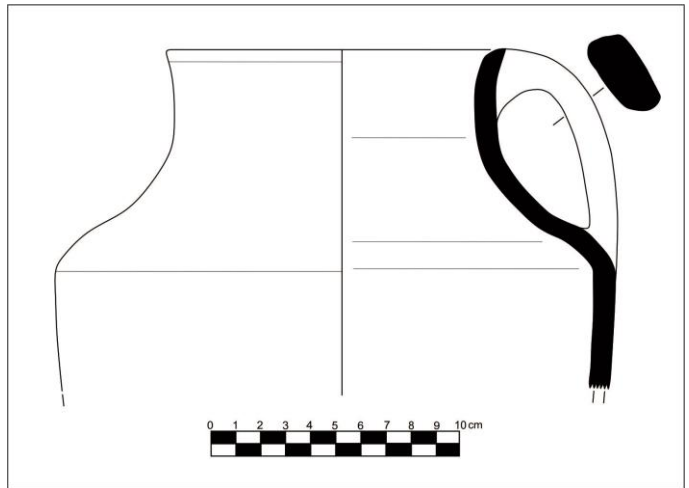
KATALOG NO.	47
ENV. NO.	ŞKK-12-C.205
BULUNTU YERİ	C 2 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Silindirik gövdeli, dudak kenarı yuvarlak şekilde iki kademelidir. Ağız kısmına doğru daralır. Lüle parçası.
ÖLÇÜLER	Ç: 6,3 cm - Y:3 cm
HAMUR	10 YR 8/3 Krem hamurlu ince gözenekli iyi pişmiş. Az katkılı.
ASTAR	Krem
SIR	Sırsız
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	Baskı – Kabartma
MOTİF VE KOMPOZİSYON	Silindir şeklinde çıkıntılı, kabartma tekniğinde yapılmış bölümün üzerine, yatay çizgilerle bezeme yapılmış.
TARİHLENDİRME	19 yy.
KARŞILAŞTIRMA	FINDIK, 2008,126, L.793.

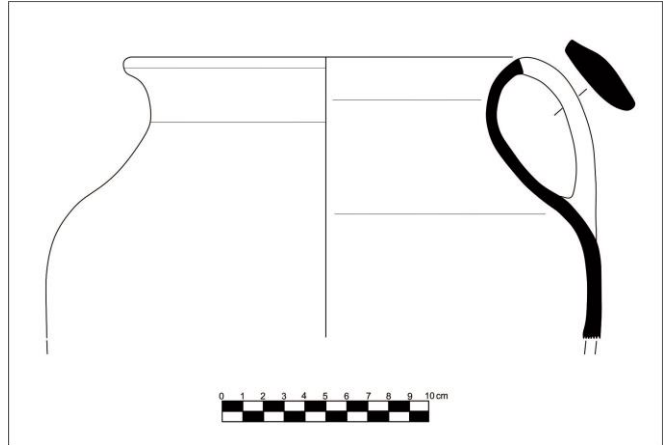
KATALOG NO.	48
ENV. NO.	ŞKK-12-C.154
BULUNTU YERİ	B 2 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Dışa çekik, düz dudak kenarlı, dar boyunlu, ağız kenarından gövdeye bağlanmaktadır. Oval kulplu, küresel gövdeli çömlek parçasıdır. Eldeki parçanın büyük bir kısmı noksan haldedir. Formu tam olarak belirlenememiştir.
ÖLÇÜLER	D.Ç: - A.Ç: 13 cm - Y: 11,5 cm
HAMUR	10R 5/8 Kırmızı hamurlu, bitki, kireç, taşçık, katkılıdır. Orta gözenekli, orta pişirilmiş.
ASTAR	Astarsız
SIR	Sırsız
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	-----
MOTİF VE KOMPOZİSYON	-----
TARİHLENDİRME	13 - 15 yy.
KARŞILAŞTIRMA	MİMAROĞLU, 2011, 263, Katalog No:38.

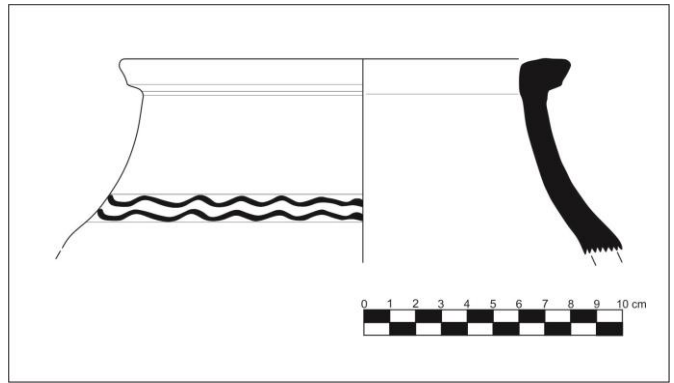
KATALOG NO.	49
ENV. NO.	ŞKK-12-C.155
BULUNTU YERİ	B 2 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Dışa çekik düz dudak kenarlı, dar boyunlu ağız kenarından gövdeye bağlanmaktadır. Oval kulplu, küresel gövdeli, çömlek parçasıdır. Eldeki parçanın büyük bir kısmı noksan haldedir. Formu tam olarak belirlenememiştir.
ÖLÇÜLER	D.Ç:- A.Ç: 13 cm - Y: 13,8 cm
HAMUR	(7.5YR, 6/4) Kırmızı hamurlu mika, kireç ve taşçık katkılı, orta gözenekli, orta pişmiş.
ASTAR	Astarsız
SIR	Sırsız
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	-----
MOTİF VE KOMPOZİSYON	-----
TARİHLENDİRME	13 - 15 yy.
KARŞILAŞTIRMA	-----

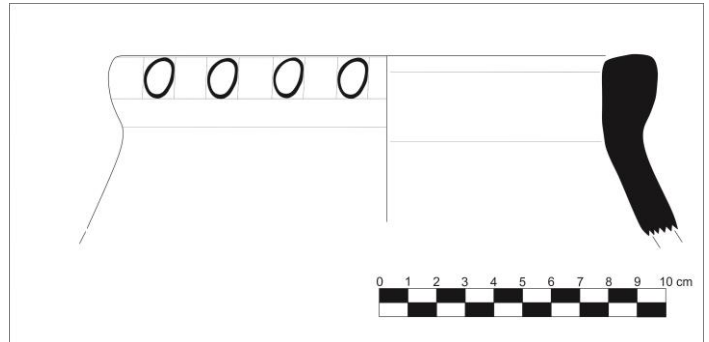
KATALOG NO.	50
ENV. NO.	ŞKK-12-C.158
BULUNTU YERİ	B 2 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Dışa çekik ağızlı, düz dudak kenarlı, boyun kısmına doğru daralıp, gövde kısmına doğru küresel form kazanmıştır. Kup yassı bir forma sahip olup, ağıza dik biçimde yerleştirilmiştir. Eldeki parçanın büyük bir kısmı noksan haldedir. İs izleri bize pişirmede kullanılan bir kap olabileceğini işaret etmektedir. Çömlek parçası.
ÖLÇÜLER	D.Ç: - A.Ç: 14 cm - Y: 9,8 cm
HAMUR	(7.5YR, 6/4) Kırmızı hamurlu mika, kireç ve taşçık katkılı, orta gözenekli, orta pişmiş.
ASTAR	Astarsız
SIR	Sırsız
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	-----
MOTİF VE KOMPOZİSYON	-----
TARİHLENDİRME	13 - 15 yy.
KARŞILAŞTIRMA	YILDIZTEKİN, 2006, 52, Katalog No: 3.

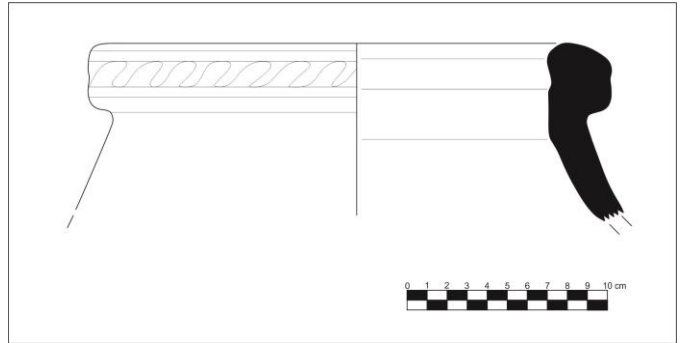
KATALOG NO.	51
ENV. NO.	ŞKK-12-C.107
BULUNTU YERİ	B 2 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Dışa çekik, dışa kalınlaştırılmış düz ağız kenarlı, dışa eğik – dışbükey profilli gövdeli, küp ağız parçası. Eldeki parçanın büyük bir kısmı noksan haldedir.
ÖLÇÜLER	D.Ç: - A.Ç: 16 cm - Y: 7,8 cm
HAMUR	(5YR 6/8) Kırmızımsı sarı hamurlu, bitki, kireç, taşçık, katkılıdır. Orta gözenekli, orta pişirilmiş.
ASTAR	Astarsız
SIR	Sırsız
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	Kazıma
MOTİF VE KOMPOZİSYON	Ağız bandının altında, gövdenin etrafını kuşatan çizgiler yer alır. Gövde hizasında, kazıma tekniğinde, dalga motifli geometrik süsleme yapılmıştır.
TARİHLENDİRME	12 - 13 yy.
KARŞILAŞTIRMA	MİMAROĞLU, 2011, 377, Katalog No:249.

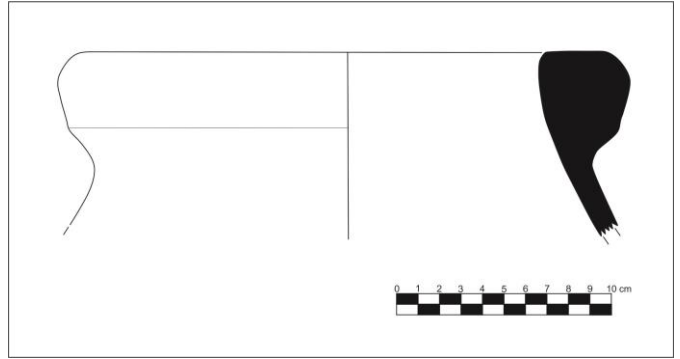
KATALOG NO.	52
ENV. NO.	ŞKK-12-C.109
BULUNTU YERİ	B 2 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Dışa çekik, dışa kalınlaştırılmış düz ağız kenarlı, dışa ve içe eğik – dışbükey profilli gövdeli, küp ağız parçası. Eldeki parçanın büyük bir kısmı noksan haldedir.
ÖLÇÜLER	D.Ç: - A.Ç: 18 cm - Y: 5, 8 cm
HAMUR	(5YR 6/8) Kırmızımsı sarı hamurlu, bitki, kireç, taşçık, katkılıdır. Orta gözenekli, orta pişirilmiş.
ASTAR	Astarsız
SIR	Sırsız
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	Baskı- kabartma
MOTİF VE KOMPOZİSYON	Ağız bandının altında baskı - kabartma şeklinde yapılmış kıvrımlar yer alır.
TARİHLENDİRME	13 - 15 yy.
KARŞILAŞTIRMA	-----

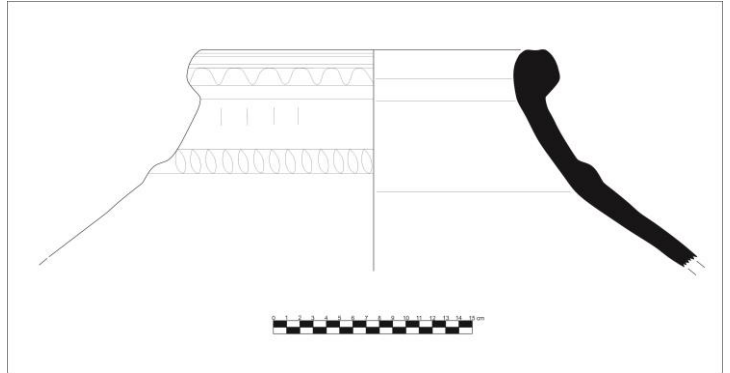
KATALOG NO.	53
ENV. NO.	ŞKK-12-C.105
BULUNTU YERİ	B 2 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Dışa çekik, dışa kalınlaştırılmış düz ağız kenarlı, dışa ve içe eğik – dışbükey profilli gövdeli, küp ağız parçası. Eldeki parçanın büyük bir kısmı noksan haldedir.
ÖLÇÜLER	D.Ç: - A.Ç: 16,8 cm - Y: 16,5 cm
HAMUR	(5YR 6/8) Kırmızımsı sarı hamurlu, bitki, kireç, taşçık, katkılıdır. Orta gözenekli, orta pişirilmiş.
ASTAR	Astarsız
SIR	Sırsız
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	Kabartma
MOTİF VE KOMPOZİSYON	Ağız kısmında, ağız bandını çevreleyen “S” tarzında kıvrımlı, düğüm motifini andıran geometrik bezeme yer alır.
TARİHLENDİRME	13 - 15 yy.
KARŞILAŞTIRMA	YILDIZTEKİN, 2006, 81, Katalog No: 18.

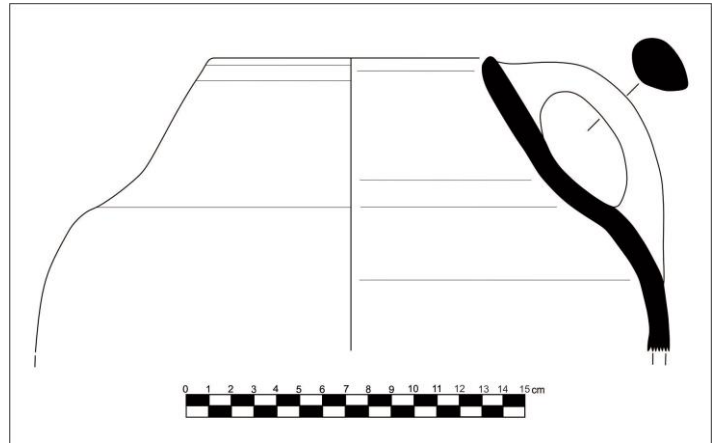
KATALOG NO.	54
ENV. NO.	ŞKK-12-C.119
BULUNTU YERİ	B 2 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Dışa çekik, dışa kalınlaştırılmış düz ağız kenarlı, dışa eğik dışbükey profilli gövdeli, küp ağız parçası. Eldeki parçanın büyük bir kısmı noksan haldedir.
ÖLÇÜLER	D.Ç:- A.Ç: 24 cm - Y: 8 cm
HAMUR	(5YR 4 /6) Sarımsı kırmızı hamurlu, bitki, kireç, taşçık, katkılıdır. Orta gözenekli, orta pişirilmiş.
ASTAR	Astarsız
SIR	Sırsız
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	-----
MOTİF VE KOMPOZİSYON	-----
TARİHLENDİRME	13 - 15 yy.
KARŞILAŞTIRMA	MİMAROĞLU, 2011, 379, Katalog No:250

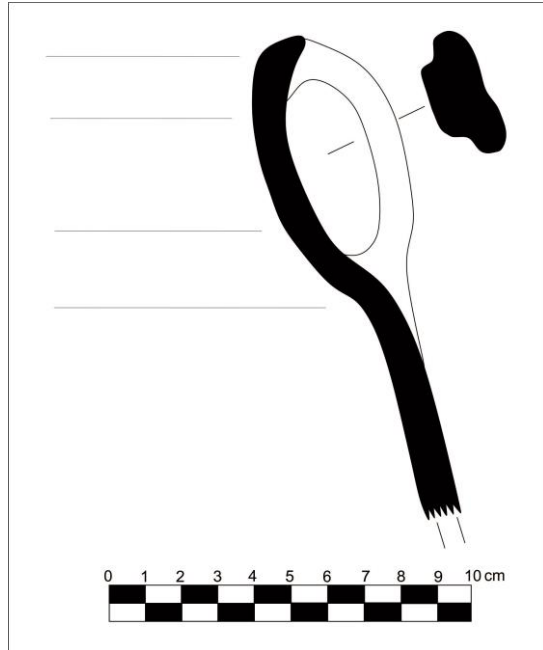
KATALOG NO.	55
ENV. NO.	ŞKK-12-C.122
BULUNTU YERİ	B 2 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Düz içe ve dışa kalınlaştırılmış, ucu yivli ağız kenarlı, içe dönük dış bükey profilli gövdeli küp ağız parçası. Eldeki parçanın büyük bir kısmı noksan haldedir.
ÖLÇÜLER	D.Ç:- A.Ç: 26 cm - Y: 16,6 cm
HAMUR	(7.5YR, 6/4) Kırmızı hamurlu mika, kuvars ve kum katkılı, orta gözenekli orta pişmiş.
ASTAR	Astarsız
SIR	Sırsız
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	Kabartma
MOTİF VE KOMPOZİSYON	Ağız kısmında, ağız bandını çevreleyen "S" tarzında kıvrımlı bezeme ile gövdede ince bir bordür çizgisinin arasında yatay olarak uzanan, oluk şeklinde çizgisel bezeme yer alır.
TARİHLENDİRME	13 - 15 yy.
KARŞILAŞTIRMA	-----

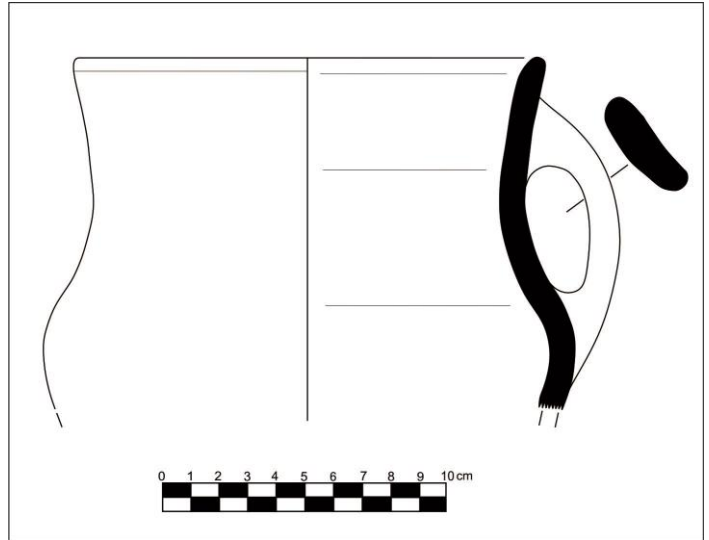
KATALOG NO.	56
ENV. NO.	ŞKK-12-C.156
BULUNTU YERİ	B 2 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Düz ağız kenarlı, içe eğik – dışbükey profilli gövdeli küp ağız parçası. Eldeki parçanın büyük bir kısmı noksan haldedir.
ÖLÇÜLER	D.Ç: - A.Ç: 12 cm - Y: 13 cm
HAMUR	(5YR 4 /6) Sarımsı kırmızı hamurlu, bitki, kireç, taşçık, katkılıdır. Orta gözenekli, orta pişirilmiş.
ASTAR	Astarsız
SIR	Sırsız
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	-----
MOTİF VE KOMPOZİSYON	-----
TARİHLENDİRME	13 - 15 yy.
KARŞILAŞTIRMA	-----

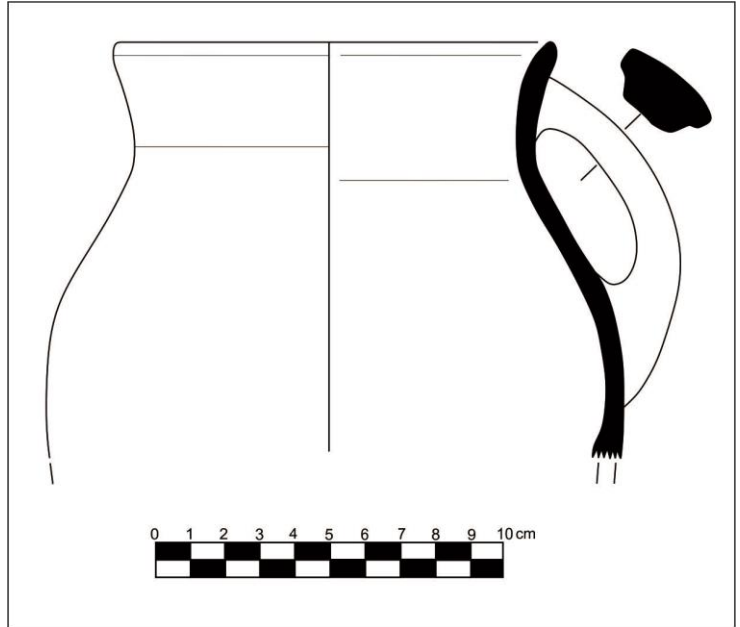
KATALOG NO.	57
ENV. NO.	ŞKK-12-C.180
BULUNTU YERİ	B 2 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Dışa çekik sivriltilmiş ağızlı, dış bükey profilli gövdeli, küp boyun parçası. Eldeki parçanın büyük bir kısmı noksan haldedir.
ÖLÇÜLER	D.Ç: - A.Ç: - Y: 13,5 cm
HAMUR	(5YR 4 /6) Sarımsı kırmızı hamurlu, bitki, kireç, taşçık, katkılıdır. Orta gözenekli, orta pişirilmiş.
ASTAR	Astarsız
SIR	Sırsız
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	-----
MOTİF VE KOMPOZİSYON	-----
TARİHLENDİRME	13 - 15 yy.
KARŞILAŞTIRMA	-----

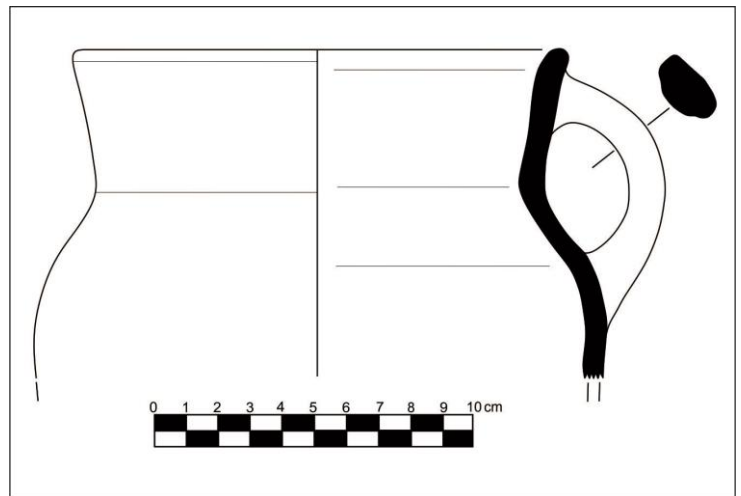
KATALOG NO.	58
ENV. NO.	ŞKK-12-C.161
BULUNTU YERİ	B 2 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Dışa çekik, yuvarlak ağız kenarlı, içbükey boyunlu çömlek parçası. Eldeki parçanın büyük bir kısmı noksan haldedir.
ÖLÇÜLER	D.Ç: - A.Ç: 16 cm - Y: 12,8 cm
HAMUR	(5YR 4 /6) Sarımsı kırmızı hamurlu, bitki, kum, taşçık, katkılıdır. Orta gözenekli, orta pişirilmiş.
ASTAR	Astarsız
SIR	Sırsız
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	-----
MOTİF VE KOMPOZİSYON	-----
TARİHLENDİRME	13 - 15 yy.
KARŞILAŞTIRMA	-----

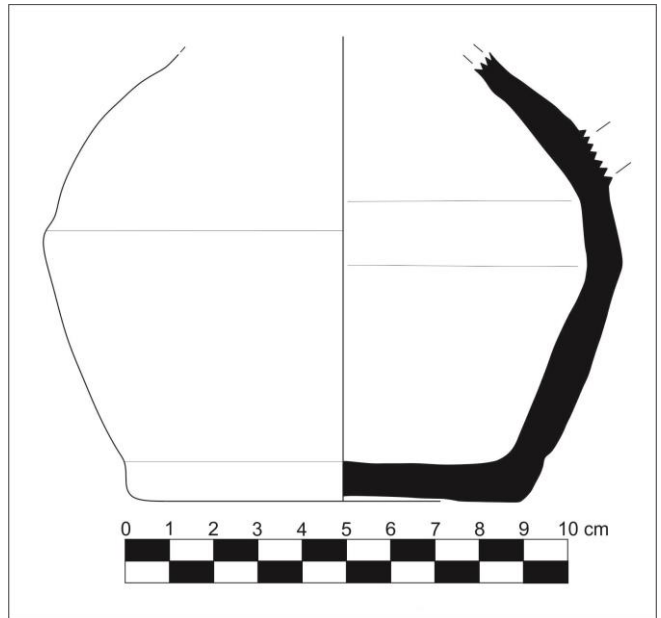
KATALOG NO.	59
ENV. NO.	ŞKK-12-C.182
BULUNTU YERİ	B 2 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Dışa çekik, yuvarlak ağız kenarlı, iç bükey boyunlu şişkin gövdeli çömlek boyun parçası. Eldeki parçanın büyük bir kısmı noksan haldedir.
ÖLÇÜLER	D.Ç:- A.Ç: 12 cm - Y: 11,8 cm
HAMUR	(5 YR 7/6) Kırmızı hamurlu, taşçık, mika ve bitkisel katkılı, orta gözenekli, orta pişmiş.
ASTAR	Astarsız
SIR	Sırsız
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	-----
MOTİF VE KOMPOZİSYON	-----
TARİHLENDİRME	13 - 15 yy.
KARŞILAŞTIRMA	-----

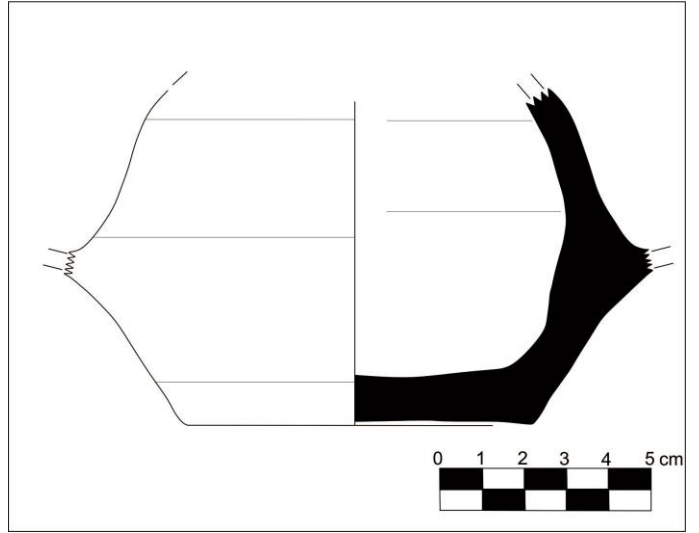
KATALOG NO.	60
ENV. NO.	ŞKK-12-C.168
BULUNTU YERİ	B 2 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Dışa çekik, yuvarlak ağız kenarlı, içe eğik dış bükey profilli gövdeli çömlek boyun parçası. Eldeki parçanın büyük bir kısmı noksan haldedir.
ÖLÇÜLER	D.Ç: - A.Ç: 14,3 cm - Y: 10,2 cm
HAMUR	(5YR 4 /6) Sarımsı kırmızı hamurlu taşçık, mika ve bitkisel katkılı, orta gözenekli, orta pişmiş.
ASTAR	Astarsız
SIR	Sırsız
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	-----
MOTİF VE KOMPOZİSYON	-----
TARİHLENDİRME	13 - 15 yy.
KARŞILAŞTIRMA	KARAMAĞARALI - YAZAR, Ani Kazı Buluntuları, 1989-2005.

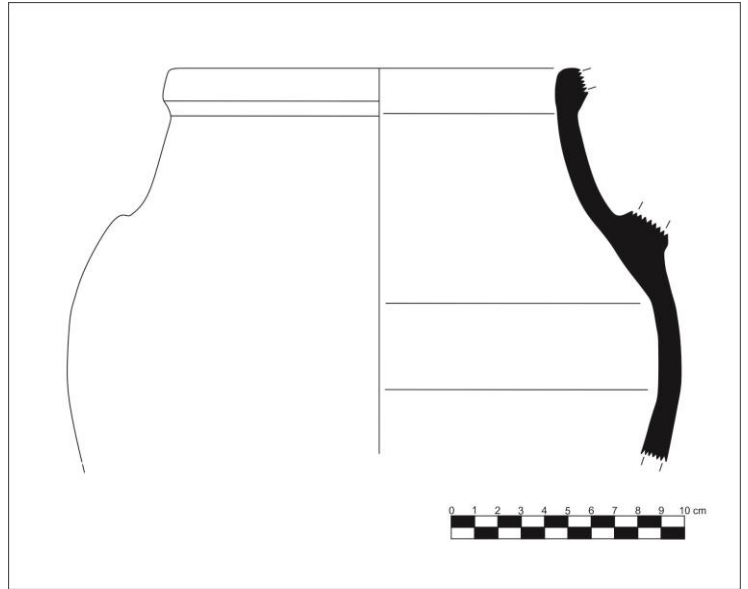
KATALOG NO.	61
ENV. NO.	ŞKK-12-C.4
BULUNTU YERİ	B 3 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Ağza doğru daralan, konik gövdeli, dar ve düz kaideli, gövde ortasından başlayan tek kulplu testicik parçası. Eldeki parçanın büyük bir kısmı noksan haldedir.
ÖLÇÜLER	D.Ç: 6,1 cm - A.Ç:- Y: 10,4 cm
HAMUR	(5 YR 7/6) Kırmızı hamurlu, taşçık, mika ve bitkisel katkılı, orta gözenekli, orta pişmiş.
ASTAR	Astarsız
SIR	Sırsız
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	-----
MOTİF VE KOMPOZİSYON	-----
TARİHLENDİRME	13 - 15 yy.
KARŞILAŞTIRMA	-----

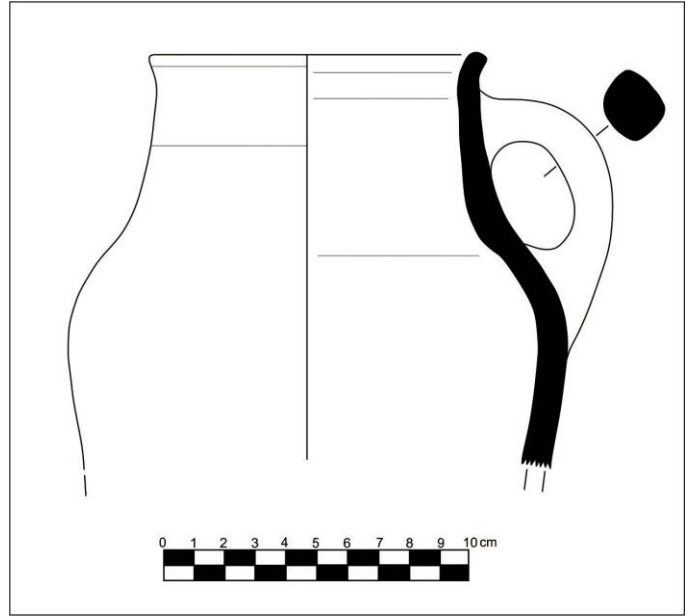
KATALOG NO.	62
ENV. NO.	ŞKK-12-C.22
BULUNTU YERİ	B 3 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Düz dipli, şişkin konik gövdeli, ağıza doğru daralan bir profile sahip testicik parçası. Eldeki parçanın büyük bir kısmı noksan haldedir.
ÖLÇÜLER	D.Ç: 8 cm - A.Ç:- Y: 7, 6 cm
HAMUR	(5 YR 7/6) Kırmızı hamurlu, taşçık, mika ve bitkisel katkılı, orta gözenekli, orta pişmiş.
ASTAR	Astarsız
SIR	Sırsız
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	-----
MOTİF VE KOMPOZİSYON	-----
TARİHLENDİRME	13 - 15 yy.
KARŞILAŞTIRMA	-----

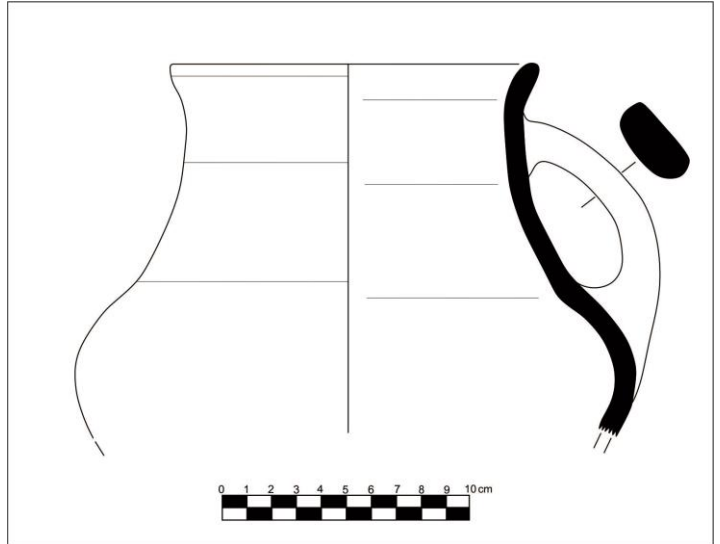
KATALOG NO.	63
ENV. NO.	ŞKK-12-C.105
BULUNTU YERİ	B 3 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	İçe eğik, düz ağız kenarlı, dışbükey profilli, şişkin gövdeli testi parçası. Eldeki parçanın büyük bir kısmı noksan haldedir.
ÖLÇÜLER	D.Ç: - A.Ç: 16,8 cm - Y: 16,5 cm
HAMUR	(2.5 YR 5/6) Kırmızı hamurlu, bitki, kireç, taşçık, katkılıdır. Orta gözenekli, orta pişirilmiş.
ASTAR	Astarsız
SIR	Sırsız
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	-----
MOTİF VE KOMPOZİSYON	-----
TARİHLENDİRME	13 - 14 yy.
KARŞILAŞTIRMA	KARAMAĞARALI - YAZAR, Ani Kazı Buluntuları, 1989-2005.

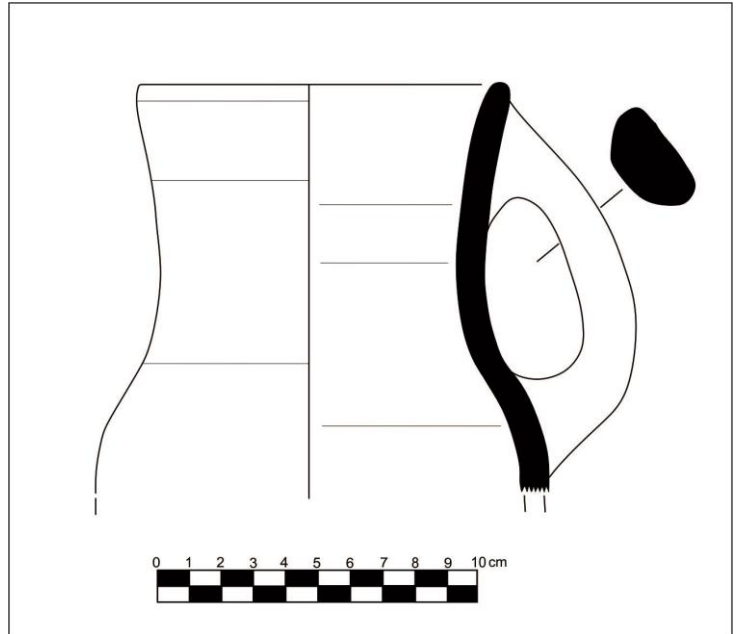
KATALOG NO.	64
ENV. NO.	ŞKK-12-C.157
BULUNTU YERİ	B 3 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Dışa çekik, düz ağız kenarlı, dar boyunlu, dış bükey gövdeli testi parçası. Eldeki parçanın büyük bir kısmı noksan haldedir.
ÖLÇÜLER	D.Ç:- A.Ç: 10 cm - Y: 13,2 cm
HAMUR	(5 YR 7/6) Kırmızı hamurlu, taşçık, mika ve bitkisel katkılı, orta gözenekli, orta pişmiş.
ASTAR	Astarsız
SIR	Sırsız
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	-----
MOTİF VE KOMPOZİSYON	-----
TARİHLENDİRME	13 - 15 yy.
KARŞILAŞTIRMA	-----

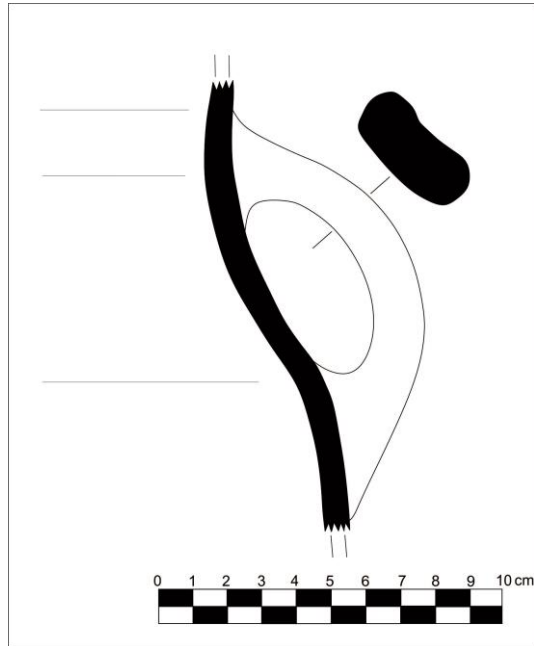
KATALOG NO.	65
ENV. NO.	ŞKK-12-C.159
BULUNTU YERİ	B 3 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Dışa çekik, yuvarlak ağız kenarlı, dar boyunlu, şişkin konik gövdeli testi parçası. Eldeki parçanın büyük bir kısmı noksan haldedir.
ÖLÇÜLER	D.Ç: - A.Ç: 14 cm - Y: 14,8 cm
HAMUR	(5 YR 7/6) Kırmızı hamurlu, taşçık, mika ve bitkisel katkılı, orta gözenekli, orta pişmiş.
ASTAR	Astarsız
SIR	Sırsız
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	-----
MOTİF VE KOMPOZİSYON	-----
TARİHLENDİRME	13 - 15 yy.
KARŞILAŞTIRMA	-----

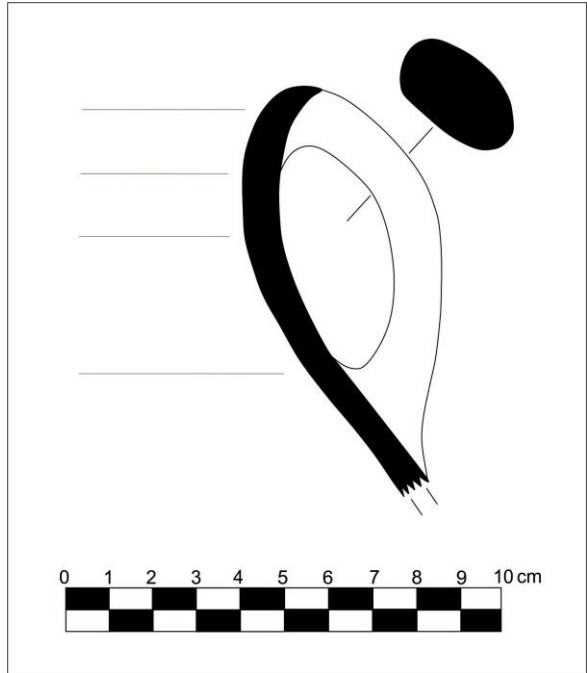
KATALOG NO.	66
ENV. NO.	ŞKK-12- C.160
BULUNTU YERİ	B 3 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Dışa çekik, düz ağız kenarlı, dar boyunlu, basık dış bükey gövdeli testi parçası. Eldeki parçanın büyük bir kısmı noksan haldedir.
ÖLÇÜLER	D.Ç: - A.Ç: 10 cm - Y: 12,9 cm
HAMUR	(5 YR 7/6) Kırmızı hamurlu, taşçık, mika ve bitkisel katkılı, orta gözenekli, orta pişmiş.
ASTAR	Astarsız
SIR	Sırsız
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	-----
MOTİF VE KOMPOZİSYON	-----
TARİHLENDİRME	13 - 15 yy.
KARŞILAŞTIRMA	-----

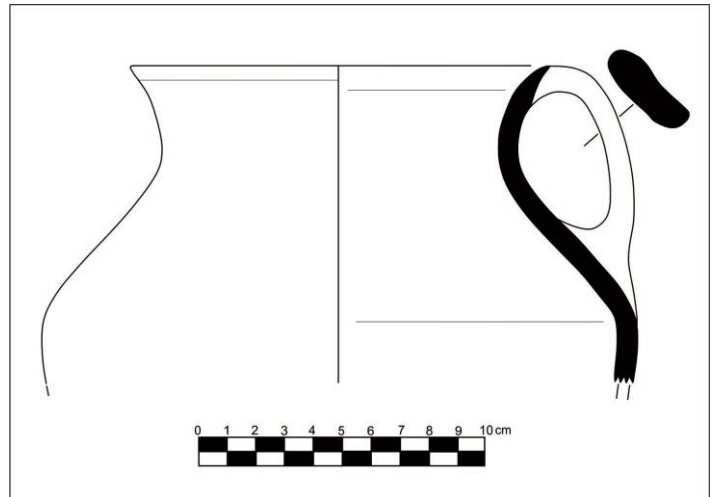
KATALOG NO.	67
ENV. NO.	ŞKK-12-C.166
BULUNTU YERİ	B 3 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Hafif dışı çekik ağızlı, küresel gövdeli, testi boyun parçasıdır. Eldeki parçanın büyük bir kısmı noksan haldedir.
ÖLÇÜLER	D.Ç: - A.Ç: - Y: 13,2 cm
HAMUR	(5 YR 7/6) Kırmızı hamurlu, taşçık, mika ve bitkisel katkılı, orta gözenekli, orta pişmiş.
ASTAR	Astarsız
SIR	Sırsız
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	-----
MOTİF VE KOMPOZİSYON	-----
TARİHLENDİRME	13 - 15 yy.
KARŞILAŞTIRMA	-----

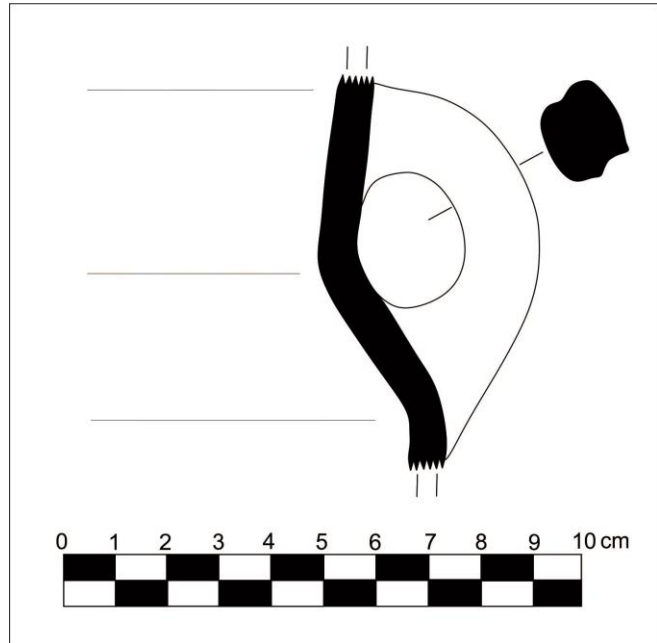
KATALOG NO.	68
ENV. NO.	ŞKK-12-C.167
BULUNTU YERİ	B 3 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Dışa çekik ağızlı, dış bükey profil, boyun parçası. Eldeki parçanın büyük bir kısmı noksan haldedir. Formu belirlenememiştir.
ÖLÇÜLER	D.Ç: - A.Ç: 14 cm - Y: 10, 2 cm
HAMUR	(2.5 YR 5/6) Kırmızı hamurlu, bitki, kireç, taşçık, katkılıdır. Orta gözenekli, orta pişirilmiş.
ASTAR	Astarsız
SIR	Sırsız
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	-----
MOTİF VE KOMPOZİSYON	-----
TARİHLENDİRME	13 - 15 yy.
KARŞILAŞTIRMA	-----

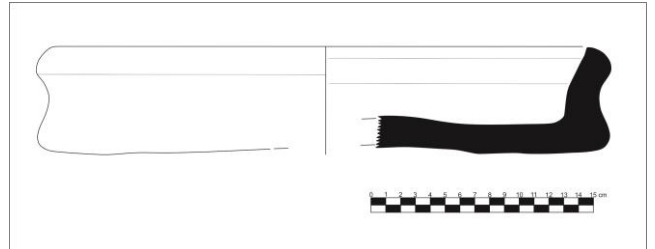
KATALOG NO.	69
ENV. NO.	ŞKK-12-C.170
BULUNTU YERİ	C 3 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Dışa çekik, yuvarlak ağız kenarlı, içe eğik dışbükey profilli gövdeli oval kulplu çömlek parçası. Eldeki parçanın büyük bir kısmı noksan haldedir.
ÖLÇÜLER	D.Ç: - A.Ç: 14 cm - Y: 11, 1 cm
HAMUR	(5 YR 7/6) Kırmızı hamurlu, taşçık, mika ve bitkisel katkılı, orta gözenekli, orta pişmiş.
ASTAR	Astarsız
SIR	Sırsız
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	-----
MOTİF VE KOMPOZİSYON	-----
TARİHLENDİRME	13 - 15 yy.
KARŞILAŞTIRMA	-----

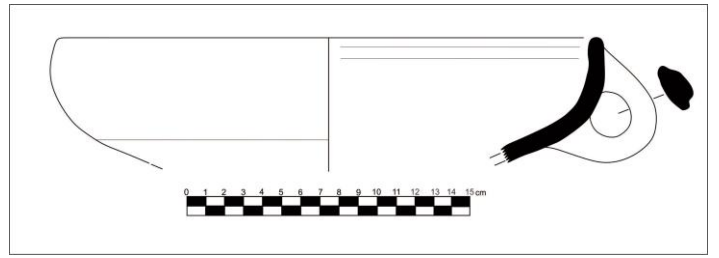
KATALOG NO.	70
ENV. NO.	ŞKK-12-C.174
BULUNTU YERİ	B 3 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Dışa çekik ağızlı, yuvarlak kuplu testi boyun parçası. Eldeki parçanın büyük bir kısmı noksan haldedir.
ÖLÇÜLER	D.Ç: - A.Ç: 14 cm - Y: 7,1 cm
HAMUR	(5 YR 7/6) Kırmızı hamurlu, taşçık, mika ve bitkisel katkılı, orta gözenekli, orta pişmiş.
ASTAR	Astarsız
SIR	Sırsız
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	-----
MOTİF VE KOMPOZİSYON	-----
TARİHLENDİRME	13 - 15 yy.
KARŞILAŞTIRMA	-----

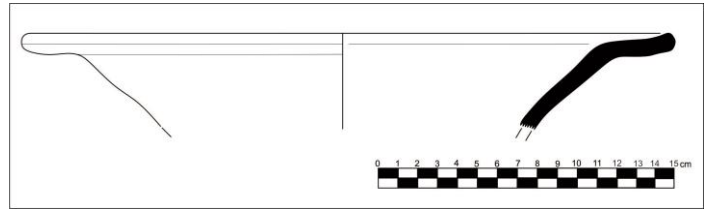
KATALOG NO.	71
ENV. NO.	ŞKK-12-C.123
BULUNTU YERİ	B 3 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Dışa çekik, yuvarlatılmış dudak kenarına sahip, düz kaideye sahip ekmek teknesi parçası. ‘pilek’ olarak da bilinir. Eldeki parçanın büyük bir kısmı noksan haldedir.
ÖLÇÜLER	D.Ç: 5,9 cm - A.Ç: 36 cm - Y: 7,3 cm
HAMUR	(2.5 YR 5/6) Kırmızı hamurlu, bitki, kireç, taşçık, katkılıdır. Orta gözenekli, orta pişirilmiş.
ASTAR	Astarsız
SIR	Sırsız
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	-----
MOTİF VE KOMPOZİSYON	-----
TARİHLENDİRME	13 - 15 yy.
KARŞILAŞTIRMA	MİMAROĞLU, 2011, 428, Katalog No:334.

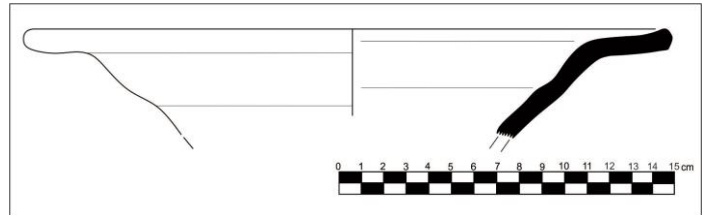
KATALOG NO.	72
ENV. NO.	ŞKK-12-C.179
BULUNTU YERİ	B 3 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Hafif dışı çekik, düz ağız kenarlı yarı küresel şekilde çukur gövdeli pişirme kabı olarak bilinen güveç parçası. Yuvarlak kupludur. Eldeki parçanın büyük bir kısmı noksan haldedir.
ÖLÇÜLER	D.Ç: - A.Ç: 28 cm - Y: 7, 6 cm
HAMUR	(5 YR 7/6) Kırmızı hamurlu, mika taşı ve bitkisel katkı, orta gözenekli, orta pişmiş.
ASTAR	Astarsız
SIR	Sırsız
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	-----
MOTİF VE KOMPOZİSYON	-----
TARİHLENDİRME	13 - 15 yy.
KARŞILAŞTIRMA	-----

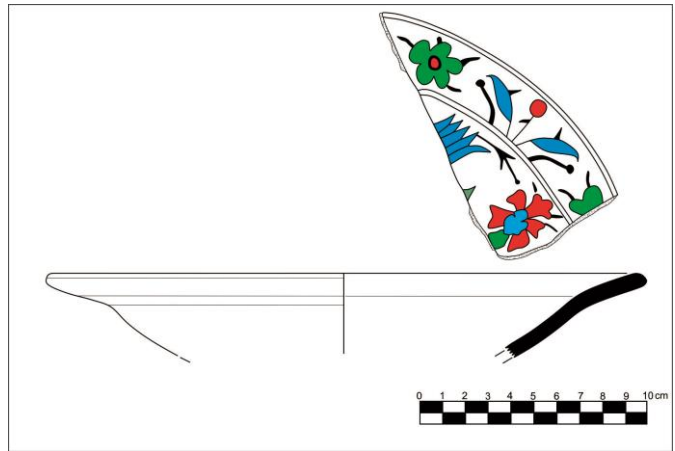
KATALOG NO.	73
ENV. NO.	ŞKK-12-C.194
BULUNTU YERİ	B 2 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Dışa çekik ağızlı, dışa eğik yayvan gövdeli, hafif dış bükey gövde üst seviyelerde profil yaparak çok kısa yatay ağız kenarıyla devam etmiş, tekrar profil yaparak diagonal yuvarlak ağız ucuyla sonlanmış çanak ağız parçası.
ÖLÇÜLER	D.Ç: - A.Ç: 32 cm - Y: 4, 8 cm
HAMUR	(2.5 YR 7/6) Kırmızı hamurlu, bitki, kireç, taşcık katkılıdır. Orta gözenekli, orta pişirilmiş.
ASTAR	Beyaz astarlıdır. Astarla ve boyada yer yer çatlama ve dökülmeler görülmektedir.
SIR	İç yüz yeşil sırlı. Dış yüz sadedir. Sırda dökülmeler vardır.
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	Tek Renk Sırlı
MOTİF VE KOMPOZİSYON	-----
TARİHLENDİRME	12 - 15 yy.
KARŞILAŞTIRMA	MORGAN, 1945, s.93.

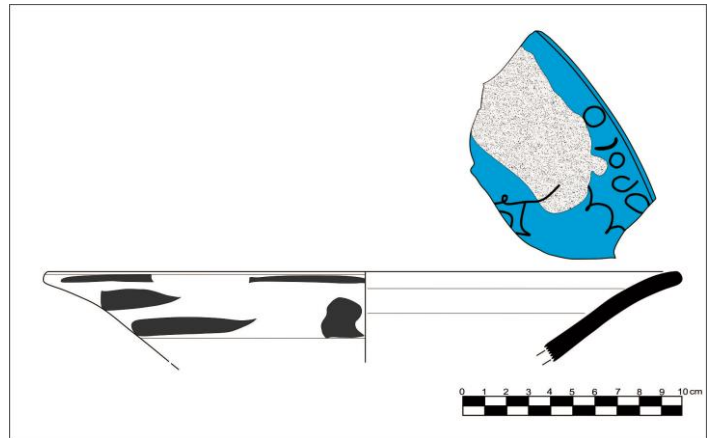
KATALOG NO.	74
ENV. NO.	ŞKK-12-C.195
BULUNTU YERİ	B 2 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Dışa çekik ağızlı, dışa eğik yayvan gövdeli, hafif dış bükey gövde üst seviyelerde profil yaparak çok kısa yatay ağız kenarıyla devam etmiş, tekrar profil yaparak diagonal yuvarlak ağız ucuyla sonlanmış çanak ağız parçası.
ÖLÇÜLER	D.Ç: - A.Ç: 28 cm - Y: 3,8 cm
HAMUR	(2.5 YR 7/6) Kırmızı hamurlu, bitki, kireç, mika, katkılıdır. Orta gözenekli, orta pişirilmiş.
ASTAR	Beyaz astarlıdır. Astarla ve boyada yer yer çatlama ve dökümler görülmektedir.
SIR	İç yüz yeşil sırlıdır. Dış yüz sadedir.
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	Sır Altına Boyama
MOTİF VE KOMPOZİSYON	İç yüz, beyaz astar üzerine açık yeşil ve kahverengi boya ile bezenmiştir. Dışta sadece beyaz astar mevcuttur.
TARİHLENDİRME	12 - 15 yy.
KARŞILAŞTIRMA	MORGAN, 1945, s.94.

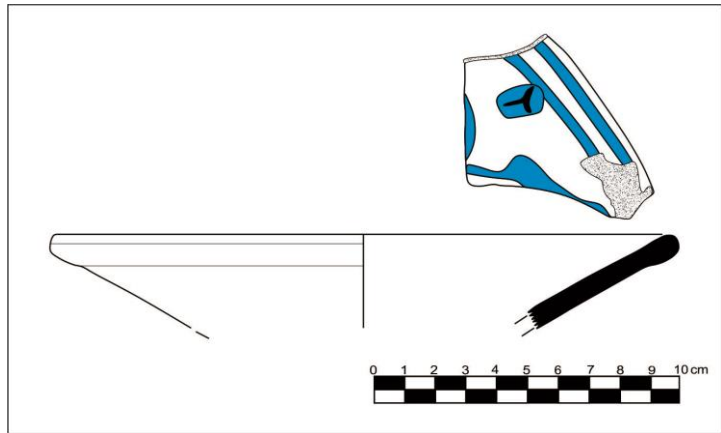
KATALOG NO.	75
ENV. NO.	ŞKK-12-C.125
BULUNTU YERİ	C 3 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Dış bükey, sığ ve yayvan gövde profil yaptıktan sonra devam eden, ağız ucu dışa çekik şekilde uzanan yuvarlak ağız kenarlı tabak ağız parçası. Eldeki parçanın büyük bir kısmı noksan haldedir.
ÖLÇÜLER	D.Ç: - A.Ç: 26 cm - Y: 3,5 cm
HAMUR	(5YR, 8/3) Beyaz hamurlu, kum katkılı, ince gözenekli, iyi pişmiş.
ASTAR	Beyaz
SIR	İç yüz, renksiz şeffaf sırlı, sırda dökülmeler mevcut. Dış yüz sadedir.
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	Çok Renkli Sır Altına Boyama
MOTİF VE KOMPOZİSYON	İç yüz, beyaz astar üzerine, ağız bandının üzerinde bir kuşak içerisinde simetrik dal, çiçek motifleri yerleştirilmiş. Kobalt mavisi, siyah kırmızı ve yeşil renklerle bitkisel bezeme yapılmıştır. Dış yüz sadedir.
TARİHLENDİRME	14 - 17 yy.
KARŞILAŞTIRMA	FINDIK, 2001, 227-229, Fot.2, 36, 243.

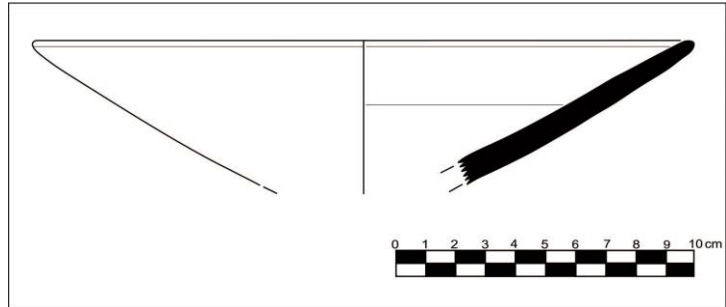
KATALOG NO.	76
ENV. NO.	ŞKK-12-126
BULUNTU YERİ	C 3 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Dışa çekik ağızlı, yayvan gövdeli tabak ağız parçası. Eldeki parçanın büyük bir kısmı noksan haldedir.
ÖLÇÜLER	D.Ç: - A.Ç: 28,2 cm - Y: 4,1 cm
HAMUR	(2.5Y, 8/3) Krem hamurlu, kum katkılı, ince gözenekli, iyi pişmiş.
ASTAR	Beyaz
SIR	Şeffaf firuze sırlı, yoğun şekilde kohezyona uğramış ve dökülmeler mevcut.
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	Sır Altına Boyama
MOTİF VE KOMPOZİSYON	İç yüz, beyaz astar üzerine, ağız bandının etrafına siyah, patlıcan moru ve kobalt mavisi renklerle şekillerden oluşan soyut geometrik bezeme yapılmış. Dış yüzde de soyut bezemeler mevcuttur.
TARİHLENDİRME	14 -17 yy.
KARŞILAŞTIRMA	BAŞ, 2012, 18, Katalog No:1.22.

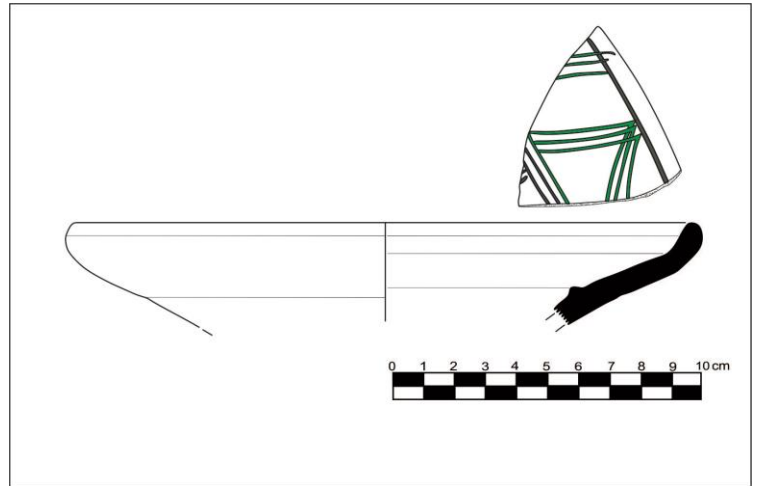
KATALOG NO.	77
ENV. NO.	ŞKK-12-C.127
BULUNTU YERİ	C 3 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Dışa çekik ağızlı, yayvan gövdeli tabak ağız parçası. Eldeki parçanın büyük bir kısmı noksan haldedir.
ÖLÇÜLER	D.Ç:- A.Ç: 20 cm - Y: 3 cm
HAMUR	(5 YR 7/6) Kırmızı hamurlu, bitki ve kum katkılı, orta gözenekli, orta pişmiş.
ASTAR	Beyaz
SIR	Şeffaf turkuaz sırlı. Dış yüz sadedir.
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	Sır Altına Boyama
MOTİF VE KOMPOZİSYON	Sır altına, mavi ve patlıcan moru renkte, fırça darbeleriyle soyut bezemelidir.
TARİHLENDİRME	14 - 17 yy.
KARŞILAŞTIRMA	FINDIK, 2001, 48, Fot.38.

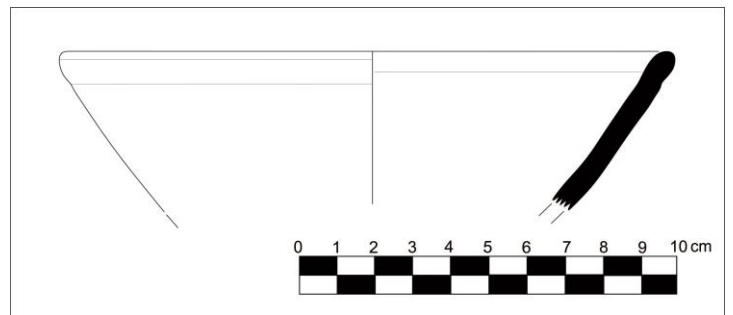
KATALOG NO.	78
ENV. NO.	ŞKK-12-C.128
BULUNTU YERİ	C 3 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Dışa çekik ağızlı, çukur gövdeli tabak ağız parçası. Eldeki parçanın büyük bir kısmı noksan haldedir.
ÖLÇÜLER	D.Ç:- A.Ç: 22 cm - Y: 5,1 cm
HAMUR	(5 YR 8/4) Devetüyü hamurlu, bitki ve kum katkılı, ince gözenekli, iyi pişmiş.
ASTAR	Beyaz renkte, ince astarlıdır.
SIR	Koyu yeşil, sır ince ve parlaktır. Dışı sadedir.
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	Tek Renk Sırlı
MOTİF VE KOMPOZİSYON	-----
TARİHLENDİRME	12 - 15 yy.
KARŞILAŞTIRMA	BAŞ, 2012, 92, Katalog No: 3.20.

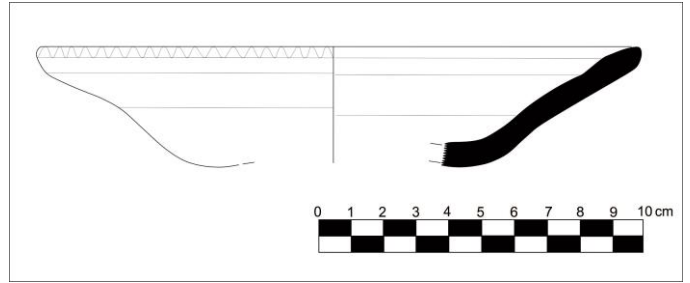
KATALOG NO.	79
ENV. NO.	ŞKK-12-C.129
BULUNTU YERİ	C 3 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Sığ, dış bükey yayvan gövde, üst seviyede profil yaptıktan sonra devam eden ağız kenarı yukarı doğru yükseltilmiştir. Gövdeye bağlanan bölümde içe doğru keskin bir profil yapmış. Düz ağız ucuyla sonlanan tabak ağız parçası. Eldeki parçanın büyük bir kısmı noksan haldedir.
ÖLÇÜLER	D.Ç:- A.Ç: 20 cm - Y: 3, 2 cm
HAMUR	(5 YR 7/6) Kırmızı hamurlu, bitki ve kum katkılı, az gözenekli, iyi pişmiş.
ASTAR	Beyaz renkte, ince astarlıdır.
SIR	Şeffaf yeşil sırlıdır. Dış yüz sadedir.
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	Boyalı Kazıma
MOTİF VE KOMPOZİSYON	Beyaz astar üzerine kazıma, ağızları iç içe geçen üçgen bezemeli, akıtma yeşil boyalıdır.
TARİHLENDİRME	14 - 17 yy.
KARŞILAŞTIRMA	ASLANAPA-YETKİN, 1989, 57, Env. No: 1.

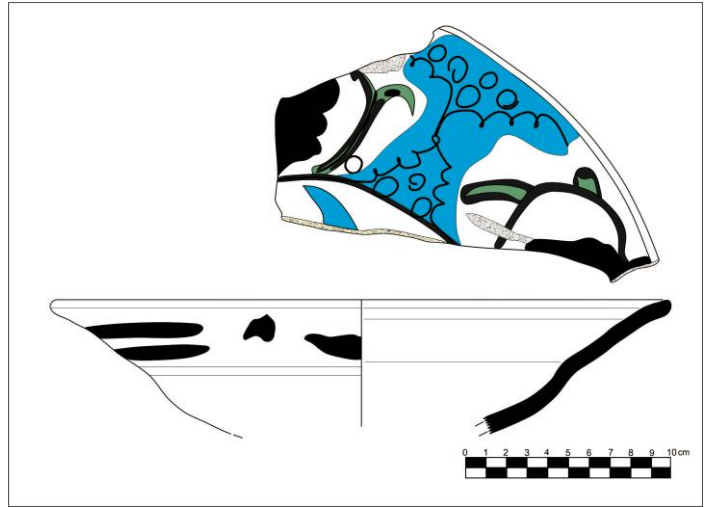
KATALOG NO.	80
ENV. NO.	ŞKK-12-C.131
BULUNTU YERİ	C 3 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Dışa çekik ağızlı ve konik gövdeli, basit ağız ucuyla sonlanan kase ağız parçası. Eldeki parçanın büyük bir kısmı noksan haldedir.
ÖLÇÜLER	D.Ç: - A.Ç: 16 cm - Y: 4 cm
HAMUR	(5YR, 6/6), Kırmızı renkte iyi pişmiş, sert ve homojen hamurlu.
ASTAR	Beyaz
SIR	İç yüz, kahverengimsi sarı renkte, ince ve parlak sırlıdır. Dış yüz sadedir.
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	Tek Renk Sırlı
MOTİF VE KOMPOZİSYON	-----
TARİHLENDİRME	12 - 15 yy.
KARŞILAŞTIRMA	FINDIK, 2001, 131, Fot.123.

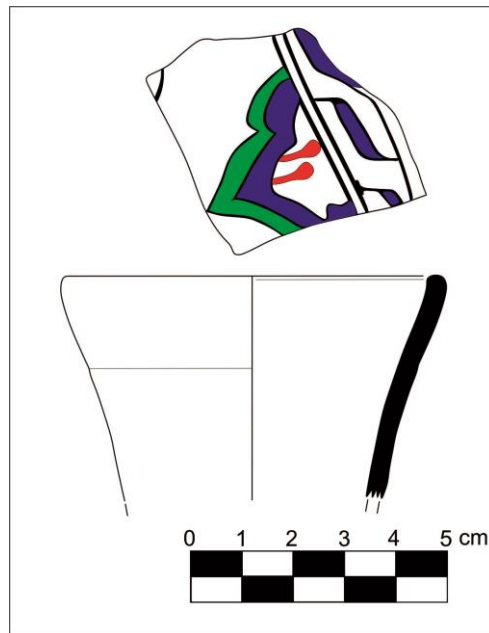
KATALOG NO.	81
ENV. NO.	ŞKK-12-C.132
BULUNTU YERİ	C 3 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Dışa çekik ağızlı, sığ ve yayvan gövdeli, dipten ağza giden cidarlar hafif profil yaparak dış bükey şekilde uzanmaktadır. Ağız kısmı dalga şeklinde kıvrımlı ağız ucuyla sonlanır. Tabak ağız parçası.
ÖLÇÜLER	D.Ç: - A.Ç: 18,1 cm - Y: 3,5 cm
HAMUR	(5 YR 8/4) Devetüyü hamurlu, bitki ve kum katkılı, ince gözenekli, iyi pişmiş.
ASTAR	Krem renkte, ince astarlıdır.
SIR	İç yüz, parlak ve kaygan olup, kahverengi sırlıdır. Dış yüz sadedir.
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	Tek Renk Sırlı
MOTİF VE KOMPOZİSYON	-----
TARİHLENDİRME	12 - 15 yy.
KARŞILAŞTIRMA	FINDIK, 2001, 132, Fot.130.

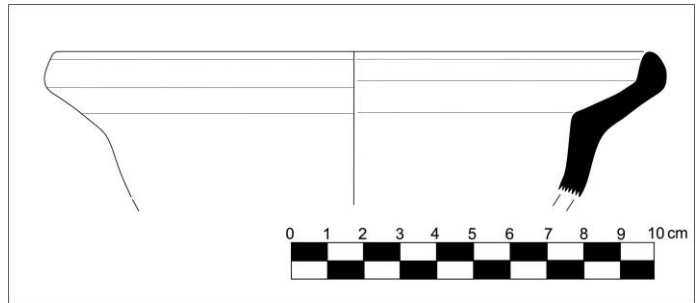
KATALOG NO.	82
ENV. NO.	ŞKK-12-C.134
BULUNTU YERİ	C 3 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Dışa çekik ağızlı, yayvan gövdeli tabak ağız parçası. Dipten ağza giden cıdarlar içe doğru profil yaparak dış bükey şekilde gider. Eldeki parçanın büyük bir kısmı noksan haldedir.
ÖLÇÜLER	D.Ç: - A.Ç: 30 cm - Y: 6,1 cm
HAMUR	(2.5Y, 8/3) Krem hamurlu, kum katkılı, ince gözenekli, iyi pişmiş.
ASTAR	Beyaz
SIR	Şeffaf firuze sırlı, yoğun şekilde kohezyona uğramış ve dökülmeler mevcut. Dış yüz ağız bandından sonra sade bırakılmış.
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	Sır Altına Boyama
MOTİF VE KOMPOZİSYON	İç yüz, beyaz astar üzerine, ağız bandının etrafına siyah, patlıcan moru ve kobalt mavisi renklerle sarmallar ve şekillerden oluşan soyut bitkisel bezeme yapılmış. Dış yüzde de soyut bezemeler mevcuttur.
TARİHLENDİRME	14 - 17 yy.
KARŞILAŞTIRMA	ÇEKEN, 2005, 244, Katalog No: 289.

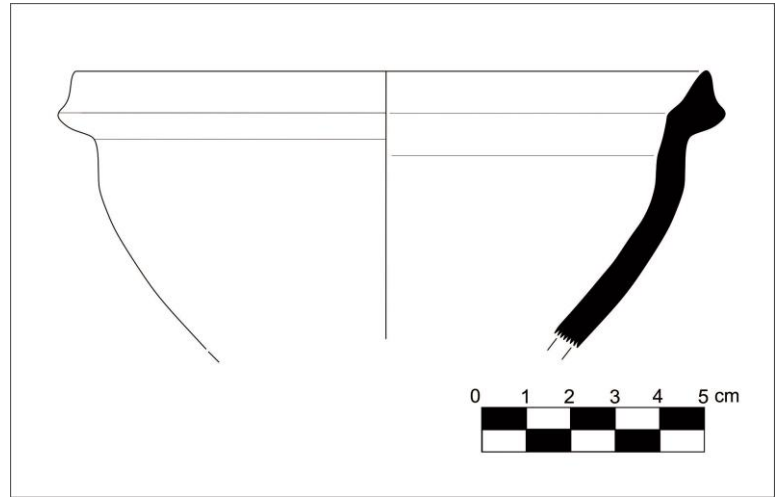
KATALOG NO.	83
ENV. NO.	ŞKK-12-C.139
BULUNTU YERİ	C 3 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Ağız kenarı düz profillidir. Ağza doğru genişleyen konik gövdeli, İçi tümüyle, dışı eldeki mevcut parçaya göre tamamen beyaz astarlıdır. Kase ağız parçası.
ÖLÇÜLER	D.Ç:- A.Ç: 7,5 cm - Y: 4,3 cm
HAMUR	(2.5Y 8/1) Beyaz hamurlu iyi pişmiş, sert ve homojen yapılı.
ASTAR	Beyaz renkte, ince astarlıdır.
SIR	Şeffaf sırlı. Astarla ve sırda dökülmeler mevcut.
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	Sır Altına Boyama
MOTİF VE KOMPOZİSYON	İç kısımda, kavisli çizgilerle soyut bitkisel süsleme yapılmıştır. Kobalt mavisi, yeşil, kırmızı ve siyah renklerle bezeme yapılmıştır.
TARİHLENDİRME	14 - 17 yy.
KARŞILAŞTIRMA	FINDIK, 2001, 232, Fot.258.

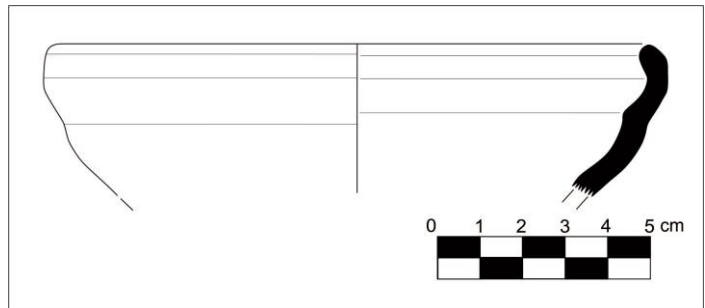
KATALOG NO.	84
ENV. NO.	ŞKK-12-C.140
BULUNTU YERİ	C 3 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Sığ, dış bükey konik gövdeli, içeri keskin profil yaptıktan sonra ağız ucu sivri şekilde sonlanır. Tabak ağız parçası.
ÖLÇÜLER	D.Ç: - A.Ç: 16 cm - Y: 4,2 cm
HAMUR	(7.5YR, 7/4) Kırmızı hamurlu, iyi pişmiş sert ve homojen hamurlu.
ASTAR	Beyaz
SIR	İç yüz, şeffaf, yeşil sırlı. Dış yüz sadedir.
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	Sır Altına Boyama, yeşil ve kahverengi akıtma boyalıdır.
MOTİF VE KOMPOZİSYON	-----
TARİHLENDİRME	14 - 17 yy.
KARŞILAŞTIRMA	BAŞ, 2012, 102, Katalog No: 3.39.

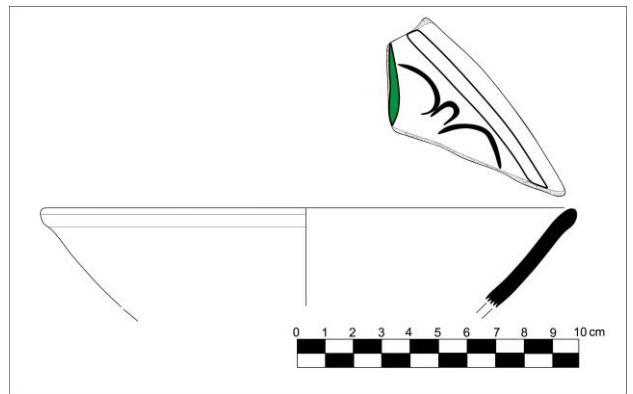
KATALOG NO.	85
ENV. NO.	ŞKK-12-C.141
BULUNTU YERİ	C 3 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Dış bükey konik gövde, hafif bir profil yaptıktan sonra yükselerek, içe ve dışa eğik yivli ağız ucuyla sonlanmaktadır. Çanak ağız parçası.
ÖLÇÜLER	D.Ç: - A.Ç: 14 cm - Y: 6 cm
HAMUR	(7.5YR, 7/4) Kırmızı hamurlu, iyi pişmiş sert ve homojen hamurlu.
ASTAR	Beyaz
SIR	İçi ve dışı, ince yeşil sırlıdır.
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	Tek Renk Sırlı
MOTİF VE KOMPOZİSYON	Hardal sarısı kahverengimsi sarı sırlıdır. Sırda dökülmeler ve çatlaklar mevcuttur.
TARİHLENDİRME	12 - 15 yy.
KARŞILAŞTIRMA	ÇEKEN, 2005, 350, Katalog No: 469.

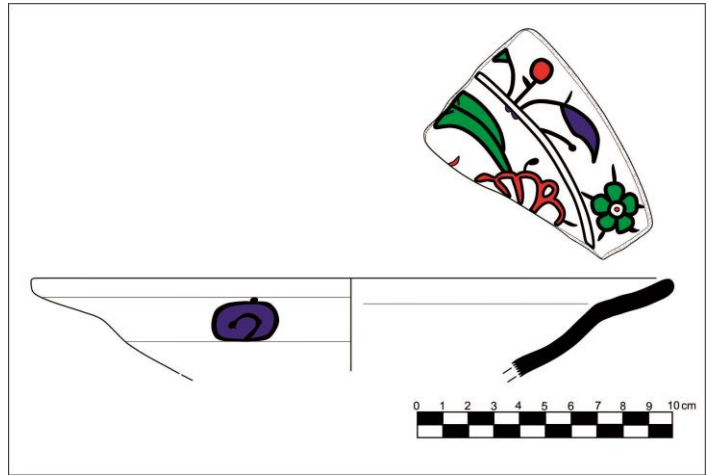
KATALOG NO.	86
ENV. NO.	ŞKK-12-C.142
BULUNTU YERİ	C 3 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Dipte, dışa doğru açılan cıdarlar, profil yaparak konik biçimde, hafif iç bükey yükselmiş yuvarlak ağız ucuyla sonlanmıştır. Formu tam olarak belirlenememiştir.
ÖLÇÜLER	D.Ç: - A.Ç: 14 cm - Y: 3,5 cm
HAMUR	(7.5YR, 7/4) Kırmızı renkli, iyi pişmiş sert ve homojen hamurlu.
ASTAR	Beyaz
SIR	İç yüz, parlak turkuaz sırlı, sırda bozulmalar mevcut. Dış yüz sadedir.
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	Baskı Tekniğiyle Yapılmış, Tek Renk Sırlı.
MOTİF VE KOMPOZİSYON	-----
TARİHLENDİRME	12 - 15 yy.
KARŞILAŞTIRMA	FINDIK, 2001, 132. Fot.128.

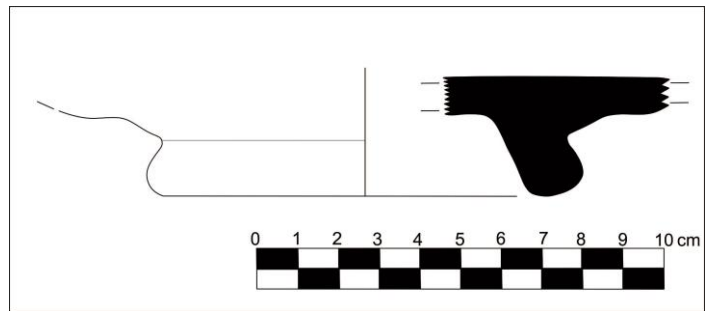
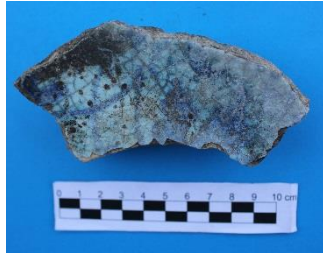
KATALOG NO.	87
ENV. NO.	ŞKK-12-C.196
BULUNTU YERİ	C 3 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Dış bükey şekilde genişleyen, konik gövdeli, yuvarlak ağız ucuyla sonlanan tabak ağız parçası. Eldeki parçanın büyük bir kısmı noksan haldedir.
ÖLÇÜLER	D.Ç: - A.Ç: 18 cm - Y: 3,4 cm
HAMUR	(5 YR 7/6) Kırmızı hamurlu, kum katkılı, ince gözenekli, iyi pişmiş.
ASTAR	Beyaz
SIR	İç yüz, yeşil renkte şeffaf sırlıdır. Dış yüz sadedir. Sırda bozulmalar başlamış.
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	Boyalı Kazıma
MOTİF VE KOMPOZİSYON	İç yüzde beyaz astar üzerine kazıma, geometrik bezemeli koyu yeşil ve kahverengi akıtmaya boyalıdır.
TARİHLENDİRME	14 - 17 yy.
KARŞILAŞTIRMA	ÇEKEN, 2005, 303, Katalog No: 383.

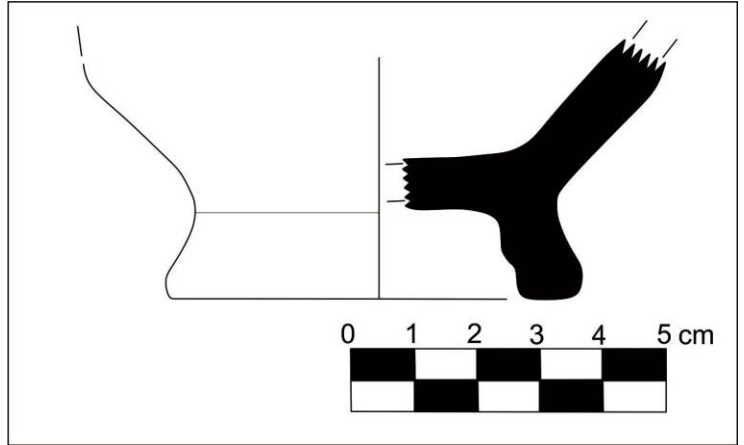
KATALOG NO.	88
ENV. NO.	ŞKK-12-C.193
BULUNTU YERİ	C 3 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Dış bükey, sığ ve yayvan gövde profil yaptıktan sonra devam eden kenarın ağız ucu dışa çekik şekilde giden yuvarlak ağız kenarlı tabak ağız parçası. Eldeki parçanın büyük bir kısmı noksan haldedir.
ÖLÇÜLER	D.Ç: - A.Ç: 24 cm - Y: 3,6 cm
HAMUR	(5YR, 8/3) Beyaz hamurlu, kum katkılı, ince gözenekli, iyi pişmiş.
ASTAR	Beyaz
SIR	İç yüz şeffaf sırlı, sırda dökülmeler mevcut. Dış yüz sadedir.
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	Çok Renkli Sır Altına Boyama
MOTİF VE KOMPOZİSYON	İç yüzü, beyaz astar üzerine, ağız bandının üzerinde bir kuşak içerisinde simetrik dal, çiçek motifleri yerleştirilmiş. Kobalt mavisi, siyah kırmızı ve yeşil renklerle bitkisel bezeme yapılmıştır. Dış yüzde de daire içinde dal motifi yer alır.
TARİHLENDİRME	14 - 17 yy.
KARŞILAŞTIRMA	FINDIK, 2001, 237, Fot.284.

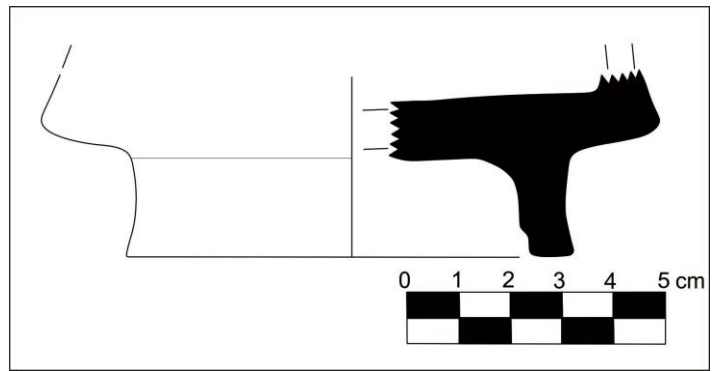
KATALOG NO.	89
ENV. NO.	ŞKK-12-C.47
BULUNTU YERİ	C 3 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Halka dipli, yayvan gövdeli tabak dip parçasıdır. Eldeki parçanın büyük bir kısmı noksan haldedir.
ÖLÇÜLER	D.Ç: 9 cm - A.Ç:- Y: 3,1 cm
HAMUR	(5YR, 8/3) Beyaz hamurlu, kum katkılı, ince gözenekli, iyi pişmiş.
ASTAR	Beyaz
SIR	İç yüz, şeffaf firuze sırlı, sırda bozulmalar mevcut. Dış yüz sadedir.
YAPIM TEKNİĞİ	Çark.
SÜSLEME TEKNİĞİ	Sır Altına Boyama, beyaz astar üzerine, kobalt mavi boyalıdır.
MOTİF VE KOMPOZİSYON	-----
TARİHLENDİRME	14 - 17 yy.
KARŞILAŞTIRMA	-----

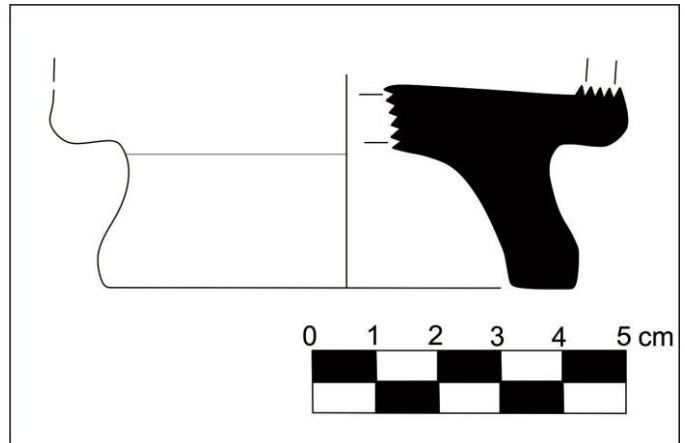
KATALOG NO.	90
ENV. NO.	ŞKK-12-C.33
BULUNTU YERİ	C 3 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Halka dipli, kademeli konik gövdeli, yüksek kaideli tabak dip parçasıdır. Eldeki parçanın büyük bir kısmı noksan haldedir.
ÖLÇÜLER	D.Ç: 6 cm - A.Ç: - Y: 3,8 cm
HAMUR	(5 YR 7/4) Kırmızı hamurlu, kireç, bitki, kum katkılı, orta gözenekli, orta pişmiş.
ASTAR	Krem
SIR	İç yüz yeşil sırlıdır. Dış yüz, sırsız ve sadedir. Sırda çatlaklar ve dökülmeler oluşmaya başlamış.
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	Tek Renk Sırlı
MOTİF VE KOMPOZİSYON	-----
TARİHLENDİRME	12 - 15 yy.
KARŞILAŞTIRMA	ÇEKEN, 2005, 337, Katalog No: 443.

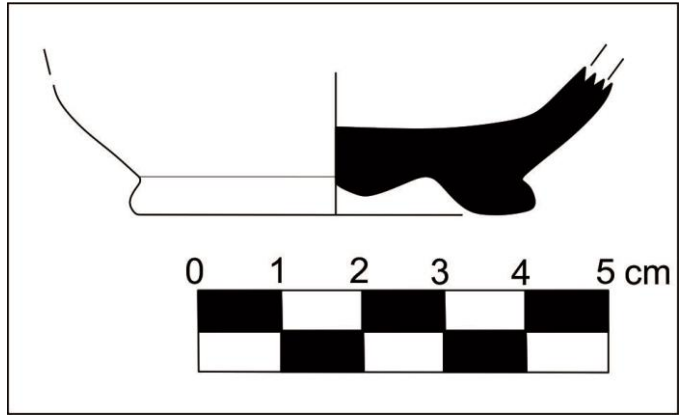
KATALOG NO.	91
ENV. NO.	ŞKK-12-C.34
BULUNTU YERİ	C 3 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Halka dipli, yayvan gövdeli, yüksek kaideli tabak dip parçasıdır. Eldeki parçanın büyük bir kısmı noksan haldedir.
ÖLÇÜLER	D.Ç: 8 cm - A.Ç: - Y: 3,5 cm
HAMUR	(5 YR 7/4) Kırmızı hamurlu, kireç, bitki, kum katkılı, orta gözenekli, orta pişmiş.
ASTAR	Beyaz
SIR	İç yüz yeşil sırlı, ancak tamamına yakını dökülmüş vaziyettedir. Dış yüz, sırsız ve sadedir.
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	Kazıma (Sgraffito)
MOTİF VE KOMPOZİSYON	İç yüzde, merkezde beyaz astar üzerine siyah konturlarla çizgisel geometrik bezeme yapılmış. Yer yer koyu yeşil boyama izleri görülmektedir.
TARİHLENDİRME	14 - 17 yy.
KARŞILAŞTIRMA	-----

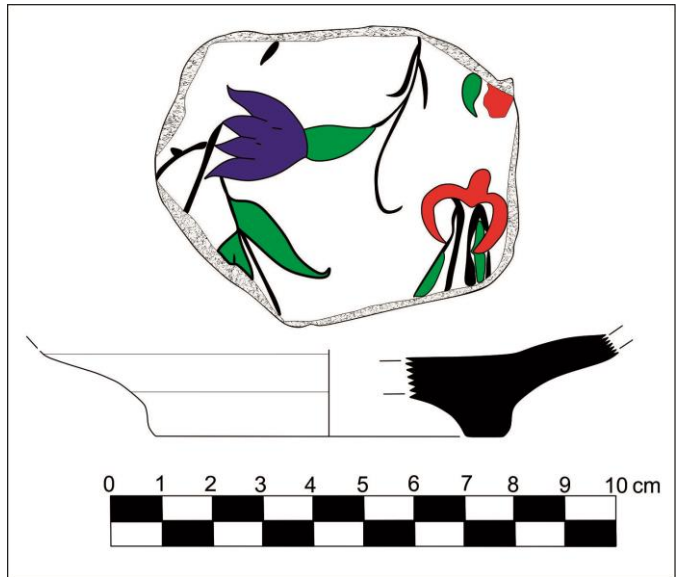
KATALOG NO.	92
ENV. NO.	ŞKK-12-C.35
BULUNTU YERİ	C 3 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Halka dipli, yüksek kaideli tabak dip parçasıdır. Eldeki parçanın büyük bir kısmı noksan haldedir.
ÖLÇÜLER	D.Ç: 7 cm - A.Ç: - Y: 3,3 cm
HAMUR	(5 YR 8/3) Devetüyü hamurlu, bitki ve kum katkılı, orta gözenekli, orta pişmiş.
ASTAR	Krem
SIR	İç yüz, krem astar üzerine şeffaf yeşil sırlıdır. Sırda çatlamlar vardır. Dış yüz, sırsız ve sadedir.
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	Tek Renk Sırlı
MOTİF VE KOMPOZİSYON	-----
TARİHLENDİRME	12 - 15 yy.
KARŞILAŞTIRMA	ÇEKEN, 2005, 338, Katalog No: 446.

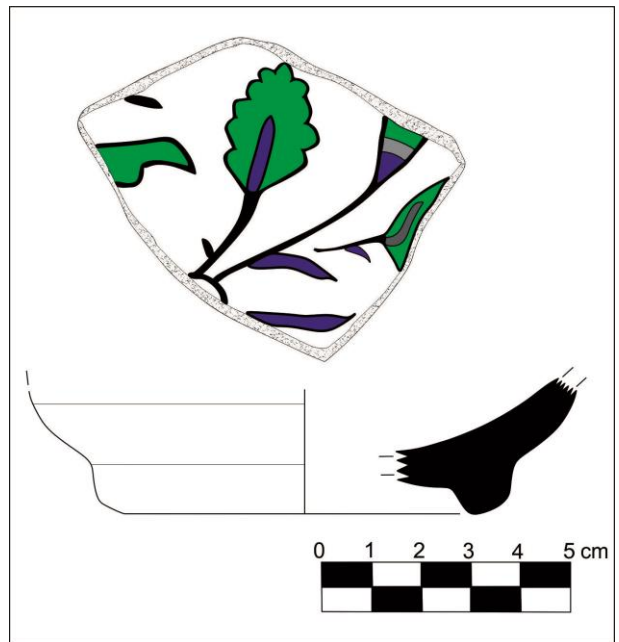
KATALOG NO.	93
ENV. NO.	ŞKK-12-C.46
BULUNTU YERİ	C 3 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Halka dipli, alçak kaideli kase dip parçası. Eldeki parçanın büyük bir kısmı noksan haldedir.
ÖLÇÜLER	D.Ç: 4,7 cm - A.Ç: - Y: 1,7 cm
HAMUR	(5 YR 7/4) Kırmızı hamurlu, kireç, bitki, kum katkılı, orta gözenekli, orta pişmiş.
ASTAR	Beyaz
SIR	İç yüz, beyaz astar üzerine renksiz şeffaf sırlıdır. Dış yüz, sırsız ve sadedir.
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	Tek Renk Sırlı
MOTİF VE KOMPOZİSYON	-----
TARİHLENDİRME	12 - 15 yy.
KARŞILAŞTIRMA	-----

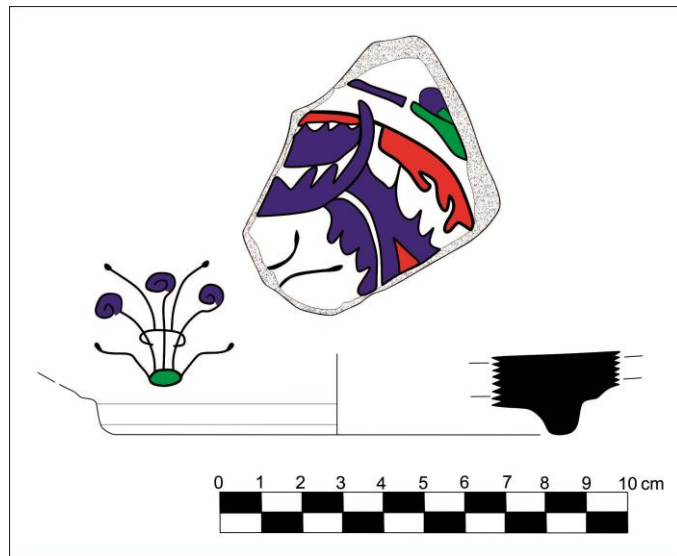
KATALOG NO.	94
ENV. NO.	ŞKK-12-C.143
BULUNTU YERİ	C 3 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Halka dipli, yayvan gövdeli, alçak kaideli tabak dip parçasıdır. Eldeki parçanın büyük bir kısmı noksan haldedir.
ÖLÇÜLER	D.Ç: 7 cm - A.Ç:- Y: 1,7 cm
HAMUR	(2.5Y, 8/3) Krem hamurlu, kum katkılı, ince gözenekli, iyi pişmiş.
ASTAR	Beyaz
SIR	İç yüz renksiz, şeffaf sırlı, kaygan değildir. Pullanmalar mevcuttur. Dış yüz sadedir.
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	Çok Renkli Sır Altına Boyama
MOTİF VE KOMPOZİSYON	İç yüzde, beyaz astar üzerine merkezde, yukardan sarkan bir lale motifi ve etrafında kıvrıl dal ve çiçek bezemeleri yapılmış. Motifler sır altına, kobalt mavisi, yeşil, kırmızı ve siyah renklerle boyanmıştır.
TARİHLENDİRME	14 - 17 yy.
KARŞILAŞTIRMA	FINDIK, 2001, 228, Fot.241.

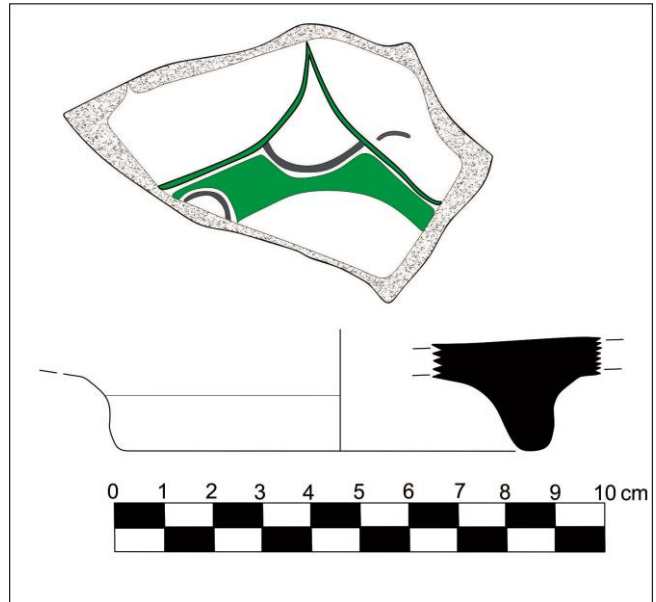
KATALOG NO.	95
ENV. NO.	ŞKK-12-C.144
BULUNTU YERİ	C 3 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Halka dipli, dış bükey küresel gövdeli, alçak kaideli tabak dip parçasıdır. Eldeki parçanın büyük bir kısmı noksan haldedir.
ÖLÇÜLER	D.Ç: 7 cm - A.Ç: - Y: 2,4 cm
HAMUR	(2.5Y, 8/3) Krem hamurlu, kum katkılı, ince gözenekli, iyi pişmiş.
ASTAR	Beyaz
SIR	İç yüz renksiz, şeffaf sırlı olup, kaygan değildir. Sırda pullanmalar mevcuttur. Dış yüz sadedir.
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	Çok Renkli Sır Altına Boyama
MOTİF VE KOMPOZİSYON	İç yüzde, beyaz astar üzerine yaprak ve kıvrık dallardan oluşan bitkisel süsleme yapılmış. Motifler sır altına kobalt mavisi, yeşil, kırmızı ve siyah renklerle boyanmıştır.
TARİHLENDİRME	14 - 17 yy.
KARŞILAŞTIRMA	FINDIK, 2001, 227, Fot.236.

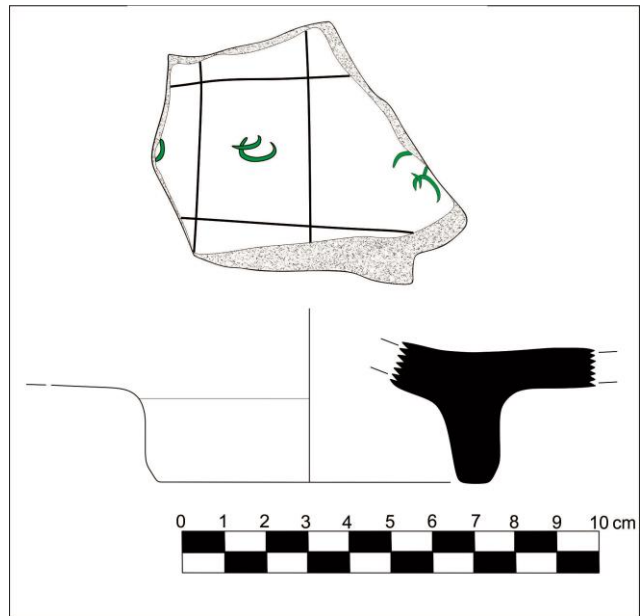
KATALOG NO.	96
ENV. NO.	ŞKK-12-C.146
BULUNTU YERİ	C 3 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Halka dipli, yayvan gövdeli, alçak kaideli tabak dip parçasıdır. Eldeki parçanın büyük bir kısmı noksan haldedir.
ÖLÇÜLER	D.Ç: 11 cm - A.Ç: - Y: 2 cm
HAMUR	(2.5Y, 8/3) Krem hamurlu, kum katkılı, ince gözenekli, iyi pişmiş.
ASTAR	Beyaz
SIR	İç yüz renksiz, şeffaf sırlı olup, kaygan değildir. Sırda pullanmalar mevcuttur. Dış yüz sadedir.
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	Çok Renkli Sır Altına Boyama
MOTİF VE KOMPOZİSYON	İç yüzde, beyaz astar üzerine soyut bitkisel bezemeli. Sır atına koyu mavi, yeşil, kırmızı ve siyah renklerde boyanmış. Dış yüzde saksı içinde açan üç dallı çiçek bezemesi yapılmış.
TARİHLENDİRME	14 - 17 yy.
KARŞILAŞTIRMA	FINDIK, 2001, 228, Fot.237.

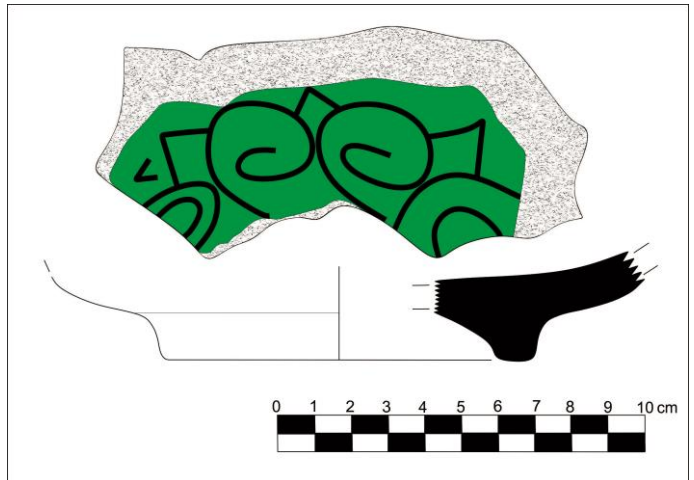
KATALOG NO.	97
ENV. NO.	ŞKK-12-C.147
BULUNTU YERİ	C 3 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Halka dipli, yüksek kaideli tabak dip parçasıdır. Eldeki parçanın büyük bir kısmı noksan haldedir.
ÖLÇÜLER	D.Ç: 8 cm - A.Ç: - Y: 2,4 cm
HAMUR	(5 YR 7/4) Kırmızı hamurlu, kireç, bitki, kum katkılı, orta gözenekli, orta pişmiş.
ASTAR	Krem
SIR	İç yüz, şeffaf yeşil sırlıdır. Dış yüz sırsız ve sadedir.
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	Boyalı Kazıma
MOTİF VE KOMPOZİSYON	İç yüzde, krem astar üzerine üçgen motifi kazıma ile bezenmiştir. Yeşil akıtma boyalıdır.
TARİHLENDİRME	14 - 17 yy.
KARŞILAŞTIRMA	BAŞ, 2012, 63, Katalog No: 2.3.

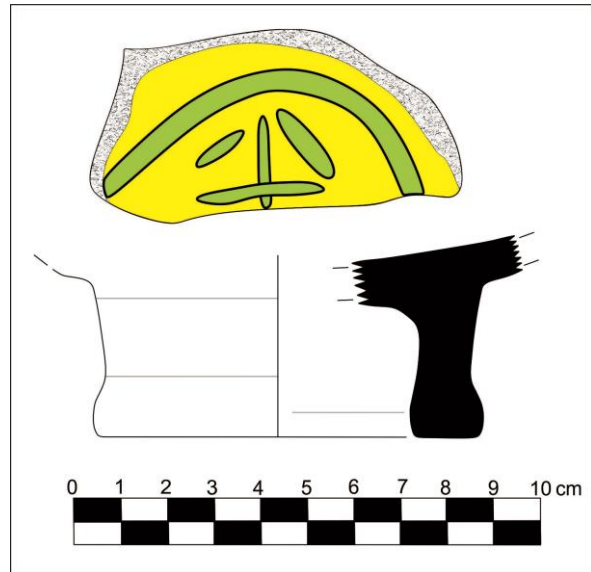
KATALOG NO.	98
ENV. NO.	ŞKK-12-C.148
BULUNTU YERİ	C 3 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Halka dipli, yüksek kaideli tabak dip parçasıdır. Eldeki parçanın büyük bir kısmı noksan haldedir.
ÖLÇÜLER	D.Ç: 7 cm - A.Ç: - Y: 4,1 cm
HAMUR	(5 YR 7/4) Kırmızı hamurlu, kireç, bitki, kum katkılı, orta gözenekli, orta pişmiş.
ASTAR	Beyaz
SIR	İç yüz şeffaf yeşil sırlıdır. Dış yüz sırsız ve sadedir.
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	Boyalı Kazıma
MOTİF VE KOMPOZİSYON	İç yüzde, beyaz astar üzerine kazıma dikdörtgen bezemeli. Akıtma yeşil ve kahverengi boyalıdır.
TARİHLENDİRME	14 - 17 yy.
KARŞILAŞTIRMA	ÇEKEN, 2005, 278, Katalog No: 336.

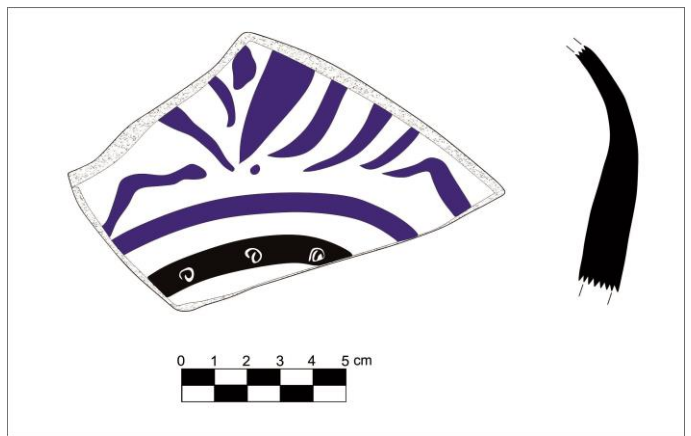
KATALOG NO.	99
ENV. NO.	ŞKK-12-C.199
BULUNTU YERİ	C 3 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Halka dipli, yayvan gövdeli, alçak kaideli tabak dip parçasıdır. Eldeki parçanın büyük bir kısmı noksan haldedir.
ÖLÇÜLER	D.Ç: 12 cm - A.Ç:- Y: 5,2 cm
HAMUR	(5 YR 7/4) Kırmızı hamurlu, kireç, bitki, kum katkılı, az gözenekli, orta pişmiş.
ASTAR	Beyaz
SIR	İç yüz, şeffaf yeşil sırlıdır. Dış yüz sırsız ve sadedir. Sırda bozulmalar görülmektedir.
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	Kazıma (Sgraffito)
MOTİF VE KOMPOZİSYON	İç yüz, beyaz astar üzerine, kazıma spiral ve soyut bitkisel bezemelidir. İç yüzün tamamı yeşil boyalıdır
TARİHLENDİRME	14 - 17 yy.
KARŞILAŞTIRMA	FINDIK, 2001, 87, Fot.66.

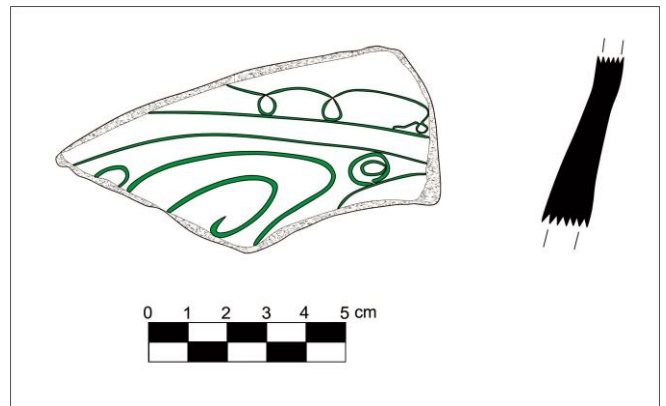
KATALOG NO.	100
ENV. NO.	ŞKK-12- C.198
BULUNTU YERİ	C 3 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Halka dipli, yüksek kaideli kase dip parçası. Eldeki parçanın büyük bir kısmı noksan haldedir.
ÖLÇÜLER	D.Ç: 8 cm - A.Ç: - Y: 3,8 cm
HAMUR	(5 YR 7/4) Kırmızı hamurlu, kireç, bitki, kum katkılı, orta gözenekli, orta pişmiş.
ASTAR	Beyaz
SIR	İç yüz şeffaf sırlıdır. Dış yüz sırsız ve sadedir. Sırda pullanmalar görülür.
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	Baskı Kabartma Tekniği
MOTİF VE KOMPOZİSYON	Beyaz astar üzerine, madalyon içine, haç motifi bezemelidir. İç yüz hardal sarısı renkte boyalıdır.
TARİHLENDİRME	14 - 17 yy.
KARŞILAŞTIRMA	BİLİCİ, 2002, s. 139-154.

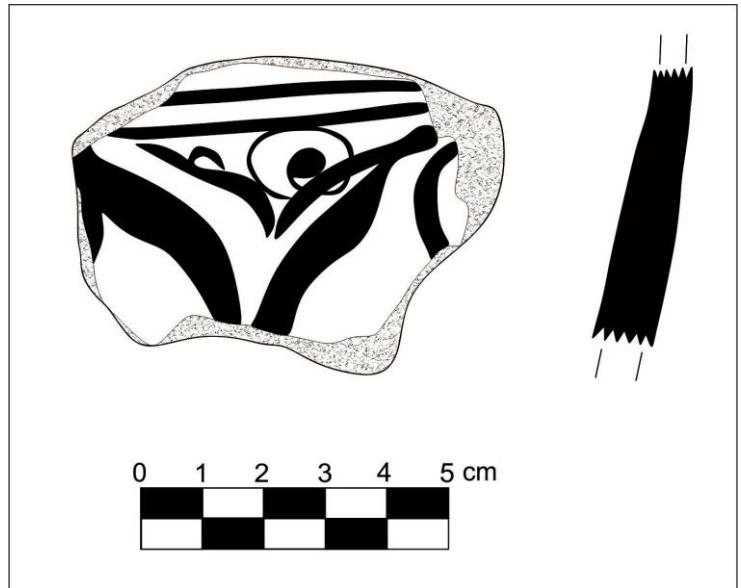
KATALOG NO.	101
ENV. NO.	ŞKK-12-C.149
BULUNTU YERİ	C 3 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Gövde parçasıdır. Eldeki parçanın büyük bir kısmı noksan haldedir.
ÖLÇÜLER	Ç: 13 cm - Y: 3,7 cm
HAMUR	(2.5Y, 8/3) Krem hamurlu, kum katkılı, ince gözenekli, iyi pişmiş.
ASTAR	Beyaz
SIR	İç yüz şeffaf firuze sırlıdır. Dış yüz sırsız ve sadedir.
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	İki Renkli Sır Altına Boyama
MOTİF VE KOMPOZİSYON	İç yüz, beyaz astar üzerine soyut bitkisel bezmelidir. Motifler sır altına mangenez moru, kobalt mavisi ve kahverengi boyalıdır.
TARİHLENDİRME	14 - 17 yy.
KARŞILAŞTIRMA	-----

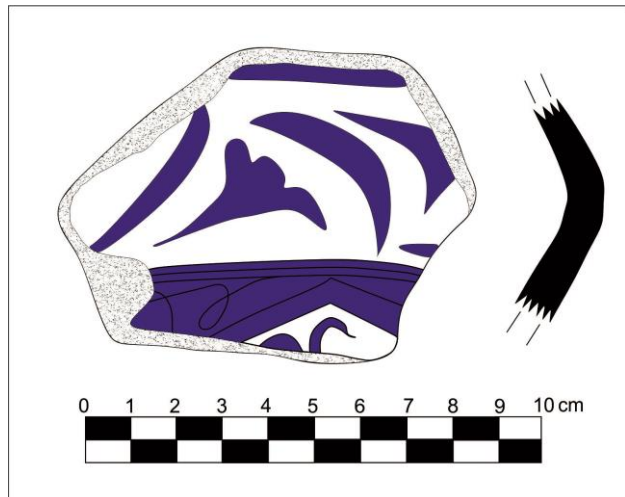
KATALOG NO.	102
ENV. NO.	ŞKK-12-C.150
BULUNTU YERİ	C 3 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Gövde parçasıdır. Eldeki parçanın büyük bir kısmı noksan haldedir.
ÖLÇÜLER	Ç: 10 cm - Y: 4,9 cm
HAMUR	(5 YR 7/4) Kırmızı hamurlu, kireç, bitki, kum katkılı, orta gözenekli, orta pişmiş.
ASTAR	Krem
SIR	İç yüz, şeffaf yeşil sırlıdır. Dış yüz sırsız ve sadedir. Bozulmaya uğramıştır.
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	Boyalı Kazıma
MOTİF VE KOMPOZİSYON	İç yüz, krem astar üzerine kazıma sarmal şekilde, iç içe geçen geometrik bezemelidir. Akıtma, hardal sarısı ve yeşil boyalıdır.
TARİHLENDİRME	14 - 17 yy.
KARŞILAŞTIRMA	-----

KATALOG NO.	103
ENV. NO.	ŞKK-12-151
BULUNTU YERİ	C 3 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Gövde parçasıdır. Eldeki parçanın büyük bir kısmı noksan haldedir.
ÖLÇÜLER	Ç: 6 cm - Y: 4,5 cm
HAMUR	(5 YR 7/4) Kırmızı hamurlu, kireç, bitki, kum katkılı, orta gözenekli, orta pişmiş.
ASTAR	Krem
SIR	İç yüz, şeffaf firuze sırlıdır. Dış yüz sırsız ve sadedir.
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	Sır Altına Boyama
MOTİF VE KOMPOZİSYON	İç yüz, krem astar üzerine merkezde, birbirine yatay düzlemde uzanan iki yaprak motifiyle, üstünde yer alan kıvrık dallardan oluşan bitkisel bezemelidir. Motifler sır altına siyah boyalıdır.
TARİHLENDİRME	14 - 17 yy.
KARŞILAŞTIRMA	BAŞ, 2012, 60, Katalog No: 1.105.

KATALOG NO.	104
ENV. NO.	ŞKK-12-C.200
BULUNTU YERİ	C 3 Açması
PARÇA ADEDİ	1
FORM VE TANIMI	Gövde parçasıdır. Eldeki parçanın büyük bir kısmı noksan haldedir.
ÖLÇÜLER	Ç: 8 cm - Y: 2,8 cm
HAMUR	(5 YR 7/4) Kırmızı hamurlu, kireç, bitki, kum katkılı, orta gözenekli, orta pişmiş.
ASTAR	Beyaz
SIR	İç yüz, şeffaf firuze sırlıdır. Dış yüz yeşil sırlıdır. Sırda çatlamlar oluşmuş.
YAPIM TEKNİĞİ	Çark
SÜSLEME TEKNİĞİ	Tek Renkli Sır Altına Boyama
MOTİF VE KOMPOZİSYON	İç yüz, beyaz astar üzerine mavi renkte soyut bitkisel bezemeli. Alt bölümde sadece baş ve sırt bölümünün bir kısmı görünen "tavuz" kuşu bezemelidir.
TARİHLENDİRME	14 - 17 yy.
KARŞILAŞTIRMA	BAŞ, 2012, 8, Katalog No: 1.1.

6. DEĞERLENDİRME

Şavşat Kalesi'nde (2007-2012) yılları arasında yapılan kazılarda, kültür katmanlarının karıştığı B2, B3, C2 ve C3 açmalarında, kırık parçalar halinde sırlı ve sırsız olmak üzere çok sayıda seramik buluntusu gün ışığına çıkarılmıştır. Bu seramiklerin çoğu, günlük kullanıma hizmet eden kaplardan oluşmaktadır. Sırsız örnekler içinde, mutfak eşyası olarak kullanılan; testi, küp, çömlek, kâse, çanak, tabak, kapaklar ve pişirme kapları yer almaktadır. Çalışmamızda, bize form verebilecek olan 72 tane sırsız, 32 tane sırlı olmak üzere toplam 104 adet seramik parça incelenerek katalog bölümünde tanıtılmıştır. Çıkarılan seramiklerin kendine has özelliklerini karşılaştırmak ve değerlendirmek gerekmektedir. Bu amaçla Şavşat Kalesi seramiklerinin türünü ve biçimini, teknik ve süslemesini yorumlayarak çalışmamızı bir sonuca ulaştıracağız.

6.1. SERAMİK GRUPLARI

6.1.1. SIRLI SERAMİKLER

İncelediğimiz sırlı seramiklerin bir bölümü, Hristiyan dönemine ait motifler içermektedir. Benzer malzeme, teknik ve formlarda olan Bizans seramiklerini inceleyerek bölge seramikleri hakkında yorum yapabileceğiz.

Bizans seramik sanatı, tarihinde, Erken Hristiyanlık döneminden 7. yüzyıla kadar Kuzey Afrika, Mısır, İtalya ve imparatorluğun diğer önemli bölgelerinde Roma seramik sanatı geleneğinin devam ettiği bilinmektedir. Seri üretim olarak deniz yoluyla birçok bölgeye taşınan seramikler, 7. yüzyıl sonu ile 9. yüzyıllar arasında uzak yerleşimler arasındaki Arap istilalarından etkilenmiş ve Geç Roma seramik merkezlerinin yerini Yunanistan, Ege Bölgesi ve adalardaki atölyeler almıştır. Kil ve astar yapısı, pişirme tekniği, bezemeleri ile farklı olan ve Bizans seramiğine karakterini veren sırlı üretimin başlaması ile bu alanda ilk köklü değişim oluşmuştur.⁷⁹

Bizans sırlı seramiklerinde baskı bezeme tekniği, boyama tekniği, astar boyama tekniği, kazıma, oyma ve sır akıtma teknikleri bazen tek tek bazen de bir arada kullanılmıştır. İlk kullanılan teknik 9. yüzyıldan itibaren görülen baskı bezeme

⁷⁹ L. Doğer, "On ikinci-On üçüncü yüzyıllarda...", s. 511-512.

teknîğidir. Bu tekniğe aynı zamanda mühür dekor tekniği de denilmektedir. Genellikle tek renk kullanılmasına rağmen bazı örneklerde renk karışımları görülmektedir. Özellikle sarı-yeşil, sarı-kahverengi karışımlarına çok rastlanmaktadır. 12. yüzyıl Bizans döneminin en önemli bezeme tekniği kırmızı hamurlu ve astarlı kapların üzerlerinin astarı da kaldırarak biçimde, kazılması şeklinde yapılan sgraffito tekniği veya daha derin bir şekilde astarın oyularak çıkartılması şeklinde yapılan champleve tekniğidir. Formlar ise çeşitlilik göstermektedir. Alçak kaideli, dik yüksek ağızlı ya da alçak kaideli yayvan gövdeli, düz ağızlı kaplar yaygındır. Daha az olarak konik gövdenin dar bir açı yaparak içbükey kavisle yükselip, dışbükey yüksek ağızla sonuçlandığı formlar da mevcuttur.⁸⁰

Anadolu’da Bizans seramikleri genel olarak 9. yüzyıl ile 14. yüzyıl arasında karşımıza çıkmaktadır. L. Doğer Bizans seramiklerini Anaia kazılarında elde edilen parçaları değerlendirerek alt başlıklar halinde anlatmıştır.⁸¹ Bunlardan bazıları Şavşat Kalesi kazılarında elde edilen parçalar ile ilişkili; İnce sgraffito, kazıma sgraffito, boyalı sgraffito grubu Şavşat seramikleriyle benzeşen seramiklerdir. Bunlar dışında Ege tipi kazıma ve geniş oyma-champleve dekorlu olanlar ve Zeuksippus I. Tipinde çeşitli süsleme teknikleri ile bezenen seramikler sıraltı uygulamaları ile dikkat çekmektedir. Zeuksippus seramikleri oldukça kaliteli olma özelliği ile diğer Bizans seramik üretim gruplarından ayrılmaktadır. İlk olarak D. Talbot Rice’in 1927 yılında İstanbul’da yaptığı çalışmalarla gün yüzüne çıkarılmıştır.⁸²

1968’de A. H. S. Megaw bu seramikleri Geç Bizans döneminin yüksek kalitede, narin servis kapları olarak değerlendirmiş, ilk defa “Zeuxippus Ware” terimini kullanmıştır.⁸³

⁸⁰ S. Bilici, “Alanya Kalesi...”, s. 101-102.

⁸¹ L. Doğer, Kuşadası, Kadıkalesi (Anaia)..., s. 105-117.

⁸² David Talbot Rice, “The Byzantine Pottery in S. Casson”, *Preliminary Report upon the Excavations carried out in and near the Hippodrome of Constantinople in 1927*, British Academy, Oxford University Press, London 1928, s. 34.

⁸³ A. H. S. Megaw, “Zeuxippus Ware”, *British School of Athens*, Sayı 63, 1968, s. 67-88; “Zeuxippos Ware Again”, *Resherces sur la Ceramique Byzantine*, Ed. V. Deroche - J. M. Spieser, BHC Supplement XVIII, 1989, s. 256-66.

Şavşat Kalesi'nde incelediğimiz sırlı seramiklerin büyük bir bölümü de İslami devir özelliği gösteren seramiklerden oluşmaktadır.

1071'de Selçuklu Sultanı Alp Arslan'ın Romanos Diogenes idaresindeki Bizans ordularını Malazgirt'te yenmesi sonucu Türklere açılan Anadolu kapıları ile Türk gelenekleri, kültürü, medeniyeti ve İslam dini, ülkeyi kısa zamanda yepyeni bir çehreye büründürmüştür. 13. yüzyıl ortalarına kadar hakimiyeti elinde tutan Selçuklu Devleti Moğol istilası ve 1243 Köse Dağ savaşı ile zayıflamış, 14. yüzyılda oluşan çeşitli Türk topluluklarının bağımsız beylikleri ile Anadolu'nun sanat ve kültür hayatında yeni bir arama ve deneme devresine geçilmiştir. İslami dönem seramiklerinin tarih içindeki gelişimi, 9-18. yüzyıllar arasındaki örneklerle incelenmektedir. En erken örnekleri Mezopotamya, İran, Afganistan ve Mısır'da 9-11. yüzyıllar arasında üretilmiştir. Daha sonra Selçuklu, Pers ve Memlük egemenliğinin hakim olduğu topraklarda ve Ortaçağ dönemi olarak bilinen 12-14. yüzyıllar arasında gelişimini sürdürmüştür. İslam seramiklerinin son dönemi 15-19. yüzyıllar arasındaki İran, Suriye, Safevi ve Osmanlı uygarlıklarına aittir.⁸⁴

Bu dönemde Doğu, Orta ve Kuzey Anadolu'da yenilikler yaşanmıştır. Ancak genel hatlarıyla, Selçuklu devrinde hakim olan üslubun izleri ağır basmaktadır. Güneydoğu Anadolu'da, Selçuklu devrinde olduğu gibi, Suriye ve Mısır'daki Zengi, Eyyubi ve Memluk İslam sanatı geleneği devam etmiş, Batı Anadolu'da ise başta Osmanlı Beyliği'nde yeni bir arayışın çeşitli ve ilginç denemeleri görülmüştür. Bu anlamda Anadolu'da kendine has olma süreci üzerinde 14. yüzyılın başında ortaya çıkan iki gelişme etkili olmuştur; bunlardan birincisi; İran ve Doğu Anadolu'da İlhanlı (Moğol) egemenliğinin yıkılışı, ikincisi; yeni kurulan beyliklerin bazı ihtiyaçlara cevap verecek basit ve kullanışlı seramik uygulamalarıdır. Günlük kullanım için seri imalat halinde yapılan bu seramiklerde kırmızı hamur kullanılmış ve özellikle tabak ve çukur kaseler yapılmıştır. Daha önce İran ve Mezopotamya'da görülen ve aynı teknik, biçim ve süslemeleriyle açıklanan seramikler, renkli ve tek renk sırlanmış ürünler, kalıplanmış, kazıma ve oyma teknikli yeşilimsi ve sarımsı bir sır altına basit sgraffito veya sıraltı boyalarla işlenmiştir.

⁸⁴ G. Öney, *Türk Çini...*, s.7.

Şavşat Kalesi sırlı seramiklerinde kırmızı hamurlular yoğunlukta olmak üzere, az sayıda beyaz hamurlu parçalar yer almaktadır. Kırmızı hamurlu seramikler içinde; Ortaçağ boyunca yaygın olarak kullanılan ve her kazı alanında karşımıza çıkan tek renk sırlı ve boyalı kazıma tekniğinde bezemeli seramikler, burada da önemli miktardadır. Seramik buluntular hem yerel hem de farklı dönemlere ve bölgelere ait ithal parçalardan oluşmaktadır. Seramik parçalar arasında en geç tarihli örnek 19. yüzyıla ait lüle parçasıdır. Daha önceki yıllarda İznik taklidi parçalar bulunurken, 2007 yılı çalışmalarında İznik üretimi mavi beyaz kulp parçası, 16.yüzyıl'a tarihlendirilebilir. 14.15. yüzyıl Çin seladon gövde parçası ile kobalt mavi- mor boyalı, kazıma desenli tabak ve kâse kenar parçaları 14. 15. yüzyıl Kubachi (İran) üretimi ithal buluntulardan bir gurubu oluşturmaktadır. Bunların dışında, beyaz hamurlu mavi boyalı, kalitesiz şeffaf sırlı çömlek parçaları 13. yüzyıl Rakka (Suriye) üretimi örnekleridir.

Anlaşılabacağı üzere bölgenin geçit güzergahı üzerinde olması, buna bağlı olarak göçler, savaşlar, ticaret vb. nedenlerden dolayı seramik gibi taşınabilir objelerin hareket alanını genişletmiştir. Burada ele geçirilen sırlı ve sırsız seramikler, Suriye, İran İznik, (Osmanlı) ve Gürcistan arasındaki ilişkileri-hareketliliği yansıtan ana objeler olarak karşımıza çıkmaktadır.

6.1.1.1. Tek Renk Sırlı Seramikler

Tek renk sırlı seramikler çalışmada önemli bir grubu oluşturmakta ve Anadolu'da hemen hemen tüm merkezlerde görülmektedir. İslam sanatında da yoğun olarak görülen tek renk sırlı seramikler, Anadolu Selçuklu döneminin en yaygın tekniğidir. Çok çeşitli merkezlerde ve çeşitli kap türlerinde görülmektedir. Genellikle yeşil, firuze, kahverengi ve hardal sarısı renkli sır kullanılmıştır.⁸⁵ Bu grupta tek renk sırlı olan 9 adet seramik parça anlatılmıştır.

Tek renkli sırlı seramikler, yeşil renk yoğun olmak üzere, sarı ve hardal sarısı renklidirler. Buluntular; kenar, gövde ve dip parçalardan oluşmakta, tüm parça ele geçmemiştir. Kase formunda kaplar, tabak ve çanaklara göre daha fazladır. C. H. Morgan 1942 yılında Korinth kazılarında ele geçen seramikleri değerlendirirken düz sırlı (plain glazed) adını verdiği bu grubu tanımlamıştır.⁸⁶ Bu grupta yer alan seramiklerin hamurları genelde kırmızı veya turuncu renklidir. Hamur yapısı bitki, kum, mika ve kireç katkılıdır. Genelde krem rengi ya da beyaz astar üzerine uygulanan sır rengi yeşil olup, bunun yanı sıra, sarı ve kahverengi sırların da kullanıldığı görülmektedir. Ortaçağ İslam sanatında, en yaygın seramik türlerinden olan bu tip, tek renk sırlı eserler, Bizans devrinde, Beylikler ve Erken Osmanlı devri seramiklerinde yoğun olarak kullanılmıştır. Kullanılan sırlar Selçuklu döneminde bilinen ve çok kullanılan yeşil, kahverengi, mor, hardalımsı sarı ve firuze renklerdir.⁸⁷

Uygulanması kolay bir teknik olması ve kaplardaki tekdüzelik, günlük kullanım için yapılmış olabileceğini akla getirmektedir. Anadolu Ortaçağ seramiği içinde geniş alanlarda üretilen bu seramikler; Selçuklu, Bizans, Ermeni, Gürcü gibi farklı kültürlerde kullanılmıştır. Bu nedenle sgraffito seramiklerde de bölge ve dönem ayrıştırmasını kolaylaştıracak özellikler söz konusu değildir.⁸⁸

⁸⁵ G. Öney, "Türk Çini...", s.7; s. 131, Res. 87.

⁸⁶ Chris H. Morgan, "Corinth, The Byzantine Pottery", *Results of Excavations Conducted by the American School of Classical Studies At Athens XI*, Harvard University Press, Cambridge Massachusetts 1942. s. 26.

⁸⁷ N.Ö. Fındık, "İznik Roma Tiyatrosu...", s. 79.

⁸⁸ Gönül Öney, Selçuklu Seramik Sanatı, *Selçuklu Çağında Anadolu Sanatı*, İstanbul, 2002, s.376.

Değişik kalite ve işçiliğe sahip, Şavşat Kalesi tek renk sırlı seramikleri, günlük hayatın gereksinimlerinden doğan, ve genelde mutfak eşyası olarak kullanılan, tabak, kase ve çanaklarda görülmektedir. Kırmızı hamurlu, kireç, bitki, kum katkılı, orta gözenekli, orta pişmiş hamurun krem astar üzerine şeffaf yeşil sırıla sırlandığı örnekler mevcuttur (Kat. No:73, 90, 92).

Devetüyü hamurlu, bitki ve kum katkılı, ince gözenekli iyi pişmiş ve parlak koyu yeşil sırlı örnek (Kat. No: 78), kırmızı renkte iyi pişmiş, sert ve homojen hamurlu, beyaz astar üzerine hardal, kahverengimsi sarı renkte, ince ve parlak sırlıdır (Kat. No: 80, 85). Bir başka örnek, devetüyü hamurlu, bitki ve kum katkılı, ince gözenekli iyi pişmiş, krem astar üzerine parlak ve kahverengi sırlı örnek (Kat. No: 81), kahverengi sır yeşil sıra oranla daha parlak ve pürüzsüzdür. Tek renkli seramiklerde tek örnek olan, kırmızı renkli, iyi pişmiş sert ve homojen hamurlu, parlak turkuaz sırlı, aynı zamanda baskı teknikli seramik parçasıdır (Kat. No: 86). Yine tek olan bir başka örnek, kırmızı hamurlu kireç, bitki ve kum katkılı, orta gözenekli, orta pişmiş, iç yüz beyaz astar üzerine renksiz şeffaf sırlıdır. Dış yüz sırsız ve sadedir (Kat. No: 93).

Tek renk sırlı örneklerde kapların sadece iç yüzeyleri sırlanmıştır. Diğer seramiklerde olduğu gibi, özellikle kapların dış yüzlerindeki sırlamaya çok önem verilmediği dikkati çekmektedir. Sır bazen dış kısımda dudak kenarı hizasına, bazen yarıya kadar uygulanmıştır. Birkaç örnekte ise sırn damlalar halinde aktığı gözlenmektedir. Şavşat Kalesi'nde, tek renkli örneklerin tamamı süslemesizdir. Şavşat Kalesi'ndeki tek renk sırlı örneklerin benzerlerini İznik, Edirne, Kubadabad, Alanya, Hasankeyf (Resim 15) ve Ahlat' ta görmekteyiz.⁸⁹ Buralardaki tek renk sırlı seramikler 12. ve 15. yüzyıla tarihlendirilmiştir.

⁸⁹ Benzer örnekler için bkz. Fındık, *a.g.e.*, s.126-160; Aslanapa-Yetkin- Altun, *a.g.e.*, s. 214; Çeken, *a.g.m.*, s.111-119; *a.g.e.*, s. 322-354; Karamağaralı-Akgül, *a.g.e.*, s. 125-126.

6.1.1.2. Sır Altına Boyama Seramikler

Şavşat Kalesi'nden çıkarılan sır altına boyama seramikleri, sırlı seramikler içinde en yoğun bulunan gruptur. Genelde tabak ve kase parçaları olup, bunlara ait ağız, dip, kenar ve gövde parçalarından oluşmaktadır. Bu teknikteki seramikler kendi içinde bölümlere ayrılmaktadır. Bu bölümler tek renkli, iki renkli, çok renkli boyamadır. Bu grupta 15 adet sır altına boyama teknikli seramik anlatılmıştır.

Sır altına boyamada, yine az miktarda bulunan bir grup, şeffaf firuze ve turkuaz sırlı, siyah boya ile bezenmiş seramiklerdir. Kırmızı ve devetüyü hamur üzerinde uygulanan teknikte, tabakların iç yüzü siyah boyama desenlerle bezenmiştir. Sır parlak olup bozulmaya uğramıştır. Bu teknikte tabak ve kaselerin iç yüzü beyaz astar üzerine siyah patlıcan moru ve kobalt mavisi boyama desenlerle bezenmiştir. Kullanılan sır, her ne kadar parlak ve kaygan olsa da bazı örneklerde bozulmaya uğramıştır (Kat. No:76, 77, 82, 103). Sır altı boyama tekniğinde, Rakka tipi olarak adlandırılan, Anadolu'da Osmanlı döneminde uzantısı Milet işi olarak bilinen seramiklere ait kenar ve gövde parçaları bulunmaktadır. Hamur rengi ve özellikleri ile Anadolu dışı (Suriye) üretimidirler. Kobalt mavi, mor, turkuaz ve yeşil renklerin şeffaf sır altına kullanıldığı bu örnekler, 13-14. yy.'lara tarihlendirilir. Milet işi seramikler bu adlandırmanın dışında Ada İşi, Köylü Kapları, Anadolu Beylikler Devri Keramikleri, Erken dönem Osmanlı İznik Seramikleri, İznik İşi gibi isimlerle beraber, İlk Devir Osmanlı Keramiği olarak da nitelendirilmişlerdir.⁹⁰ F. Sarre ilk defa Milet kazılarında bulduğu, bu çeşit keramiklerin orada yapıldığını ileri sürmüş, o zamandan beri literatüre bu isim geçmiştir.⁹¹ Ancak İznik'te yapılan kazılar, F. Sarre'nin Milet'teki buluntulara dayanarak "Milet İşi" dediği kırmızı hamurlu seramiklerin nerede yapıldıkları konusundaki tartışmaları ve çelişkileri ortadan kaldırarak buna bir son vermiştir.⁹²

D. T. Rice, "Milet İşi" seramiklerini "Ada İşi" olarak nitelendirmiş, bu seramiklerin Bizans ve Yunan kaplarında görülen motif ve kompozisyon özelliklerini taşıdığını belirterek, bunların Ege adalarında üretildiklerini söylemiştir.⁹³

⁹⁰ Oya Kozaman, "Miletopolis-Hamam Kazısı", *Türk Arkeoloji Dergisi*, No: XXIV, Ankara 1977, s.29.

⁹¹ Garo Kürkman, "*Toprak, Ateş, Sır*", *Tarihsel Gelişimi, Atölyeleri ve Ustalarıyla Kütahya Çini ve Seramikleri*, İstanbul 2005, s. 31.

⁹² M. Parker, "*Anadolu Beylikler...*", s. 156.

⁹³ David Talbot Rice, *Byzantine Glazed Pottery*, At The Clarendon Press, Oxford 1930, s. 99-100.

M. Parker ise şöyle özetler; “Milet İşi” seramiklerin önemli bir kısmının İznik’te yapılmış olduğunu kabul eder, fakat başka merkezlerde de seramik yapımının olduğunu ileri sürer. Bu merkezlerden Kütahya, Milet, Konya, Antalya, Silifke, Malatya, Bursa ve İstanbul’da çıkarılan örnekler incelendiğinde bu seramiklerin geniş bir alanda yapıldığı ortaya çıkarılmıştır. Buluntuların mutlaka bulundukları yerlerde yapıldığı anlamına gelmeyeceği genel olarak bu seramiklerin Anadolu’nun bazı yörelerinde, Beylikler Dönemi’nde önem kazanan merkezlerde ve özellikle Batı Anadolu’da üretilmiş olduklarını söylemek mümkündür.⁹⁴

Sıralı siyah boyama tekniği Anadolu Selçuklu çini ve seramiklerinde yaygın bir gelenektir. Bu teknik özellikle 13. yüzyılın ilk yarısında Rakka ve Kaşan seramiklerinde çok uygulanmıştır. İlk ve en bol örnekler Rakka’da bulunduğundan bu tip seramikler “Rakka Tipi” diye tanınırlar.⁹⁵ Tabak ve kaselerin ağız kenarlarında yer alan kıvrık dal ile şeritler, bu grubun karakteristik bezemesidir. Hasankeyf’te üretilen Osmanlı seramiklerinde yoğun olarak kullanılmıştır.⁹⁶ Benzer seramikler Anadolu dışında, 12. yüzyıl sonu 13. yüzyıl başlarında Suriye’de Rakka, Hama ve Rusafa’da bulunmuştur. Şavşat Kalesinden çıkarılan sır altına boyama teknikli seramikler, Hasankeyf, Ahlat, Bitlis (Resim 14) ve Gonio Kalesi (Resim 16) kazılarında çıkarılan seramiklerle de benzerlik göstermektedir.⁹⁷

Az miktarda bulunan bir grup, kırmızı hamurlu, şeffaf yeşil sırlı, sır parlak ve kaygandır. Yeşil ve kahverengi boyalıdır (Kat. No: 74, 84). Çok renkli boyama grubu seramikler: beyaz hamurlu, sır altı çok renkli boyama tekniğinin kullanıldığı bu grupta ince cidarlı, kaliteli işçiliğe sahip seramikler yer alır. Beyaz hamurlu, bazı parçalarda hamur orta, bazılarında az katkılı, az gözenekli, olup, sık dokuludur. İç yüzeyde

⁹⁴ Oktay Aslanapa, “Anadolu’da Türk Çini ve Keramik Sanatı”, *İstanbul ve İznik Kazılarında Ele Geçen Keramikler ve Çini Fırınları*, Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri, İstanbul 1959, s. 62-65.

⁹⁵ L. Bulut, *Samsat Ortaçağ...*, s.12; E. Grube, ‘‘Raqqā-Keramik...’’, s. 42-48; V. Porter, *Medieval Syrian Pottery...*, s.31-34; G. Öney, ‘‘Doğudan Batıya İslam Sanatından Türk Çini ve Seramiklerine Uzanan Miras’’, *Anadolu’da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı*, İstanbul, 2007, 17; M. Çeken, ‘‘Hasankeyf Kazısı Seramik Fırınları Atölyeleri ve Seramikleri’’, *Anadolu’da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı*, İstanbul, 2007, 255.

⁹⁶ N.Ö. Fındık, *Hasankeyf...*, Fotoğraf-12.

⁹⁷ N. Karamağaralı, ‘‘Ahlat Sırlı Seramikleri’’, *Anadolu’da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı*, İstanbul, 2007, s.153; N.Ö. Fındık, *Hasankeyf...*, Fotoğraf-12; Gülsen Baş, ‘‘Bitlis Kalesi Kazısı Sırlı Seramikleri (2004-2012)’’, Ankara, 2012. s.18-60.

renksiz şeffaf sır, bazı seramiklerde parlak ve kaygan, birçoğunda da mat ve pürüzlüdür. Bu gruptaki seramiklerde süsleme ince konturlu boyama üslubunda yapılmıştır. Beyaz zemin üzerine motiflerin dış hatları ince konturlarla belirlenerek, içleri çeşitli renklerde boyanmıştır. Bezemede kırmızı, mavi turkuaz, firuze, mangenez moru, kahverengi, yeşil ve siyah renkler kullanılmıştır. Bazı parçalarda boya özensiz sürülmüş, dışa taşırılmıştır. Kırmızı renk diğerlerine göre daha kalın sürülmüş ağırlığı hissedilmektedir. Süslemede, simetrik dal, çiçek, yaprak, motifleri özenle işlenmiştir (Kat. No: 75, 83, 88, 89, 94, 95, 96, 101).

Stilize bitkisel ve soyut motiflerin kullanıldığı, sır altına boyama seramikler içinde ‘‘tavuz kuşu’’ figürünün baş kısmının yer aldığı parça önemlidir. Kubadabad Sarayı sır altı çinilerinde rastladığımız tavuz kuşu⁹⁸ (Kat. No:104). Hristiyan sanatında yoğun biçimde kullanılan ve Bizans dönemi seramik tabaklarında sgraffito tekniğinde bezenmiştir.⁹⁹ Buluntular arasındaki iki gövde parçasında yeşil sır altı desenler görülmektedir. Bu tür uygulamalar İran’da ve Hasankeyf’teki (14 ve 15. yy.’lar) kazılarda ele geçmiştir. Beyaz hamurlu seramikler arasında; ithal beyaz hamurlu, kobalt mavi ve turkuaz sırlı kenar, gövde parçaları görülmektedir. Ayrıca sır altı boyama tekniğinde, İznik üretimi mavi-beyaz üslupta bezemeli bir dip ile Şam İşi üslubunda yine bir dip parçası 16. yy. örnekleri olarak değerlendirilmelidir. Taklit üretimlere ait parçalar da kazılarda ele geçmiştir. Porselen taklidi, mavi-beyaz boyalı, kalın beyaz astarlı kenar parçaları ile İznik’te Osmanlı döneminde 16. yy.’da üretilen çok renkli boyama (Rodos İşi) üslubunun taklitleri dip, kenar ve gövde parçaları olarak ele geçmiştir. Rodos işi seramiklerin taklitlerinde yeşil, mavi, kırmızı renklerle boyama yapılarak, renksiz sır sürülmüştür. Hamur yumuşak ve gevşek dokuludur. Bunlar merkez İznik’ten uzakta, fırın teknolojisi gelişmemiş bir merkezde, 16. yy. sonu 17. yy.’da üretilmiş kalitesiz uygulamalardır.

⁹⁸ Rüçhan Arık, *Kubadabad*, İstanbul, s.165-176.

⁹⁹ Ebru Parman, ‘‘Bizans Sanatında Tavuz Kuşu İkonografisi’’ Sanat Tarihinde İkonografik Araştırmalar ve Günel İnal’a Armağan, Ankara, 1993, 388.

6.1.1.3. Boyalı Kazıma Seramikler

Şavşat Kalesi seramikleri içinde bir diğer grup, boyalı kazıma teknikli seramiklerdir. Bu teknikte, astar üzerine kazıma tekniğinde bezeme yapıldıktan sonra, sırlama aşamasındaki farklılıklara göre, bu desenlerin üzerlerinin veya içlerinin akıtma veya fırça ile tek renk ya da iki renkle boyandığı örnekler bu grupta yer alır. Bu teknikte kazıma ve boyama aynı yüzeyde beraber kullanılmıştır. Bu grupta, az sayıda çıkarılan sırlı seramik parçalar yer alır. Toplam 5 adet parça incelenmiştir. Boyalı kazıma tekniğindeki seramiklerde, kazıma desenlerin içine ve arasına yeşil, kahverengi ve hardal sarısı renklerle boyama yapılarak, bezeme zenginleştirilmiştir. Kırmızının farklı tonlardaki hamur orta sert, sıkı, az katkılı, sır parlak ve kaygandır. Kemerli ve yarı küresel forma sahip kaselere ait kenar parçaları, dipler, geniş kenarlı tabak kenar parçaları ile çok sayıda gövde parçası ele geçmiştir. Bu teknikte bezemeli seramikler genel olarak, 13 ve 15. yy.'lar arasına tarihlendirilebilir. Bir dip parçası ise, çok temiz hamurlu, astarlı ve sırlı olup, kaliteli, kazıma ince desenleri ile (13. yy.'a ait) dikkat çekmektedir. Bu seramikler, genel olarak Kafkasya bölgesi boyalı kazıma teknikli seramiklerle paralellik taşımaktadır (Kat. No: 87).

Her kazı alanında mutlaka bulunan seramiklerdir. Astar üzerine kazıma desenlerle süsleme yapıldıktan sonra, belli alanlar boya ile renklendirilerek daha zengin görünümlü kompozisyonlar oluşturulmuştur.¹⁰⁰ Boyama kazıma ile akıtma tekniğinin beraber kullanıldığı seramiklerde, kazıma desenin işlenmesinden sonra yüzey, akıtma boyalarla renklendirilip yeşil sırla kaplanmıştır. Genellikle kırmızı hamurlu tabak ve kase parçalarında uygulanan bu teknikte, desenler krem veya beyaz astar üzerine çizilerek sırlanmıştır. Bezemeler çoğunlukla iç yüzde uygulanmıştır. Bitkisel ve geometrik motifler birlikte ya da ayrı ayrı kullanılmıştır (Kat. No: 79, 97, 98, 102). Orta Bizans ve 13. yüzyılın sonlarında halen üretimde olan bu teknikte yapılmış seramiklerin benzerleri, Alanya kazılarında ve Kıbrıs'ta karşımıza çıkmaktadır.¹⁰¹ Monogramlı bir dip parçası, Kırım bölgesinde ele geçen ve 14. yy. a tarihlendirilen örneklerle benzerlik taşımaktadır.

¹⁰⁰ N.Ö. Fındık, *Hasankeyf...*, s.45.

¹⁰¹ Sema Bilici, "Alanya Selçuklu Sarayı Seramikleri", *Uluslar Arası Sanat Tarihi Sempozyumu Prof. Dr. Gönül Öney'e Armağan 10-13 Ekim 2001 Bildiriler*, İzmir, 2002, s. 139-154.

6.1.1.4. Kazıma (Sgraffito) Seramikler

Sırlı seramikler içinde en az ele geçen bir grup, kazıma (sgraffito) teknikli seramiklerdir. Genellikle kırmızı hamurlu tabak ve kase parçalarında karşımıza çıkar. Bu grupta 2 adet parça bulunmaktadır.

Kazıma tekniğiyle yapılan bezemelerde ince uçlu bir alet ile astar üst taraftan kazınarak bezeme yapılır. Kazılan yerde astar kalktığından, hamurun doğal rengi ortaya çıkar. Böylece üzerine sürülen tek renkli sır, beyaz astarlı kısım üzerinde daha açık bir renk oluştururken, bezemelerin bulunduğu kısımlarda doğrudan doğruya hamurun üzerine geldiğinden daha koyu bir renk alır. Kazımayla yapılan bezemelerde noktalardan, çiziklere, ince hatlarla yapılan yüzeysel kazımalara kadar varan bir desen çeşitlemesi söz konusudur.¹⁰²

İç yüzü şeffaf yeşil sırlı olan, iç yüzde merkezde beyaz astar üzerine siyah konturlarla çizgisel geometrik bezeme yapılmış. Yer yer koyu yeşil boyama izleri görülmektedir (Kat. No: 91). Şeffaf yeşil sırlı bir diğer örnekte, iç yüz beyaz astar üzerine kazıma spiral ve soyut bitkisel bezemelidir. İç yüzün tamamı yeşil boyalıdır (Kat. No: 99). Sgraffito teknikli seramiklerin çalışılmasında karşılaşılan en büyük problem, dönemsel ayırımın çok güç yapılabilmesidir. Özellikle 11. ve 12. yüzyıllardaki Bizans süslemelerinde kullanılan motifler, İslami motiflerle çok paraleldir. Bu da sgraffito teknikli seramiklere şüpheyle bakılmasına neden olmaktadır.¹⁰³

İslami dönemlerle beraber, Bizans sanatında da yoğun şekilde karşımıza çıkan bu teknikteki seramikler, Ortaçağ'da, Yakındoğu ve Anadolu' da benzer üslupta gelişmiştir.¹⁰⁴ Son dönemlere kadar Bizans, Ermeni ve Gürcü sanatlarıyla birlikte anılan bu teknikteki seramiklerin, Anadolu'da yapılan kazı çalışmalarıyla beraber, Türk sanatında da çoğunlukla kullanıldığı ortaya çıkarılmıştır.¹⁰⁵

¹⁰² Filiz Yenişehirlioğlu, "Apollo Smintheus Tapınağında Sırlı Ortaçağ Anadolu Seramiği", *I. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, İstanbul 1983, s.175-181.

¹⁰³ Sevinç Gök-Gürhan, *Akşehir Taş Medrese Müzesi'ndeki Türk Dönemi Seramikleri (2000-2001 Anıt Meydan'da Yapılan Kurtarma Kazısı Seramikleri)*, (Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Doktora Tezi), İzmir, 2007, s.65.

¹⁰⁴ B. Böhlendorf Aslan, *Glasierte Byzantinische Keramik Aus Der Turkei* III, İstanbul, 2004, s.385.

¹⁰⁵ G. Öney, "Selçuklu Seramik Sanatı...", s.376; Sema Bilici, "Sırlı Seramik Sanatı", *Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi Uygarlığı - II*, Ed. Ali Uzun Pekker-Kenan Bilici, Ankara 2006, s.519.

Şavşat Kalesi'nden çıkarılan sgraffito teknikli seramikler, Anadolu'da bazı merkezlerde görülen seramiklerle biçim sır ve süsleme özellikleri açısından benzerlikler gösterir.¹⁰⁶

İslam sanatında özellikle 9 ve 13. yüzyıllarda İran, Irak, Suriye, Mısır bölgelerinde Abbasi, Selçuklu, Fatımi, Memlük, Anadolu'da ise Bizans, doğuda Ermeni, Gürcü ve Selçuklu seramiklerinde çok uygulanan basit bir tekniktir.¹⁰⁷ Geç Dönem Bizans Seramiklerinin sgraffito bezemesi Erken Dönem Osmanlı seramikleri olarak da adlandırılan Milet işi seramikleri ile benzerlik gösterir.¹⁰⁸

¹⁰⁶ Benzer örnekler için bkz. Bulut, *a.g.m.*, s. 343-355; *a.g.e.*, Şek. 191,196; “Samsat Ortaçağ Sgraffito...”, s.31-46; Gönül Öney, *Türk Çini ve Seramik Sanatı, Başlangıcından Bugüne Türk Sanatı*, Ankara 1993, s. 287-288; Karamağaralı-Akgül, *a.g.e.*, Şek.15b; Sevinç Gök-Gürhan, “Evaluation of Ceramic Production in Akşehir in the Framework of Ceramics and Kiln Materials Unearthed During Rescue Excavations at Akşehir Anıt Meydan (Moument Sqoure), *Thirteenth International Congress of Turkish Art*, Budapest 2009, s.291; *Seramik Definesinin Öyküsü...*, s.34-35; *Akşehir Taş Medrese Müzesindeki...*, s.65-67; “Beylikler Dönemine Ait Sgraffito...”, s. 58-83; E. Parman, *Bizans Keramik Sanatı...*, Res. 59a, 62b; Rüçhan Arık, “Selçuklu Döneminin Malazgirt Buluntuları”, 1996, s.14-22; Baş, *a.g.e.*, s.62-63.

¹⁰⁷ G. Öney, *Türk Çini...*, s.12.

¹⁰⁸ Faruk Şahin, *İlk Devir Osmanlı Seramikleri Teknolojisi*, (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1989, s. 21.

6.1.1.5. Kabartma ve Baskı Bezemeli Seramikler

Şavşat Kalesi seramikleri içinde, az rastlanan bir başka grup ise, kabartma dekorlu baskı bezemeli seramiklerdir. İslam Sanatı'nda sırsız seramiklere, kalıpla desen uygulama geleneği, Selçuklular'dan önce başladığı bilinmekle beraber, kalıplarla seramik yapımı 12. yüzyılda Selçuklu devrinde yapılmaya devam etmiştir. Kalıp tekniği sadece kap kacak değil, çinide, insan ve hayvan figürlerinde pek çok değişik örneklerini imal etmiştir.¹⁰⁹

Özellikle 12 ve 14. yüzyıllar arasında büyük bir bölümü, Güneydoğu Anadolu civarı ile Suriye ve Irak bölgelerinde üretildiği düşünülen bu seramiklerin benzer form ve süsleme özellikleri gösterdikleri görülür.¹¹⁰

12. yüzyıldan itibaren uygulandığı kabul edilen bu seramiklerin benzerleri Hasankeyf, Ahlat, Harran ve Alanya 'da karşımıza çıkar.¹¹¹ Bu grupta 3 adet seramik parça incelenmiştir.

Baskı teknikli seramiklerde, süsleme yapılırken birkaç farklı yöntemin uygulandığı görülmektedir. Bu teknikte; seramik hamuruna şekil verildikten sonra süslemeler, baskı tekniği kullanılarak meydana getirilmektedir. Baskı tekniğinde, ya yumuşak seramik hamurunun üzerine, önceden hazırlanmış kalıplardaki şekiller basılmakta ya da hamura şeklini veren kalıba baskı yapılarak, gövdeye form verilirken aynı zamanda süsleme de oluşturulmaktadır.¹¹²

Baskı, kabartmalı bir başka örnekte sırsız seramiklerde yer alan silindirik gövdeli, dudak kenarı yuvarlak şekilde iki kademeli olan lüle parçasıdır (Kat. No: 47).

¹⁰⁹ Can Kerametli, *Türk Çini Sanatından Örnekler*, Türk Süsleme Sanatları Serisi:11, İstanbul 1986, s.29.

¹¹⁰ Sevinç Gök-Gürhan, "Akşehir Kurtarma Kazısı Seramikleri", *Anadolu'da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı*, Editörler. Gönül Öney-Zehra Çobanlı, İstanbul 2007, s. 169.

¹¹¹ B. Karamağaralı, Ahlat Seramik..., s.390-400; O. Arık, Hasankeyf..., 2002, 206; N. Ö. Fındık, *Hasankeyf...*,129.

¹¹² G. Tunçel, "Türk ve İslam Eserleri Müzesi'ndeki Testiler", *Uluslararası Sanat Tarihi Sempozyumu*, Prof. Dr. Gönül Öney'e Armağan, 10-13 Ekim 2001, Bildiriler, İzmir 2002, s. 549.

Sır altına boyama teknikli bir örnekte daha baskı tekniğini görürüz (Kat. No: 86). Genelde incelediğimiz sırsız seramikler de görülen bu teknikte, yapılan tek sırlı örnek, bir kaseye ait dip parçasıdır (Kat. No:100). İç yüz şeffaf sırlıdır. Dış yüz sırsız ve sadedir. Kırmızı hamurlu orta gözenekli, orta pişmiş olan parçada, beyaz astar üzerine, baskı kabartma tekniğinde, madalyon içine haç motifi bezemelidir. İç yüz hardal sarısı renkte boyalıdır. Şavşat Kalesi baskı ve kabartmalı seramiklerinin 12 ve 15 yüzyıl arasında yapılmış olduğunu düşünmekteyiz.¹¹³

¹¹³ Benzer örnekler için bkz. F. Sarre, *Die Keramik...*, s.16; L. Bulut, *Kabartma Desenli...*, 1-18; G. Tunçel, XII-XIV. yüzyıl ‘‘Artuklu Kabartma Desenli Sırsız Seramikleri’’, *Türkler*, 8, Ankara, 2002, s.122; L. Bulut, ‘‘Samsat Kazısı Buluntuları’’, *Anadolu’da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı*, İstanbul, 2007, s.185-186; S. Bilici, ‘‘Sırlı Seramik Sanatı’’, s.521; G. Öney, ‘‘Selçuklu Seramik Sanatı’’, s. 376; Turgay Yazar- Tülün Değirmenci, ‘‘Ani Kazılarında Ele geçen Baskı Teknikleri Sırsız Seramikler’’, *Ege Üniversitesi Sanat Tarihi Dergisi IX*, İzmir 1998, s. 151-161.

6.1.2. SIRSIZ SERAMİKLER

Şavşat Kalesi Kazılarında çok sayıda sırsız seramik çıkarılmıştır. İncelediğimiz sırsız seramikler, basit herhangi bir sanat kaygısı taşımadan günlük kullanıma yönelik yapılmış olup, büyük bölümü kâse formunda kaplar olmak üzere, testi, boyun ve kulpları, pişirme kapları, çömlekler ile bu kaplara ait dip, kenar ve gövde parçalarından oluşmaktadır. Buluntular arasında sağlam olarak, sadece bir adet kâse ele geçmiştir.

Çok karakteristik yaygın form, bazı farklılıklarla, yarı küresel, üst seviyede profil yapıp yükselen, çok büyük olmayan sığ kaselerdir. 2012 kazı sezonunda belirgin sayıda çıkan farklı bir form ise düz ya da eğimli zemine oturamayan dipten itibaren konik biçimde genişleyerek yükselen sırsız kaplar olup, bunlar da belirgin bir amaç için üretilmiş olmalıdır. Bunlara yakın formda örneklerin Anadolu’da ve dışında lazımlık olarak kullanıldığı bilinmektedir Özellikle delik açılan bebek beşiklerinin altına konulmuştur. Sırsız seramiklerin düz ve bezemesiz olanlardan ayrılan bazı grupları bulunmaktadır. Bunlar, daha kaliteli ve süslü örneklerdir. Bu seramiklerde sağlanan dekor, baskı, kazıma tekniğinde işlenmiştir. Sırsız, baskı ve kazıma teknikli seramikler, Anadolu’da Bitlis Kalesi seramik buluntuları (Resim 11), Kubadabad Sarayı buluntuları (Resim 12), ile özellikle Suriye, Ürdün, Suudi Arabistan, Irak ve İran gibi birçok merkezde çok sayıda bulunmaktadır. Şavşat Kalesi seramikleri Batum’da yer alan Gonio Kalesi’nde bulunan sırsız seramiklerle de önemli ölçüde benzerlikler taşımaktadır (Resim 13).

Yakın Doğu’da bulunmuş Selçuklu devrinin sırsız seramik örnekleri desen bakımından sırlı seramiklerde görülen zenginliktedir. Küpler, kase, ibrik, matara gibi küçük parçalara uygulanan desen teknikleri başlıca üç grupta incelenmektedir. Bunlar oyma, çizme ve applike-barbutin desenlerdir. Kalıplarla desen yapma metotları da vardır.¹¹⁴ Bu teknik genellikle Orta Doğu’da 12 ve 13. yüzyıl Selçuklu Devri çini ve seramik sanatında geniş bir yelpazede görünmektedir. Anadolu’daki örnekler çoğunlukla 13. yüzyıl Selçuklu ve Artuklu eserlerinde karşımıza çıkar.¹¹⁵

¹¹⁴ Kerametli, *a.g.e.*, s. 31.

¹¹⁵ Detaylı bilgi için bkz. Gülgün Yılmaz, “Ayasuluk Kalesi ve St. Jean Anıtı Kazılarında Bulunan Seramikler”, *Uluslararası Katılımlı XVI. Ortaçağ Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Cumhuriyet Üniversitesi Sivas 18-20 Ekim 2012*.

Şavşat Kalesi'nde bulunan sırsız seramikler, daha önce Ortaçağ tabakalarına ait birçok kazı çalışmasında ele geçen seramiklerle benzerlik göstermektedir. Hamur, yumuşağa yakın, çok katkılı, düşük ısıda pişirilmiş olup, kaba işçiliğe sahiptirler. Bunların büyük kısmı yerel üretim olmalıdır. Kendi içinde farklı özelliklerde parçalar yer almaktadır. Bazı sırsız parçalar az katkılı, az gözenekli, dış yüzeyi perdahlı ya da perdahsız iç yüzeyi kırmızı astarlıdır. Bu sırsız kaplar Ortaçağ Anadolu'sunda çok yaygın olmayan gelenekte üretilmişlerdir. Bazısında, perdahlı yüzey üzerine yine kırmızı astarla basit bezemeler yapılmıştır. Diğer sırsız seramikler ise Şavşat Kalesi'nde çok fazla miktarda ele geçirilen, yerel üretim olduğunu düşündüğümüz kaplardan oluşur.

6.1.2.1. Kazıma Bezemeli Seramikler

Çoğunlukla sırsız seramikler içinde değerlendirilen, basit çizgisel bezemelerden oluşan bir gruptur. Bu grupta 9 adet seramik parça incelenmiştir. Anadolu'da çeşitli kazılarda ele geçmiş, kap formu olarak çoğunlukla kase, testi, derin saklama kapları ve büyük erzak küpleri biçiminde imal edilmiştir. Bu türdeki örnekler Şavşat Kalesi'nde yoğun şekilde karşımıza çıkar.

Yaygın olarak gövdenin üst kısmına bezeme yapılmış olup, en basit bezeme omuz kısmına iki veya üç sıra yatay kazıma şeritlerin çizilmesi şeklindedir. Kaseler içinde kazıma bezemeli örnek, ağız bandının etrafına dalga bezeme yapılmıştır (Kat. No: 21). Kazıda bulunan dikkat çekici bir grup ise dip kısımlarına kazıma tekniğinde haç motifi işlenen kase dip parçalarıdır. Bize Hristiyan (Gürcü) dönemi ile bağlantı kurmamızı sağlayan önemli bezemelerdendir (Kat. No: 23, 27, 36).

Bir kaseye ait kaidenin iç yüzünde, sivri bir aletle yapılmış üç delik bulunmaktadır. Çizikleme olarak geçen teknikte yapılan bir diğer örnek, yağdanlık ya da şekerlik kapağı olabileceğini düşündüğümüz, tutamaklı düz kapak parçasıdır. Üst kısmı konik formudur. Büyük oranda bozulmaya uğramıştır. Eldeki parçanın büyük bir kısmı noksan haldedir (Kat. No:42). Kazıma ve kabartma tekniğinin beraber uygulandığı küp parçalarında, yatay şeritler ve dalga bezemeler yapılmıştır (Kat. No:52, 53, 56).

6.2. FORM VE İŞLEV

Şavşat Kalesi'nden çıkarılan sırlı ve sırsız seramikler, çoğunlukla günlük ihtiyaçları karşılamak amacıyla yapılmış kaplardan oluşmaktadır. Mutfak eşyası olarak kullanılan seramikler; tür, biçim ve işlevlerine göre servis kapları, pişirme kapları ve depolama kapları olarak üç gruba ayrılmıştır. Sırsız seramikler, kazı alanında en yoğun çıkarılan grubu oluşturur.¹¹⁶ Bu seramikler içinde en yoğun çıkan grup, servis kaplarıdır.

6.2.1. SERVİS KAPLARI

Kâse, tabak, çanak ve kupadan meydana gelmektedir. Formlar birbirine yakın olmasına rağmen, ağız ve dip çaplarının tespit edilemediği örnekler nedeniyle bu konuda kesin bir sınıflandırmaya gidilmemiştir.¹¹⁷ Kase ve geniş tabak formundaki kaplarla ilgili ayrımları doğru yapabilmek için birçok kaynağa başvurulmuştur.¹¹⁸

6.2.1.1. Kaseler

Çok karakteristik yaygın olarak çıkarılan form, yarı küresel üst seviyede profil yapan sığ kaselerden oluşmaktadır. Bu kâseler; halka veya düz dipli, yarı küresel ya da kademeli konik gövdeli olarak basit, düz, yuvarlak ve sivri ağızla sonlanırlar. Kaideleri orta ve yüksek olarak değişir. Yere çoğunlukla tam oturmazlar. Ağız ve dip kısımları birlikte olan kaselerin bir bölümü noksandır (Kat. No:1, 2, 3, 5, 6, 7, 8, 9).

Bu grup, sırlı ve sırsız seramiklerden oluşmaktadır. Toplam 34 adet seramik parça değerlendirilmiştir.

Çok sayıda kırık ağız ve dip parçası bulunmuştur. Elimizdeki bütün halde tek örnek bulunmaktadır (Kat. No: 4). Kâse ağız parçaları (Kat. No: 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21), kâse dip parçaları (Kat. No: 22, 26, 27, 28, 30, 31, 32, 34, 35, 36, 37). Az katkılı, iyi pişmiş, kaliteli sırlı kâse ağız parçaları; Sır atına boyama teknikli parça (Kat. No: 83), tek renk sırlı (Kat. No:80), baskı kabartma teknikli sırlı kâse dip

¹¹⁶ Sırsız seramiklerin çoğunluğu kırık halde ve niteliği olmayan parçalar olduğundan dolayı, bu sayı ile sınırlı tutulmuştur.

¹¹⁷ Bu grupta yer alan seramiklerde ağız çapları 14-32 cm arasında olanlar tabak, 18-34 cm arasında olanlar kâse olarak tanımlanmıştır. Bkz. N.Ö. Fındık, *Hasankeyf...*, Ankara, s.27.

¹¹⁸ Kap formları için bkz. Ayşe Tuba Ökse, *Arkeolojik Çalışmalarda Seramik Değerlendirme Yöntemleri*, İstanbul 2002, s.100.

parçası (Kat. No:100). Anadolu’da yapılan kazılar sonucunda, birçok merkezlerde bu formda yarı küresel ya da basık küresel gövdeli kaplar ortaya çıkarılmıştır.¹¹⁹

6.2.1.2. Tabaklar

Yoğunluk bakımından kaselerden sonra gelmektedir; Tabaklar genel olarak baktığımızda, yayvan gövdeli, bazı örnekler, çukur gövdeli, dışa çekik ağızlı, düz, yuvarlak veya sivriltilmiş ağız kenarlarıyla sonlanırlar. Çoğunluğu halka dipli olmak üzere, düz dipli örneklerde mevcuttur. Kaideler orta, ya da yüksektir. Ele geçen parçalar ağız ve dip parçalarından oluşmaktadır. Bu grupta, sırlı ve sırsız toplam 33 adet parça değerlendirilmiştir. Sırsız seramikler içindeki tabak dip parçaları (Kat. No: 34, 38), ağız parçaları (Kat. No:39, 40). Kaseler ve tabaklar yayvan gövdeli olup ağız profilleri bazı farklılıklar gösterir. Tüm örneklerin ağız kısımları dışa çekik kenarlıdır.¹²⁰

Sırlı seramikler, genellikle cıdarları, az katkıları ve kaliteli işçilikleriyle dikkat çeker. Sırlı seramikler içindeki; Tek renk sırlı ağız parçaları (Kat. No:73, 78, 80, 81, 85, 86), dip parçaları (Kat. No: 90, 92, 93). Sır altına boyama ağız parçaları (Kat. No:74, 75, 76, 77, 82, 83, 84, 88), dip parçaları (Kat. No: 89, 94, 95, 96), gövde parçaları (Kat. No: 101, 103, 104). Boyalı kazıma ağız parçaları (Kat No:79, 87), dip parçaları (Kat. No: 97, 98), gövde parçaları (Kat. No:102). Kazıma (Sgraffito) dip parçaları (Kat. No: 91, 99). Formunu tam olarak belirleyemediğimiz 2 adet seramik parça, bulunmaktadır (Kat. No: 26, 30).

Yayvan gövdeli kaplar Anadolu’da Akdeniz bölgesinde bulunan birçok kazı alanında çıkarılmıştır.¹²¹

¹¹⁹ L. Bulut, *a.g.e.*, s. 26, Şek. 3N; “Samsat Ortaçağ Sgraffito...,” s. 42, Şek. 2b; Karamağaralı, *a.g.e.*, Şek. 12b, 13b, 58b, 71b, 102b, 116b; “Ahlat Sırlı...,” s. 139, Tablo 1-2; Beyhan Karamağaralı-Turgay Yazar, “Ani Kazısı Buluntuları”, *Anadolu’da Türk Devri Çini ve Keramik Sanatı*, Ed. Gönül Öney-Zehra Çobanlı, İstanbul 2007, s.124, Çiz. 4; Gürhan, *a.g.e.*, s. 26, Tablo 4; Fındık, *a.g.e.*, s. 319, Çiz. 2, Tip ÇII, 1, s. 334, Tip DIII 14, 15; Parman, *a.g.m.*, s. 337, Lev. II, Şek. 3, Fig. 13.

¹²⁰ Ağız profilleri için bkz. Çeken, *a.g.e.*, s. 406, Tablo 9-10.

¹²¹ Benzer örnekler için bkz. Bulut, *a.g.m.*, s. 33, Şek. 2e; *a.g.e.*, s. 25 Şek. 2/A, B, C; s. 28 Şek.5/M,N; Karamağaralı, *a.g.e.*, Şek. 10b, 11b, 16b, 21b, 25b, 36b, 57b, 93b, 117, 130b; Çeken, *a.g.e.*, s. 406, Tablo 9-10; Yılmaz, *a.g.e.*, s. 33, Tip A, Kat. No. A2.03; Fındık, *a.g.e.*, s. 320-321, Tip TI, Tip TIII 1-3, Tip TIII 1-4; Parman, *a.g.m.*, s. 337, Lev. II, Şek.3.

6.2.1.3. Kupa

İncelenen örnekler de 1 adet kupa formu veren sırsız seramik parça bulunmuş katalog kısmında anlatılmıştır. İçecek içme işleviyle kullanıldığını düşünmekteyiz. Basit, dışa hafif çekik yuvarlatılmış ‘‘S’’ şeklinde kıvrımlı yonca dudak kenarlı, şişkin silindir gövdeli, düz dipli bardak. Eldeki parçanın büyük bir kısmı noksan haldedir. Dip kısmı yere tam oturmayıp içe doğru oyuk şekildedir (Kat. No:44).

6.2.1.4. Çanaklar

Çapı yüksekliğinin iki katından fazla olan yayvan ve çukurca kaplar çanak olarak nitelendirilmiştir. Kase ve tabaklara nazaran biraz büyük boyutta olup, tabak ve kaselere oranla daha az bulunmuştur. Bu kaplar genellikle; İçe ya da dışa çekik ağızlı, yayvan veya çukur gövdeli, halka dipli sırlı ve sırsız seramiklerden oluşur. Kaideleri orta yüksekliktedir (Kat. No:10,14). Çanak dip parçaları (Kat. No:24,25), çanak ağız parçaları (Kat. No:73,74), bu grupta toplam 6 adet parça değerlendirilmiştir.

6.2.2. PİŞİRME KAPLARI

6.2.2.1. Çömlek

Gövde yüksekliği gövde genişliğine yakın, ağız çapı ise gövde çapının yarısına yakın, boyunlu ya da boyunsuz kaplardan olan çömlekler, Şavşat Kalesi seramikleri içinde başka bir grubu oluşturmaktadır. Sırlı seramiklerde örneği bulunmamaktadır. İncelediğimiz parçaların hepsi, boyun, gövde ve kulptan oluşmaktadır. Hepsi kırık ve noksan haldedir. Birçoğunda isli kararmalar olduğu için, bunların pişirmede kullanıldığını söyleyebiliriz. Hiçbirinde süsleme yoktur. Kaba kalitesiz malzemeyle yapılmış, orta pişirimli, çok gözeneklidirler. Hepsi, çarkta şekillendirilmiştir. Kulplar elle biçimlendirilerek, kabın gövdesine dikey olarak yerleştirilmiştir. Hepsi tek kulpludur. Çömlek formunda, 7 adet seramik parça katalog kısmında incelenmiştir.

Ağız Tipleri

- Dışa çekik düz ağız kenarlı (Kat No: 48, 49, 50).
- Dışa çekik yuvarlak ağız kenarlı (Kat No: 58, 59, 60, 69).

Boyun Tipleri

- Gövdeden ağza doğru daralarak düz devam eden, üst kısımda dışa çekik şekilde sonlanan boyun (Kat No: 48, 49, 50, 58, 59, 60, 69).

Gövde Tipleri

- Küresel gövdeli (Kat No: 48, 49, 50, 60, 69).
- Konik gövdeli (Kat No: 58, 59).

Kulp Tipleri

Duruşuna göre:

- Dikey kulp (Kat No: 48, 49, 50, 58, 59, 60, 69).

Kesitine göre:

- Oval kesitli kulp (Kat No: 48, 49, 50, 58, 59, 60, 69).

6.2.2.2. Geniş Yayvan ve Çukur Kaplar

Bu grupta yer alan 2 adet seramik, katalog kısmında anlatılmıştır. Hepsi sırsızdır. Çarkta şekillendirilerek yapılan bu seramiklerde, hamur orta pişmiş, çok gözenekli çok katkılı, kalitesiz malzemeden yapılmıştır. Yayvan gövdeli, normal kaplara oranla daha geniştirler. Dışa çekik yuvarlatılmış dudak kenarına sahip, düz kaideye sahip ekmek teknesi parçası. ‘‘Pilek’’ olarak da bilinir. Eldeki parçanın büyük bir kısmı noksan haldedir (Kat. No: 71).

Diğer örnek, hafif dışa çekik, düz ağız kenarlı yarı küresel şekilde, çukur gövdeli, pişirme kabı olarak bilinen güveç parçasıdır. Yuvarlak kupludur. Eldeki parçanın büyük bir kısmı noksan haldedir (Kat. No:72).

6.2.2.3. Kapaklar

Şavşat Kalesi’nde bulunan 3 adet kapak, katalog bölümünde anlatılmıştır. İncelenen örnekler sırsızdır. Kapaklar genellikle birbirlerine benzer formlarda, çarkta elle şekillendirilerek yapılmış olup, yağdanlık, ya da şekerlik kapağı olarak kullanıldığını düşünmekteyiz. İncelenen kapaklarda 2 farklı form tespit edilmiştir. Birinci formda üstten tutamaklı, dairesel disk şeklinde gövdeli, ağız bölümü düz profillidir (Kat. No: 41). İkinci formda, iç kısım içe doğru çekik şekilde konik gövde yapısına sahip tutamaklıdır (Kat. No: 43).

Diğerinde de aynı form özelliklerini göstermekle beraber, kapağın dış bölümünde ucu sivri bir aletle kademeli şekilde delikler açılarak bezeme yapılmıştır (Kat. No: 42). Anadolu’da fazla örneğine rastlamadığımız kapakların benzer formlarına, bazı kazı alanlarında rastlanmıştır.¹²²

¹²² Çeken, *a.g.e.*, s. 397, Kat. No. 18, 19, 20; L. Bulut, ‘‘Samsat İslami Devir...’’, Şek. 208-209, Res. 204-205.

6.2.3. DEPOLAMA AMACIYLA KULLANILAN KAPLAR

Antik devirlerden bu yana insanlar, katı, sıvı, kuru malzemeleri depolamak ve bozulmasını önlemek maksadıyla, testi ve küp gibi farklı ebatlarda kaplar kullanmışlardır.

‘‘Küp’’ kelimesi Arapça kökenlidir. Günümüzde su, pekmez yağ gibi sıvı ya da un, buğday gibi katı besinleri saklamaya yarayan, geniş karınlı, dar dipli kaplar için kullanılır. Arkeolojik alanda erzak ve su depolama işlevi dışında mezar kabı olarak da kullanıldığı saptanan küpler, genellikle büyük boyda kaba hamurlu, kalın cidarlı çömlek tipinde kaplar olup, Yunanca kökenli ‘‘Pitos’’ adı ile anılırlar.¹²³

Testi, kulplu, geniş gövdeli, dar boğazlı, emzikli veya emziksiz pişmiş genellikle topraktan yapılan su kabına verilen isimdir. Testiler düşük derecede pişirildiği için yüzeyde gözenek oluşturmaktadır. Bu gözenekler sayesinde su serin kalmaktadır.¹²⁴ Testi gövdeleri, yapılarına göre iki ayrı aşama izler. Birinci aşamada gövde iki parçaya bölünerek yapılır. Sonra ikinci aşamada birleştirilerek, boyun kulp ve dip bölümleri eklenerek tamamlanır.¹²⁵

6.2.3.1. Küpler

Şavşat Kalesi Kazılarında ele geçen bir başka önemli seramik grubu, küp ve testilerden oluşan, genellikle mutfak hizmetlerinde kullanılan kaplardan oluşmaktadır. Antik çağlarda bu amaçla kullanılan amphoralar, Ortaçağla birlikte küp ve testi şeklinde karşımıza çıkmaktadır. İncelenen küp formları, boyun, gövde ve kulptan oluşmaktadır. Hepsi kırık ve noksan haldedir. Formları, tipolojik olarak ayrılmıştır. Bu bölümde ağız kenarıyla, boyun, gövde ve kulplardan oluşan toplam 7 adet parça değerlendirmeye alınmıştır.

Ağız Tipleri

- Dışa çekik, dışa kalınlaştırılmış düz ağız kenarlı (Kat No: 51,52,53,54).
- Düz içe ve dışa kalınlaştırılmış, yivli ağız kenarlı (Kat No: 55).

¹²³ Tuba Ökse, *Önasya Arkeolojisi Seramik Terimleri*, İstanbul, 1999, s.61.

¹²⁴ Anonim, ‘‘Testi’’, *Meydan Laurousse Ansiklopedisi*, 12. Cilt, s. 97.

¹²⁵ Ökse, *a.g.e.*, 1999, s. 159-160; G. Tunçel, ‘‘XII-XIV. Yüzyıl Artuklu Kabartma Desenli...’’, s. 116.

- Dışa çekik, sivriltilmiş ağız kenarlı (Kat No: 57).
- İçe çekik, düz ağız kenarlı (Kat No:56).

Boyun Tipleri

- Gövdeden ağza doğru daralarak düz devam eden, üst kısımda dışa çekik şekilde sonlanan boyun (Kat No:51, 54, 55, 57).
- İçbükey boyunlu (Kat No:52, 53, 56).

Gövde Tipleri

- Küresel gövdeli (Kat No: 51, 52, 53, 54, 55, 57).
- Gövdeden ağza doğru daralan, alt bölümü ters konik biçimde gövdeli (Kat No:56).

Kulp Tipleri

Duruşuna göre:

- Dikey kulp (Kat No: 56, 57).

Kesitine göre:

- Oval kesitli kulp (Kat No: 56).
- Oluklu oval kesitli kulp (Kat No: 57).

6.2.3.2. Testiler

Saklama ve depolama kapları içerisinde değerlendirilen testiler, genellikle çarkta yapılmıştır. Kuplar sonradan elle biçimlendirilerek eklenmiştir. İncelenen testi formları, boyun, gövde ve kulptan oluşmaktadır. Sırsız seramikler içinde en yoğun ikinci gruptur. Testilerin hepsi kırık ve noksan haldedir. Formları tipolojik ayrılmıştır.

Bu bölümde ağız kenarıyla, boyun, gövde ve kulplardan oluşan 9 adet parça değerlendirmeye alınmıştır. Benzer form ve teknikle yapılmış olan kaplara, Anadolu topraklarıyla, Mezopotamya, Suriye ve İran'da rastlamaktayız.¹²⁶

¹²⁶ Sırsız seramiklerle ilgili ayrıntılı yayınlar, Bkz. L. Bulut, '' Samsat İslami Devir..., ; G. Tunçel, ''Anadolu'da Türk Devri...,

Ağız Tipleri

- Dışa çekik, düz ağız kenarlı (Kat No: 64, 66).
- Dışa çekik gelişen ağız kısmı kırık olan (Kat No: 67, 70).
- Dışa çekik yuvarlak ağız kenarlı (Kat No: 65).
- İçe çekik, düz ağız kenarlı (Kat No: 63).

Boyun Tipleri

- Gövdeden ağza doğru daralan boyun (Kat No: 61, 62).
- Silindirik boyunlu (Kat No: 63, 64, 67).
- Gövdeden ağza doğru daralarak düz devam eden, üst kısımda dışa çekik şekilde sonlanan boyun (Kat No: 65, 68).
- Gövdeden ağza doğru genişleyen konik biçimli (Kat No: 66).
- İç bükey boyun (Kat No: 70).

Gövde Tipleri

- Küresel gövdeli (Kat No: 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70).
- Konik biçimli (Kat No: 61, 62, 65).

Kulp Tipleri

Duruşuna göre:

- Dikey kulp (Kat No: 64, 65, 66, 67, 68, 70).

Kesitine göre:

- Oval kesitli kulp (Kat No: 66, 68).
- Yuvarlak kesitli kulp (Kat No: 64, 70).
- Dikdörtgen kesitli kulp (Kat No: 65, 67).

Anadolu ve dışında lazımlık olarak bilinen ve genelde bebek beşiklerinin altına konulan, dipten yukarıya doğru dış bükey şekilde gelişen, dışa çekik dudak kenarlı, derin silindir gövdeli kaplar. Literatürde “küçük havuz” bilinirler. Düz diplidirler (Kat. No: 45, 46).

6. 2. 4. LÜLELER

Anadolu’da hemen her kazı alanında bulunan lüleler, Şavşat Kalesi’nde en az bulunan gruptur. Tek örneğimiz, kilden yapılmış olup, sırsız buluntulara dahil edilmiştir. Tütünün konulduğu çanak ve duman yolundan oluşan, çubuk ve ağızlıkla birlikte kullanılan lüleler¹²⁷, silindirik gövdeli, dudak kenarı tütünün konulduğu bölüm, yuvarlak şekilde iki kademelidir. Ağız kısmına doğru daralır (Kat. No: 47). Ortaçağ’da Hasankeyf¹²⁸ kazılarında ve Batum’da yer alan Gonio Kalesi, buluntularında benzer lülelere rastlanmaktadır. Katalog kısmında 1 adet lüle anlatılmıştır.

¹²⁷ Erdinç Bakla, *Tophane Lüleciliği Osmanlı Tasarımındaki Yaratıcılığı ve Yaşam Keyfi*, İstanbul, 2007, s.112,

¹²⁸ N.Ö. Fındık, ‘‘Hasankeyf ...’’,126, L. 793.

6.3. MALZEME VE HAMUR ÖZELLİKLERİ

Şavşat Kalesi seramikleri, sırlı ve sırsız buluntular olmak üzere birkaç farklı yapım aşaması göstermektedir. Genel olarak bulunan seramiklerin hemen hepsi, çarkta yapılmıştır. Seramik parçalarının çoğunda çark izleri belirgin şekilde göze çarpar. Seramikler, hamur, astar, boya ve sır gibi çeşitli malzemelerin kullanımıyla meydana gelmektedir.

Seramiğin ana malzemesi olan killi toprak, granit kayaların doğanın aşındırması sonucu ufalanarak toprak veya küçük toz parçacıkları haline gelmesiyle oluşmuştur. Toz haline veya küçük kaya parçacıkları haline gelen kayalar bu değişim sırasında jeolojik etkenlerin sayesinde kimyasal olarak değişime uğramıştır.¹²⁹

Kullanılmaya hazır hale gelen hamur, çömlekçi çarkta şekillendirilerek kullanıma uygun hale getirilir. Şekillendirilen kaplar kuruma ve pişirme sırasında hamurdaki su oranının azalmasına bağlı olarak küçülür. Küçülmenin kabın her noktasında aynı oranda olması çatlama, kopma, parçalanma gibi oluşumların olmaması için hamura kum, kireç, kuvars, mika gibi mineraller katılır.¹³⁰

Şavşat Kalesi'nde bulunan sırlı ve sırsız seramiklerde kullanılan hamur, astar, boya ve sırlar bazı farklılıklar göstermektedir. Katalog kısmında yer alan örneklerin hamur, astar, boya ve sırları ile alakalı renk değerlendirmeleri Munsell renk kataloğuna göre yapılmıştır.¹³¹

Çıkarılan sırsız seramiklerde 5Y 8/2 beyazımsı krem hamurlu (Kat. No: 30, 32, 33, 34, 38), 10 YR 8/3 Krem hamurlu (Kat. No: 21, 47), örnekler dışında, sırsız seramiklerin hepsinde kırmızı hamur kullanılmıştır (Kat. No: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 35, 36, 39, 40,

¹²⁹ Ateş Arcasoy, *Seramik Teknolojisi*, İstanbul 1983, s. 8-22.

¹³⁰ Nurşen Ö. Fındık, Milet İşi Seramiklerden Bir Grup Örnekleme: İznik Roma Tiyatrosu Kazı Buluntuları, (Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1991, s. 42.

¹³¹ Albert Henry Munsell, *Munsell Book of Color-Glossy Finish Collection*, Munsell Color Company, Baltimore 1966.

41, 42, 43, 44, 45, 46, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74).

Hamur renkleri kırmızı rengin açık veya koyu tonlarında değişmektedir (2.5 YR 6/6, 2.5 YR 5/4, 2.5 YR 5/6, 2.5 YR 7/6, 2.5YR 7/8, 2.5 YR 6/8, 2.5YR 7/4, 5 YR 4/4, 5 YR 4 /6, 5 YR 6/8, 5 YR 7/6, 7.5 YR 6/4, 10R 5/8).

Hamur genelde, orta ya da çok katkılı, düşük ısıda, orta derecede pişmiş orta gözeneklidir. Hamuru daha sağlam hale getirmek ve ömrünü arttırmak amacıyla, katkı malzemesi olarak bitki, kireç, taşçık, mika, kuvars kullanılmıştır. Sırsız seramiklerin birçoğu, kaba işçiliğe sahiptir. Bunların büyük bir kısmı yerel üretim olmalıdır. Az sayıda daha ince cidarlı, beyazımsı krem ve krem hamurlu seramik parçası ele geçirilmiştir. Bunlar az katkılı iyi pişmiş, az gözenekli parçalardır (Kat. No: 30, 32, 33, 34, 38). 10 YR 8/3 Krem hamurlu olanlar (Kat. No: 21,47).

Sırsız seramiklerin geneli astarsız olup, bazı örneklerde astar, hamurun rengindedir. Kırmızı astarlı örnek (Kat. No:24), krem astarlı örneklerdir (Kat. No: 30, 32, 33, 34). Çıkarılan sırlı seramiklerin hamur yapısı, bezeme teknikleri ve sır özelliklerine göre birlikte anlatılarak, değerlendirilmiştir.

Şavşat Kalesi'nde ele geçen sırlı seramikler içinde, en yoğun grubu sır altına boyama teknikli seramikler, oluşturmaktadır. Hamur renkleri, 2.5Y 8/3 Krem hamurlu, (Kat. No: 76, 82), kırmızı hamurlu örnekler 5 YR 7/6 (Kat. No: 77), 5 YR 7/4 (Kat. No: 103, 104), sır şeffaf firuze ve turkuaz renktedir. Sır altına siyah boya ile bezenmiş seramiklerdir. Kırmızı ve devetüyü hamur üzerinde uygulanan teknikte tabakların iç yüzü siyah boyama desenlerle bezenmiştir. Bu teknikte tabak ve kâselerin iç yüzü beyaz astarlıdır. Kullanılan sır, her ne kadar parlak ve kaygan olsa da bazı örneklerde bozulmaya uğramıştır.

İncelenen örnekler arasında 2.5 YR 7/6 kırmızı hamurlu (Kat. No:74), orta gözenekli, orta pişirimlidir. 7.5YR 7/4 kırmızı hamurlu (Kat. No: 84), iyi pişmiş sert ve homojen hamurludur. Sır iki parçada da şeffaf yeşil renkte, parlak ve kaygandır.

Beyaz hamurlu, sır altı çok renkli boyama tekniğinin kullanıldığı bu grupta ince cidarlı, kaliteli işçiliğe sahip seramikler yer alır. Beyaz hamurlu, bazı parçalarda hamur orta, bazılarında az katkılı, az gözenekli, olup, sık dokuludur. İç yüzeyde renksiz şeffaf sır, bazı seramiklerde parlak ve kaygan, birçoğunda da mat ve pürüzlüdür. 5YR 8/3 beyaz hamurlu (Kat. No: 75, 88, 89), beyaz hamurlu 2.5Y 8/1 (Kat. No: 83), krem hamurlu 2.5Y 8/3 (Kat. No:94, 95, 96, 101).

Şavşat Kalesi tek renk sırlı seramiklerinde hamur renkleri, 5 YR 8/3 devetüyü hamurlu (Kat. No:92), kırmızı hamurlu 5 YR 7/4, (Kat. No:90), kırmızı hamurlu 2.5 YR 7/6 (Kat. No: 73), kireç, bitki, kum katkılı, orta gözenekli, orta pişmiş hamurun krem astar üzerine şeffaf yeşil sırla sırlandığı örnekler mevcuttur. Bazı örneklerde sır parlak ve kaygan, bazılarında mat ve pütürlüdür.

5 YR 8/4 devetüyü hamurlu, bitki ve kum katkılı, ince gözenekli iyi pişmiş ince ve parlak koyu yeşil sırlı örnek (Kat. No: 78), kırmızı renkte iyi pişmiş, sert ve homojen hamurlu, beyaz astar üzerine hardal, kahverengimsi sarı renkte, ince ve parlak sırlıdır. 5YR, 6/6 Kırmızı renkte iyi pişmiş, sert ve homojen hamurludur (Kat. No: 80). 7.5YR, 7/4 Kırmızı hamurludur (Kat. No: 85).

Bir başka örnek, 5 YR 8/4 devetüyü hamurlu, bitki ve kum katkılı, ince gözenekli iyi pişmiş, krem astar üzerine parlak ve kahverengi sırlı örnek (Kat. No: 80), kahverengi sır yeşil sıra oranla daha parlak ve pürüzsüzdür. Tek renkli seramiklerde tek örnek olan, 7.5YR 7/4 kırmızı hamurlu, iyi pişmiş sert ve homojen hamurlu, parlak turkuaz sırlı seramik parçasıdır (Kat. No: 86). Yine tek olan bir başka örnek, 5 YR 7/4 kırmızı hamurlu, kireç, bitki, kum katkılı, orta gözenekli orta pişmiş, iç yüz beyaz astar üzerine renksiz şeffaf sırlıdır. Dış yüz sırsız ve sadedir (Kat. No:93).

Tek renk sırlı örneklerde kapların sadece iç yüzeyleri sırlanmıştır. Diğer seramiklerde olduğu gibi, özellikle kapların dış yüzlerindeki sırlamaya çok önem verilmediği dikkati çekmektedir. Sır bazen dış kısımda dudak kenarı hizasına, bazen yarıya kadar uygulanmıştır. Birkaç örnekte ise sırn damlalar halinde aktığı gözlenmektedir.

Şavşat Kalesi seramikleri içinde bir diğer sırlı seramik grubu, boyalı kazıma teknikli seramiklerdir. Bu teknikte, ince uçlu bir alet ile astar üst taraftan kazınarak bezeme yapılır. Kazılan yerde astar kalktığından, hamurun doğal rengi ortaya çıkar. Böylece üzerine sürülen tek renkli sır, beyaz astarlı kısım üzerinde daha açık bir renk oluştururken, bezemelerin bulunduğu kısımlarda doğrudan doğruya hamurun üzerine geldiğinden daha koyu bir renk alır. Kırmızının farklı tonlardaki hamur 5 YR 7/6, 5 YR 7/4 orta sert, sıkı, az katkılı, sır parlak ve kaygandır (Kat. No: 87).

Boyalı kazıma ile akıtma tekniğinin beraber kullanıldığı seramiklerde, hamur renkleri 5 YR 7/6 kırmızının farklı tonlarında hamurludur (Kat. No: 79, 97, 98, 102). Kireç, bitki ve kum katkılı, orta gözenekli orta pişirimidir. Astar bazı örneklerde beyaz, bazılarında krem renktedir. Kazıma desenin işlenmesinden sonra yüzey, akıtma boyalarla renklendirilip yeşil sırla kaplanmıştır. Sır parlak ve kaygandır.

Bir diğer grup, çok az sayıda bulunan kazıma (sgraffito) teknikli seramiklerden oluşmaktadır. Kazımayla yapılan bezemelerde noktalardan, çiziklere, ince hatlarla yapılan yüzeysel kazımalara kadar varan bir desen çeşitlemesi söz konusudur. İki dip parçası, 5 YR 7/4 kırmızı, çok temiz hamurlu, beyaz astarlı ve sırlı olan, kaliteli, kazıma ince desenleri ile dikkat çeken 2 örnek (Kat. No: 91, 99).

6. 4. BEZEME VE TEKNİK

Şavşat Kalesi'nden çıkarılan sırlı ve sırsız seramiklerde, çok farklı ve zengin bezeme teknikleri görülmektedir. Bu tekniklerde, bezemeye bakarak yapıldığı dönem hakkında da bilgi sahibi olabileceğiz. Hristiyan (Gürcü) dönemi ve Osmanlı izleri bezemelerde görülmektedir.

Sırsız seramikler arasında en çok uygulanan teknikler basit kazıma ve baskı kabartma teknikleridir. Kaselerin üzerinde ağız bandının etrafında ve gövdeyi kuşatan basit şekilde yapılmış, kazıma teknikli bezemeler ve bazı kaselerin kaide kısımlarının altına kazıma tekniğinde haç motifi işlenmiştir (Kat. No: 23, 28, 36).

Depolama kaplarından olan küplerde ve bazı sırsız seramiklerde bir kuşak boyunca ağız kenarının ya da gövdenin etrafını kuşatan dalga motifi, kazınarak işlenmiştir (Kat. No: 21, 51).

Baskı kabartma tekniğine yapılan örneklerinin iki parça halinde kalıpla yapılmış gövde yüzeylerinde geniş veya dar bezeme bordürleri bulunmaktadır. Bu bordürler içerisinde yer alan süslemelerde genellikle dairesel ve diyagonal çizgiler ile oluşturulan geometrik bezeme yer alır (Kat. No: 52,53, 55). Sırlı seramikler içinde de tek örnek olan kâse dip parçasının iç kısmında, madalyon içinde haç motifi, baskı kabartma tekniğinde işlenmiştir (Kat. No:100).

Az uygulanan bir yöntem de, ince uçlu sivri bir aletle, yüzeyin etrafında delikler açılmak suretiyle, uygulanmıştır (Kat. No: 35, 42). Delme ve baskı-kabartma tekniklerinin beraber uygulandığı tek örnek lüle taşıdır (Kat. No: 47).

Şavşat Kalesin'nde çıkarılan sır altına boyama, tek renk sırlı ve boyalı kazıma (sgraffito) teknikli seramikler üzerinde, farklı desen ve tekniklerde bezeme yapılmıştır.

Sır altı boyama teknikli seramiklerin, iç yüzeylerinde, bezemenin yapıldığını görürüz. Desenler, önceden çizilip bezeme boyama tekniğinde, içleri doldurularak yapılmıştır (Kat. No: 75, 83, 88, 94, 95, 96, 101). Tek renk sırlı seramiklerde herhangi bir bezeme yapılmamıştır.

Boyalı kazıma teknikli kaplara yapılan bezemelerde, ince uçlu bir alet ile astar üst taraftan kazınarak bezeme yapılır. Kazılan yerde astar kalktığından, hamurun doğal rengi ortaya çıkar. Böylece üzerine sürülen tek renkli sır, beyaz astarlı kısım üzerinde daha açık bir renk oluştururken, bezemelerin bulunduğu kısımlarda doğrudan doğruya hamurun üzerine geldiğinden daha koyu bir renk alır. Bu teknikte, astar üzerine kazıma tekniğinde bezeme yapıldıktan sonra, sırlama aşamasındaki farklılıklara göre, bu desenlerin üzerlerinin ve içlerinin akıtma veya fırça ile tek renk ve iki renkle, boyandığı örnekler bu grupta yer alır (Kat. No: 79, 87, 97, 98, 102).

Kazıma (Sgraffito) teknikli seramikler, yapım ve desen çizme özellikleri bakımından benzerlikler göstermektedir. Astar üzerine, kazıma yapılarak bezeme oluşturulmuştur. Siyah konturlarla, zeminde desenler belirginleştikten sonra, tek renk ya da iki renkle boyama gerçekleştirilmiştir (Kat. No: 91, 99).

Sırsız seramikler, basit günlük kullanıma hizmet eden bir yapıda olup, seri imalat şeklinde çarkta şekillendirilerek oluşturulmuştur. Sırlı seramiklerin ise yörede ya da yakın çevrede üretilip, buraya getirilmiş olabileceği konusunda kesin bilğimiz mevcut değildir.

6.4.1. Motifler

Çıkarılan sırlı ve sırsız seramik buluntularda farklı bezeme özellikleri bulunmaktadır. İncelenen parçaların hepsi kırık olması, bezemeleri yorumlamada sıkıntı yaratmaktadır. Bezemeleri genel olarak incelediğimizde bitkisel ve geometrik bezemelerin yoğunlukta yapıldığını görürüz. Bezemelerde işlenen kompozisyonları tam olarak gösteren örnek bulunmadığı için, genel hatlarıyla bezeme hakkında yorumda bulunulmuştur.

6.4.1.1. Geometrik Bezeme

Şavşat Kalesi, sırlı ve sırsız seramikleri üzerinde yer alan, kazıma teknikli bezemeler, genellikle tabak ve kâse parçalarında karşımıza çıkar.

Sırlı seramikler içinde, kazıma uygulanan desenler; Basit geometrik şekiller, iç içe daireler, üçgenler diagonal çizgilerle baklava şeklinde taramalar, çizgisel şekiller, kıvrık dallar belli başlı bezeme motifleri olmuştur. Bezemeler çoğunlukla iç yüzde uygulanmıştır. Bitkisel ve geometrik motifler birlikte ya da ayrı ayrı kullanılmıştır (Kat. No: 79, 87, 91, 97, 102). Bir dip parçasının iç yüzeyinde, kazıma bir kare içerisine alınan bezemede, seramiği yapan ustanın imzası olabileceğini düşündüğümüz çentik şeklinde, bir motif yer almaktadır (Kat. No: 98).

Sır altına boyama teknikli seramiklerin bazılarının iç yüzeyinde desenler birbirinin içine geçmiş spiral, üçgen ve birbirinin devamı şeklinde geometrik şekillerden oluşmaktadır (Kat. No: 76).

Sırsız örneklerde ağız kenarında ya da yatay kuşaklarda oluşturulan alanlarda, basit geometrik şekiller, dikey ya da diagonal çizgiler, dalga motifleri kazıma tekniğinde bezenmiştir (Kat. No: 21, 23, 27, 36, 51, 53, 55).

6.4.1.2. Bitkisel Bezeme

Sırlı seramiklerde karşımıza çıkan bitkisel süsleme, sır altına boyama, boyalı kazıma ve kazıma (sgraffito) teknikli, seramik parçalar üzerinde görülmektedir. Genellikle, tabak ve kase parçalarında bezeme yapılmıştır. Parçalar kırık olduğu için bezeme kompozisyonları tam anlaşılamasa da serbest çalışılan bezemeler yoğunluktadır.

Sır altına boyama teknikli seramiklerde, bezeme ağız kenarında veya dış yüzeyinde önceden konturlar çizilerek belirlenmiş alana, içleri boyanarak yapılmıştır. Bu örneklerin daha erken dönemde yapıldığını tahmin ediyoruz. Bezemede, bir kuşak içerisinde simetrik dal, çiçek motifleri yerleştirilmiş örnekler (Kat. No: 75, 88, 95). Bir başka örnekte, merkezde yukardan sarkan bir lale motifi ve etrafında kıvrık dal ve çiçek bezemeleri yapılmıştır (Kat. No: 94).

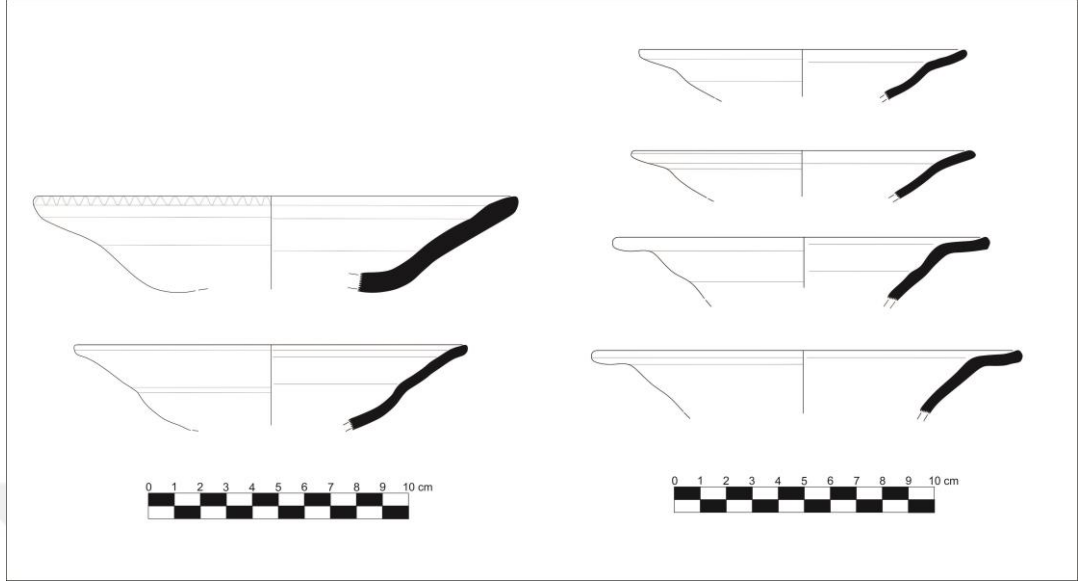
İç yüzü, birbiri içine geçmiş dallardan oluşan soyut bitkisel bezemeli, Dış yüzde, saksı içinde açan üç dallı çiçek, bezemesi yapılmış örnek (Kat. No: 96).

Hızlı ve basit biçimde uygulanan bezemeler stilize şekilde işlenmiştir. Bu bezemelerde yatay ve dikey gelişen dal motifleri, merkezde simetrik şekilde yerleşmiş kıvrık yaprak motifleri değişik bitkisel süsleme kompozisyonlarıdır (Kat. No:101, 103).

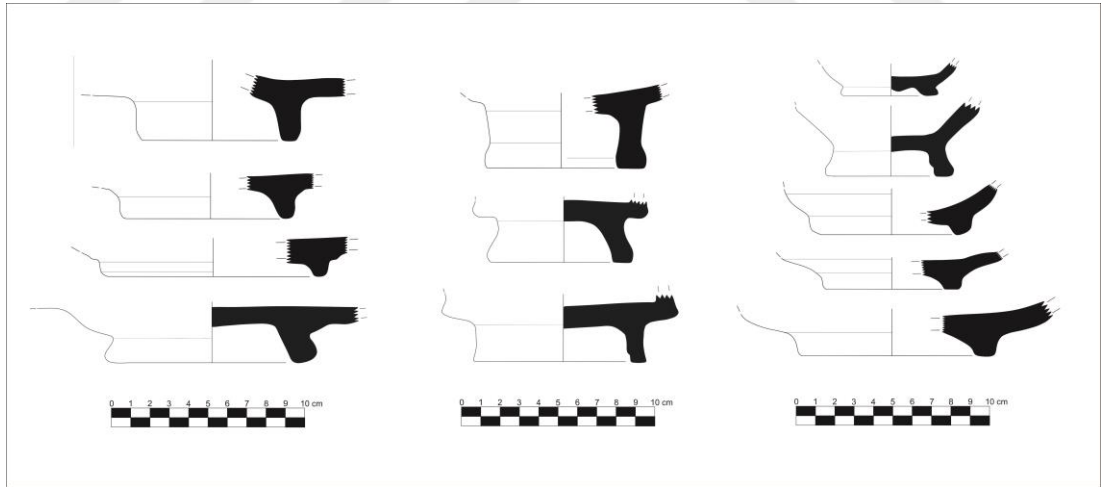
Stilize bitkisel ve soyut motiflerin kullanıldığı sır altına boyama seramikler içinde ‘‘tavuz kuşu’’ figürünün baş kısmının yer aldığı önemli bir örnek (Kat. No:104).

Şavşat Kalesi seramiklerinde, motiflerin seramiklere hangi şekillerde bezendiğini, yaptığımız çalışmalarda inceledik. Buna göre kompozisyon tipleri genellikle yatay kuşaklar halinde hazırlanmış bordürler içinde ya da madalyonlar içinde, merkezi ve serbest biçimde oluşturulmuştur.

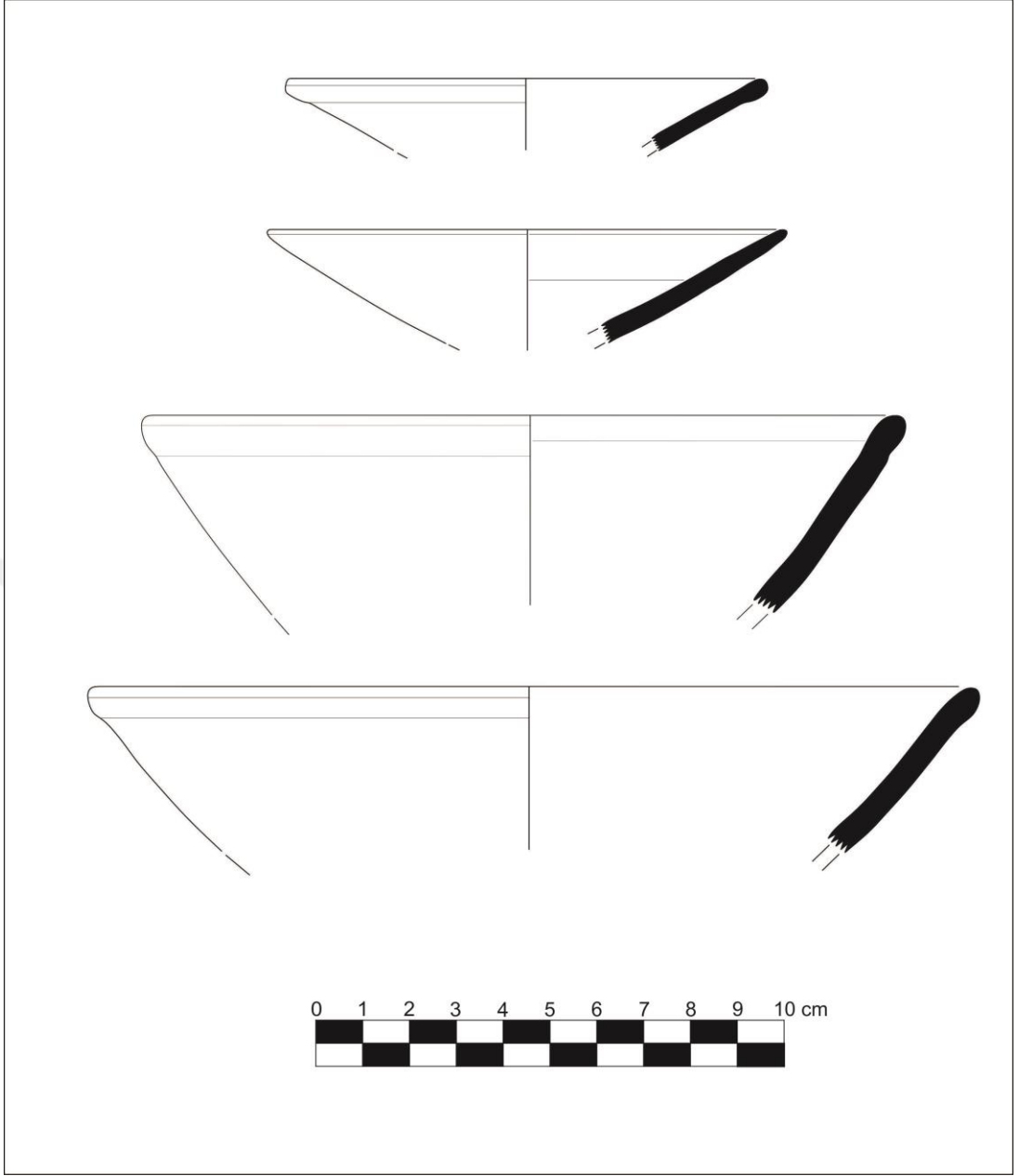
6. 5. LEVHALAR

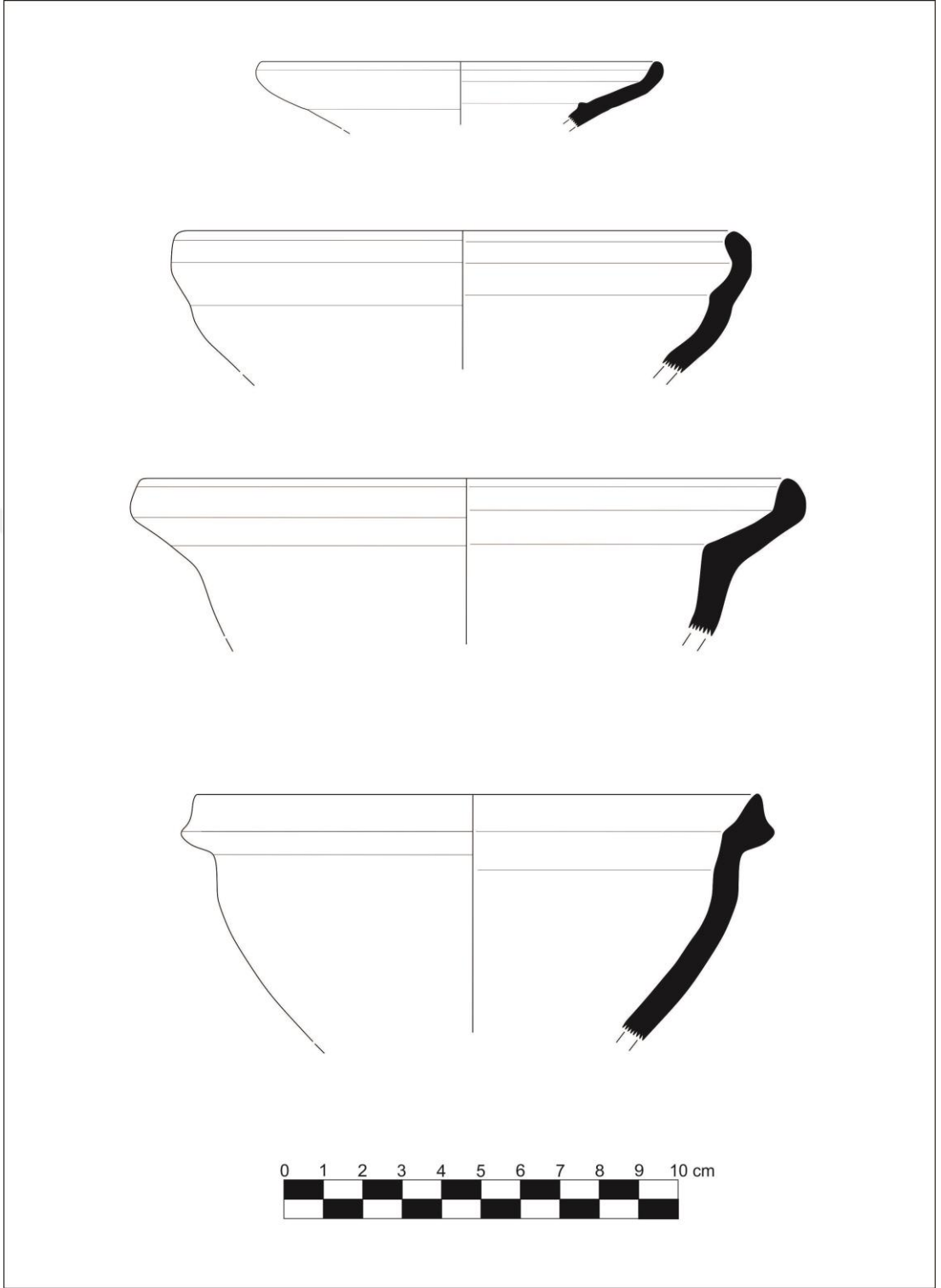
Levha 1: Sırlı seramikler içinde yer alan dışa çekik ağızlı, yayvan gövdeli, tabak ve çanak formları.

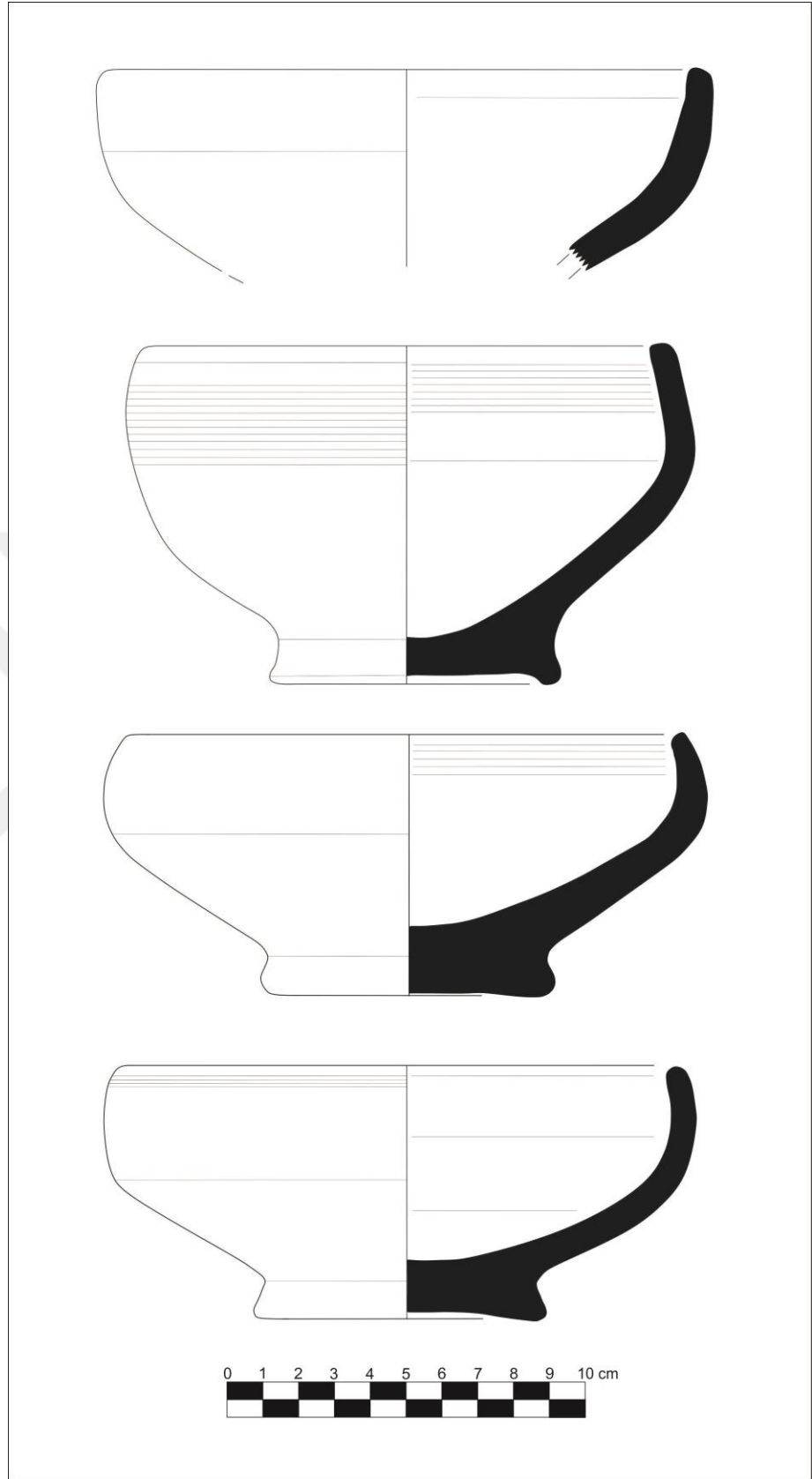
Levha 2: Sırlı seramikler içinde yer alan tabak ve kase dipleri.

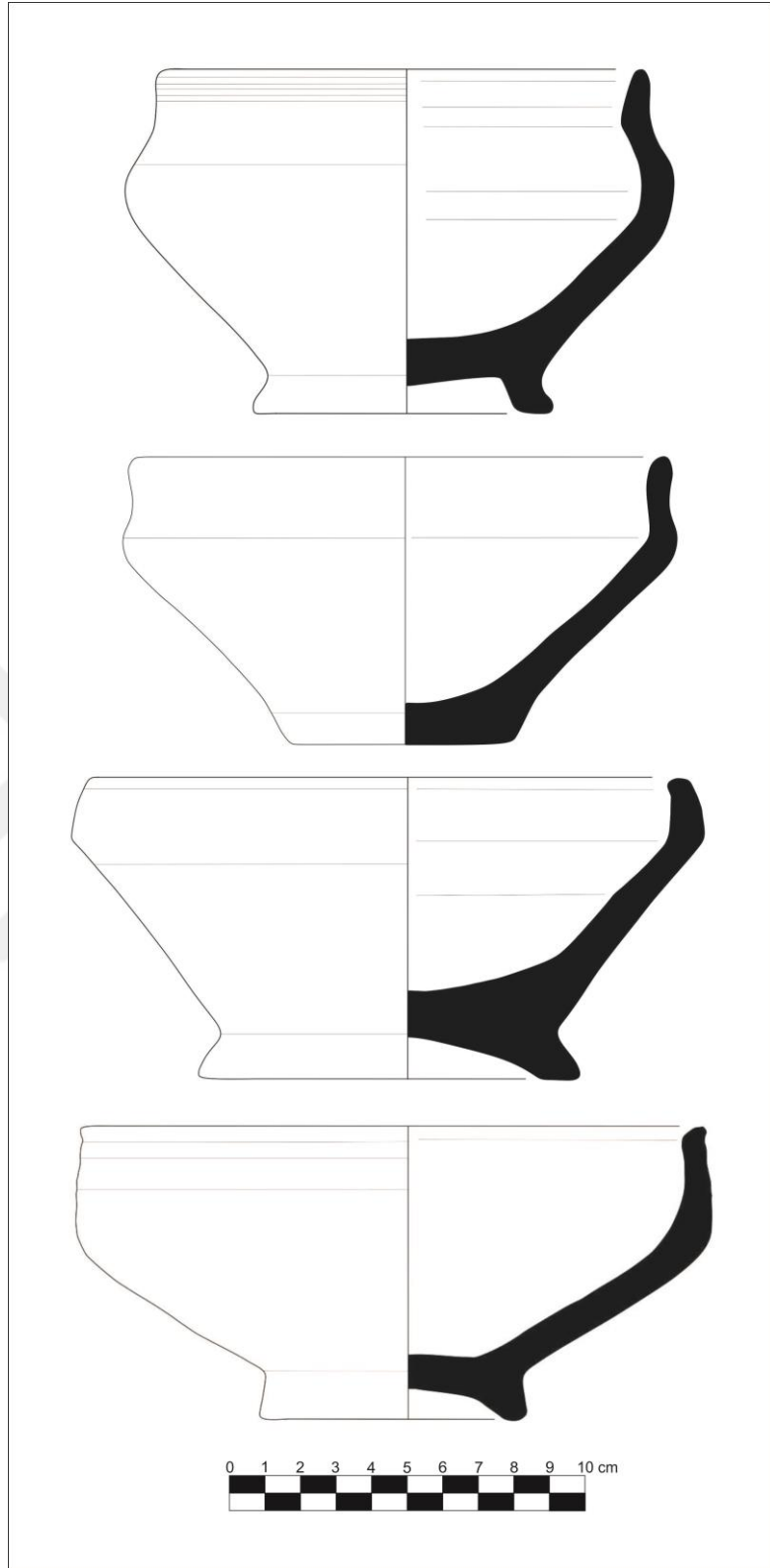
Levha 3: Sırlı seramikler içinde yer alan yayvan gövdeli, dışa çekik ağızlı tabak formları.

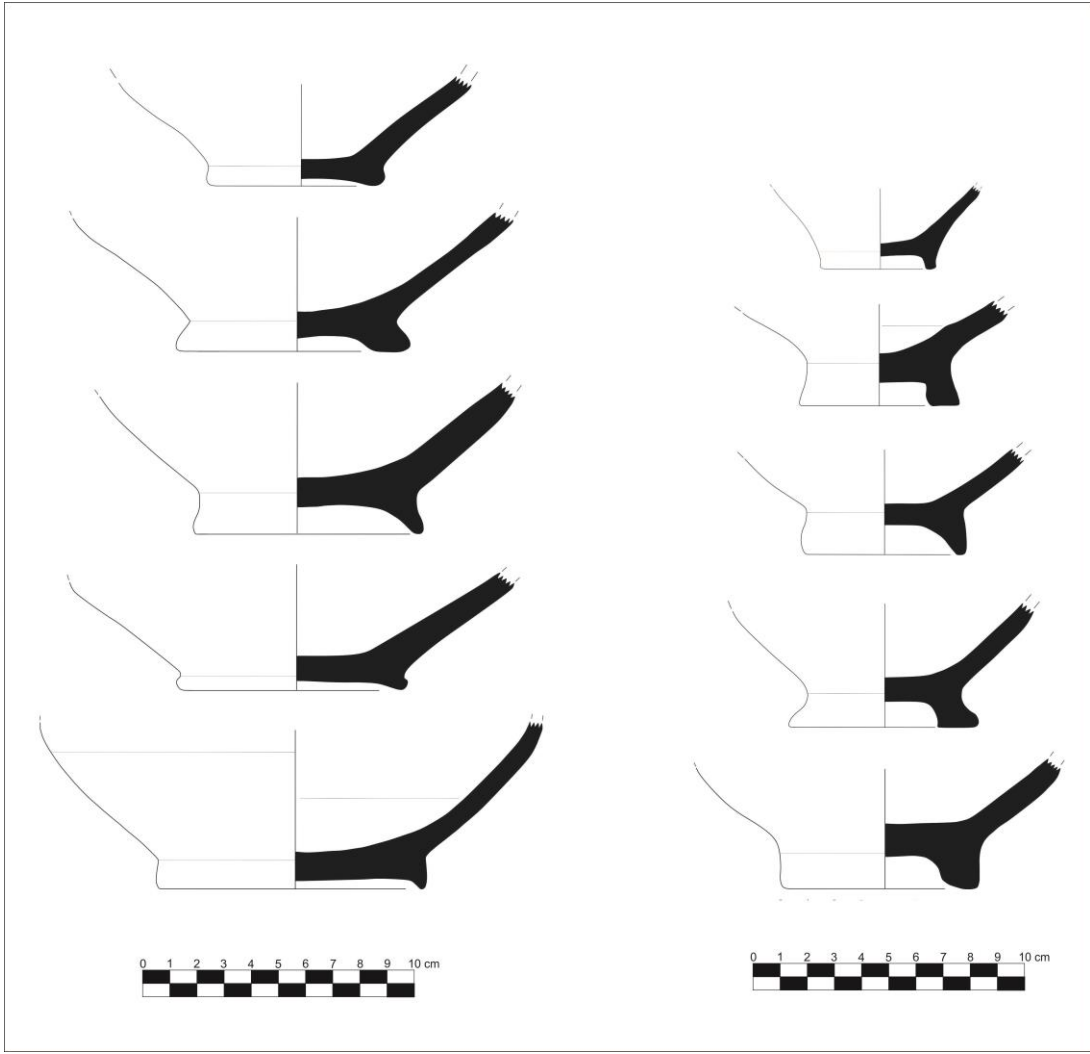
Levha 4: Sırlı seramikler içinde yer alan konik gövdeli, tabak ve çanak formları.

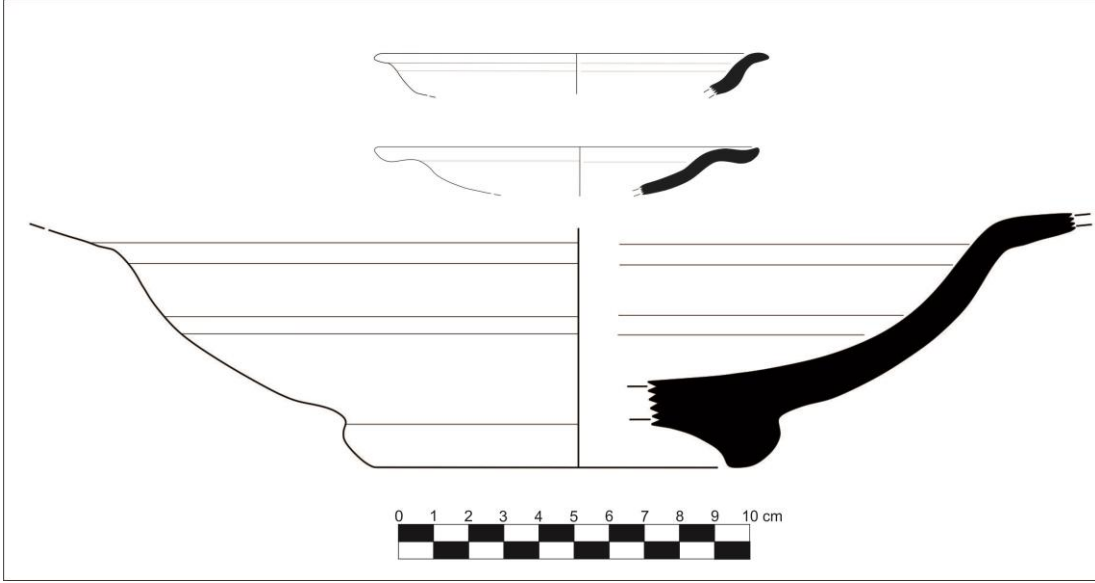
Levha 5: Sırsız seramikler içinde yer alan halka dipli, yarı küresel gövdeli kase formları.

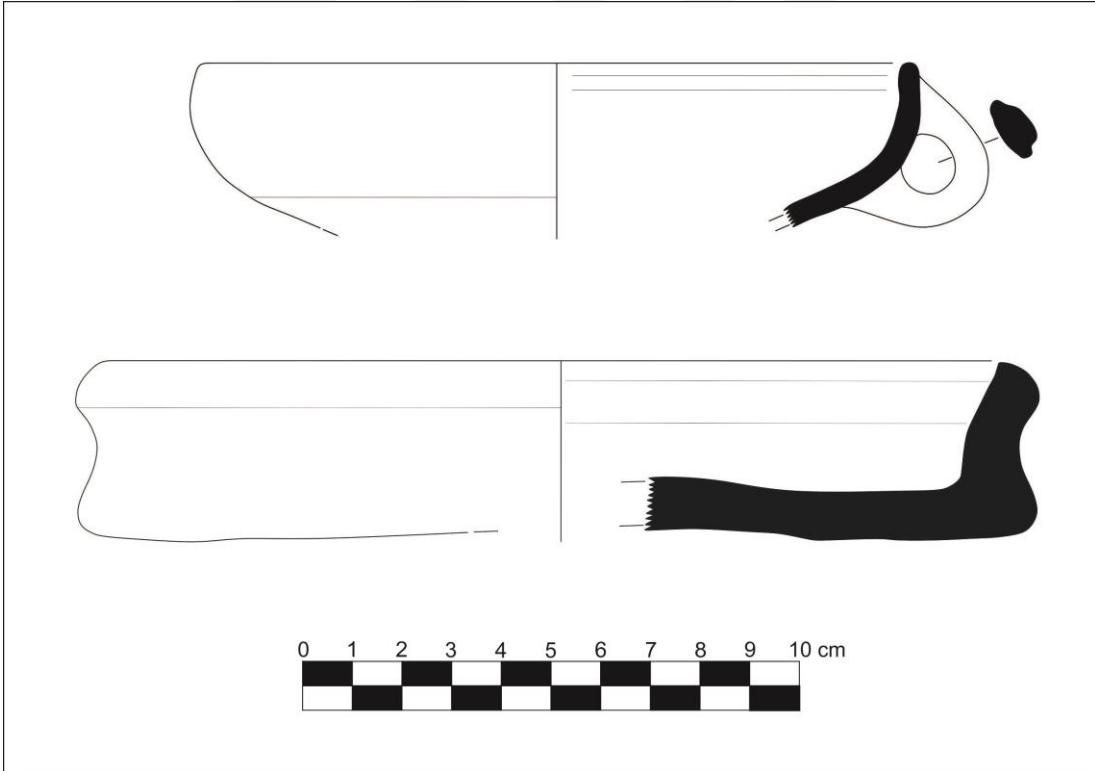
Levha 6: Sırsız seramikler içinde yer alan halka dipli konik gövdeli kase formları.

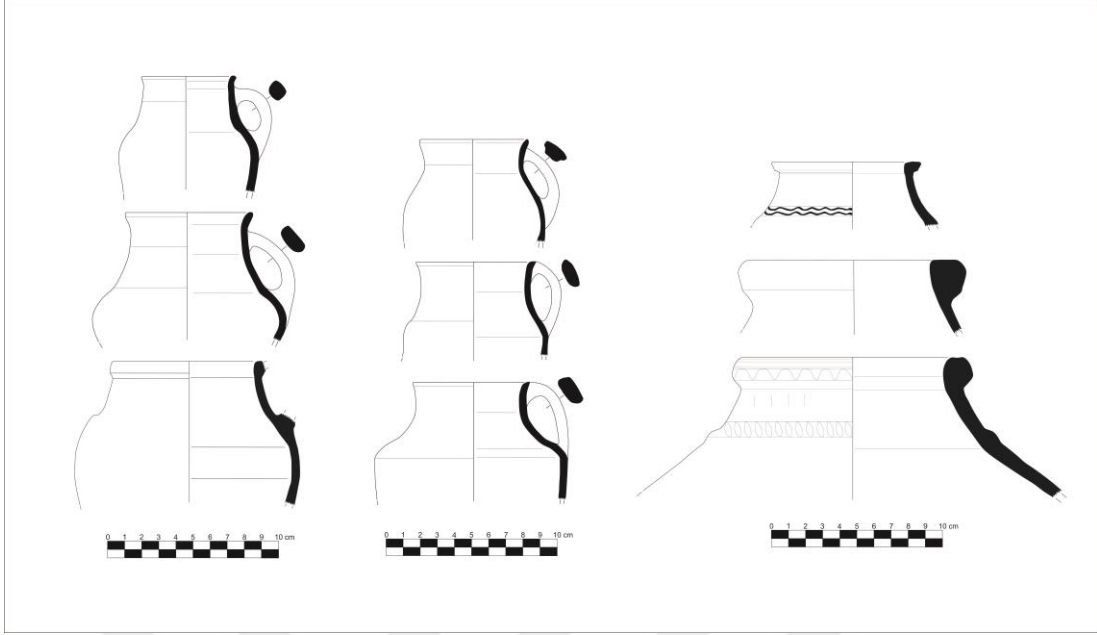
Levha 7: Sırsız seramikler içinde yer alan tabak ve kase dipleri.

Levha 8: Sırsız seramikler içinde yer alan halka dipli, dışa çekik ağızlı, yayvan gövdeli tabak formları.

Levha 9: Sırsız, yayvan gövdeli, geniş kap formları.

Levha 10: Sırsız seramikler içinde yer alan küresel gövdeli, dışa çekik ağızlı, testi, çömlek ve küp formları.

7. SONUÇ

2007 ve 2012 yılları arasında Şavşat Kalesi'nde Yrd. Doç. Dr. Osman Aytekin başkanlığındaki ekipçe yürütülen kazılarla B2, B3, C2 ve C3 açmalarında, sırlı ve sırsız olmak üzere çok sayıda seramik parça ele geçirilmiştir. İncelediğimiz seramik parçalarının hepsi kırık halde olup, sadece kâse formunda, bir adet kap sağlam muhafaza edilebilmiştir.

Bagradi Sülalesi Artvin ve çevresinde tarihi kültürel dokuyu inşa ederek birçok eser günümüze bırakmıştır. Şavşat Kalesinin de Bagradlı ve Osmanlı döneminde kullanımda olduğunu kaynaklardan bilmekteyiz. Bu hanedanlık ve Osmanlı dönemine ait motif ve bezemeler kalenin tarihsel gelişimini doğrular niteliktedir.

Şavşat Kalesi'nden çıkarılan seramikler, günlük kullanıma hizmet eden kaplardan oluşmaktadır. Farklı form, teknik ve süslemelerde karşımıza çıkan seramikler içinde, en yoğun buluntu grubunu, sırasıyla; kâseler ve tabaklar meydana getirir. Bunun yanı sıra, çanak, kupa, kapak, lüle, gibi değişik işlevli seramik parçalarla beraber, depolama, pişirme ve saklama amacıyla kullanılan, testi, küp, çömlek, ve çukur kaplar çıkarılan buluntular arasındadır.

Kâse ve tabaklara ait çok sayıda ağız, dip ve gövde parçası ele geçmiştir. Kâselerin yaygın formu, yarı küresel ve konik gövdeli, halka kaideli kaplardan oluşmaktadır. Tabaklar ve çanaklar yayvan gövdeli, halka ya da düz dipli, dışa çekik ağız kenarlı, yuvarlak veya düz ağız ucuyla sonlanmıştır. Bu sırsız kaplar Ortaçağ Anadolu'sunda çok yaygın olmayan gelenekte üretilmişlerdir. Bazısında, perdahlı yüzey üzerine yine kırmızı astarla basit bezemeler yapılmıştır. Diğer sırsız seramikler ise Şavşat Kalesi'nde çok fazla miktarda ele geçirilen, yerel üretim olduğunu düşündüğümüz kaplardan oluşmaktadır.

Testi, çömlek ve küp formlarına baktığımızda, dışa çekik ya da içe çekik ağız yapılarına sahip, küresel gövdeli, kulplu ya da kulpsuz şekilde yapıldıklarını tespit ettik.

Sırsız seramikler, hemen her kazı alanında çıkan buluntular arasındadır. Şavşat Kalesi Kazılarında en fazla çıkan buluntu grubunu, sırsız seramikler oluşturmaktadır.

Genelde günlük ihtiyaçlardan doğan mutfak kaplarının birçoğunu sırsız seramikler oluşturur. Hamur çoğunlukla kırmızı rengin açık ve koyu tonlarında olup bazı örneklerde krem ve devetüyü şeklinde karşımıza çıkar. Sırsız seramikler basit biçimde çarkta yapılmıştır. Hamurlar, kum, mika, kuvars ve kireç, katkılıdır. İncelediğimiz sırsız seramiklerin bazılarında kaidenin dış kısımlarında kazıma teknikli haç motifleri işlenmiştir. Bir örnekteyse, baskı kabartma şeklinde işlenen haç motifi, bize Bizans ve Gürcü seramikleriyle olan bağlantıyı göstermektedir. Gerek form ve teknik, gerekse süsleme ve malzeme açısından Şavşat Kalesi sırsız seramikleri, Ortaçağ kazılarının devam ettiği Anadolu'da Kubadabad, Hasankeyf, Ani, Samsat, Alanya, Anadolu dışında, Batum Gonio Kalesi, İran ve Kafkasya bölgesi seramikleriyle benzerlik göstermektedir.

Sırlı seramikler, sırsızlara göre daha düşük sayıda bulunmuştur. Sınırlı sayıda olmalarına rağmen kaliteli işçilikleri, süsleme teknikleri nedeniyle önemli bir yere sahiptirler. Sırlı seramiklerde kırmızı, devetüyü, beyaz, krem gibi farklı hamur çeşitleri kullanılmış. Daha az katkılı ve daha iyi pişmiş olan bu seramikler, karakteristik özellikleri nedeniyle, hem Osmanlı hem de Bizans seramiklerine benzemektedir.

Kazılarda ele geçirilen sırlı seramikler arasında, sır altına boyama ve tek renk sırlı parçalar en fazla çıkarılan seramiklerdir. Az sayıda parçanın olduğu gruplar ise, boyalı kazıma ve kazıma (sgraffito) teknikli seramiklerden oluşturmaktadır. Sır altına boyama seramikler, çok renkli desen, form ve kaliteli işçilik özellikleriyle Anadolu'da İznik, Kubadabad, Samsat, Ahlat, Alanya, Hasankeyf, Bitlis, Anadolu dışında 12. yüzyıl sonu 13. yüzyıl başlarında Suriye'de Rakka, Hama ve Rusafa'da çıkarılan seramiklerle de benzerlik göstermektedirler.

Seramik üretimi konusunda, fırınlama teknolojisine ilişkin pek bulguya rastlanmasa da, Şavşat Kalesi seramikleri, merkezden uzakta yerel özellikler gösteren, aynı zamanda dönemsel olarak da Ortaçağ'a uyum sağlayan, birçok kazı alanında çıkan seramiklerle paralellik göstermektedir. Bu, bize burada, hem yerel üretimin olduğunu, hem de farklı yerleşmelerle alışveriş içerisinde bulunduğunu göstermektedir. Yaptığımız incelemelerde sırsız seramiklerin yörede yapıldığını tespit ettik. Sırlı seramiklerin ise yörede mi, yakın bölgelerde mi yapıp buraya getirildiği konusu halen gizemliliğini korumaktadır.

Şavşat Kalesi Kazısında ele geçen, sırlı ve sırsız seramik buluntular, 12.yy.'dan 19.yy.'a kadar kesintisiz, farklı üsluplarda ve tekniklerde üretilmiş örneklerden oluşmaktadır. Yerel üretimin yanı sıra, Anadolu dışı farklı merkezlerden ithal ürünlerin varlığı, çeşitlilik ve zenginliği artırmıştır. Devam eden Şavşat Kalesi Kazıları, Anadolu seramik dünyasına yeni ve farklı örnekler sunmaya devam edecektir.

8. ÖZET

Günümüzde yapılan kazı çalışmalarıyla, Ortaçağ seramikleri hakkında bilinmeyenleri aydınlatan birçok buluntu ele geçirilmiştir. Ortaçağ döneminde kullanımda olduğunu bildiğimiz, Şavşat Kalesi'nde, Bizanslılar, Bagratlılar, Selçuklular ve Osmanlılar gibi geniş kültüre sahip milletler, belirli dönemlerde hâkimiyet ve uygarlık kurmuşlardır. Bu kale, gerek gösterdiği mimari özellikler ve çıkarılan buluntular, gerekse farklı kültürlerin kesişme noktasında bulunması nedeniyle önemli bir yere sahiptir. 2007 ve 2012 yılları arasında yapılan kazılarla, değişik teknik ve forma sahip çok sayıda seramik buluntu ele geçirilmiştir. Sırsız seramiklerin çoğunluğu oluşturduğu buluntularda, kaliteli malzeme ve işçilikle yapılmış sırlı seramikler de bulunmuştur.

Sırlı seramikler arasında, sır altına boyama, tek renk sırlı, boyalı kazıma ve kazıma (sgraffito) teknikli seramikler bulunmaktadır. Seramiklerde kırmızı, devetüyü, krem ve beyaz hamurlar değişken olarak kullanılmıştır. Daha az katkılı ve daha iyi pişmiş olan bu seramikler, karakteristik özellikleri nedeniyle, hem Osmanlı hem de Bizans (Gürcü) seramiklerinde görülen özellikleri tekrar ederler. Tür, teknik ve süsleme açısından Şavşat Kalesi sırsız seramikleri, Ortaçağ kazılarının sürdüğü Anadolu'da Kubadabad, Hasankeyf, Ani, Samsat, Alanya, Anadolu dışında, Batum Gonio Kalesi, İran ve Kafkasya bölgesi seramikleriyle benzerlik göstermektedir.

“Şavşat Kalesi Kazısı Sırlı ve Sırsız Seramik Buluntuların Değerlendirilmesi” isimli bu araştırmayla, çıkarılan sırlı ve sırsız seramik buluntuları, inceleyip, seramik sanatı ve sanat tarihi açısından önemi, kendi içindeki çeşitliliği, kullanılan malzeme, teknik, form ve kültür etkenleri arasındaki farklılıkları araştırarak, yöredeki seramik anlayışını ortaya çıkarmaya çalıştık.

Şavşat Kalesi Kazılarında ele geçen, sırlı ve sırsız seramik buluntular, 12.yy.'dan 19.yy.'a kadar kesintisiz, farklı üsluplarda ve tekniklerde üretilmiş örneklerden oluşmaktadır. Yerel üretimin yanı sıra, Anadolu dışı farklı merkezlerden ithal ürünlerin varlığı, çeşitlilik ve zenginliği artırıp, seramik dünyasına yeni örnekler kazandırmıştır.

Anahtar kelimeler: Gürcü, Sırlı ve Sırsız Seramik, Şavşat Kalesi.

9. ABSTRACT

Today, by means of excavation works, many finds have been unearthed that illuminate unknown related to medieval ceramics. As far as it is known, the castle was in use during the Middle Ages and it was under the domination of nations that had extended cultures and civilizations, such as Byzantines, Bagrat, Seljuks and Ottomans in certain periods. This castle, with both its architectural features and unearthed findings and situated at the interception point of different cultures, has an important place. With the excavation carried out between the years 2007 - 2012, numerous ceramics, in different technique and form, were obtained. While the majority of the findings were unglazed ceramic tiles, there were also glazed ceramic tiles of good quality material and workmanship.

Among the glazed ceramics, there are under-glazed painted, monochrome glazed, painted carved and the ones with scraping (sgraffito) technique. In ceramics, various colures, such as red, buff, cream and white pulp, were used. These ceramics, have less additives and better cooked, due to their characteristics, show repeated characteristics of both Ottoman and Byzantium (Georgian). The unglazed ceramics of Şavşat show similarity with the ones found in Anatolia excavations such as Kubadabad, Hasankeyf, Ani, Samsat and Alanya, outside of Anatolia, Batumi Gonio Fortress and with the ones out of Anatolia, such as Batum Gonio Kalesi, İran and Caucasus in terms of type, technics and decoration.

In this research **“The Evaluation of Glazed and Unglazed Ceramics Finds of the Excavation of Şavşat Castle”** we tried to find out the ceramic understanding of the region by searching the glazed and unglazed remaining in terms of their importance for ceramic art and Art History and searching its diversity within itself and the materials used, technique, form and the difference caused by cultures.

The remaining of the glazed and unglazed ceramics, unearthed in Şavşat Castle excavation, consist of samples through XIIth. - XIXth. centuries. Besides the local production, the existence of materials from different centres out of Anatolia has gained diversity and richness to the ceramic world.

Keywords: Georgian, glazed and unglazed ceramic, Şavşat Castle.

10. KAYNAKÇA

ALTUN, Ara, DEMİRSAR, A., Belgin, “İznik Çiniciliği”, İstanbul, 2004, s.239.

ARCASOY, Ateş, *Seramik Teknolojisi*, İstanbul 1983.

ARIK, Mehmet Oluş – AHUNBAY, Metin, “1990 Yılı Hasankeyf Kazı, Araştırma ve Onarım Çalışmaları”, *XIII. Kazı Sonuçları Toplantısı*, C. II, Ankara 1991, s. 403-412.

ARIK, Rüçhan, *Kubad Abad, Selçuklu Saray ve Çinileri*, İstanbul, 2000.

_____ “Selçuklu Döneminin Malazgirt Buluntuları”, Sayı 5, İstanbul 1996, s. 14-22.

Artvin Valiliği, İl Kültür Turizm Müdürlüğü, “*Artvin Kültür Envanteri*”, 2012, s.225.

Artvin İl Yıllığı, Ankara, 1967-1973, s.230.

ASLAN, B. Böhlendorf, *Glasierte Byzantinische Keramik Aus Der Turkei III*, İstanbul, 2004, s.385.

ASLANAPA, Oktay –YETKİN, Şerare –ALTUN, Ara, *İznik Çini Fırınları Kazısı 1981-1988 II. Dönem*, İstanbul, 1989.

_____ “Anadolu’da Türk Çini ve Keramik Sanatı”, *İstanbul ve İznik Kazılarında Ele Geçen Keramikler ve Çini Fırınları*, İstanbul, 1959, s. 62-65.

_____ Anadolu’da Türk Çini ve Keramik Sanatı, Seri: V, Sayı: 1, Ankara, 1965, s.15.

_____ “Osmanlı Devri Keramik Sanatı”, Cilt: 3, Yıl: 3, Sayı: 27, İstanbul, 1987, s. 4.

_____ “Anadolu’da Türk Keramik Sanatı”, Cilt: 5, Sayı: 15, Ankara, 1991, s. 16 17.

_____ Türk Sanatı, İstanbul 1984, 329-331.

ATASOY, Nurhan,-RABY, Julian, *Iznik: The Pottery Of Ottoman Turkey*, London 1989.

AYTEKİN, Osman, *Artvin'deki Mimari Eserler I*, (Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Arkeoloji ve Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Doktora Tezi), Van, 1996, s.9-10.

_____ *Ortaçağdan Osmanlı Dönemi Sonuna Kadar Artvin' deki Mimari eserler*, Ankara, 1999, s.257-259.

_____ ‘‘Şavşat (Satlel) Kalesi Kazı ve Restorasyon Çalışması 2007-2008’’*V. Uluslar Arası Van Gölü Havzası Sempozyumu, The Fıfth International Symposium Of Van Lake Region*, İstanbul-2010, s. 24.

_____ 30. Kazı Sonuçları Toplantısı 2. Cilt, *Şavşat (Satlel) Kalesi Kazı ve Restorasyon Çalışması 2007*, 26 Mayıs-30 Mayıs 2008, Ankara, s.64.

_____ 32. Kazı Sonuçları Toplantısı 4.Cilt, *Şavşat (Satlel) Kalesi Kazı ve Restorasyon Çalışması 2009*, 24 Mayıs- 28 Mayıs 2010, İstanbul, s.383-384.

_____ 33. Kazı Sonuçları Toplantısı 2.Cilt, *Şavşat (Satlel) Kalesi Kazı ve Restorasyon Çalışması 2010*, 23 Mayıs - 28 Mayıs 2011, Malatya, s.58-59.

_____ 34. Kazı Sonuçları Toplantısı 3.Cilt, *Şavşat (Satlel) Kalesi Kazı ve Restorasyon Çalışması 2011*, 28 Mayıs - 1 Haziran 2012 Çorum, s.437-438.

_____ 35. Kazı Sonuçları Toplantısı 1.Cilt, *Şavşat (Satlel) Kalesi Kazı ve Restorasyon Çalışması 2012*, 27 Mayıs-31 Mayıs 2013, Muğla, s.271-272.

BAKLA, Erdinç, *Tophane Lüleciliği Osmanlı Tasarımındaki Yaratıcılığı ve Yaşam Keyfi*, İstanbul, 2007, s.112,

BAŞ, Gülsen, *'Bitlis Kalesi Kazısı Sırlı Seramikleri (2004-2012)'*, Ankara, 2012.

BİLİCİ, Sema, “Sırlı Seramik Sanatı”, *Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi Uygarlığı (Mimarlık ve Sanat)-II*, Ed. Ali Uzay Peker-Kenan Bilici, Ankara 2006, , s.519.

_____ “Alanya Kalesi Kazılarında Bulunan Bizans Sırlı Seramikleri”, *Bizans ve Çevre Kültürler*, Prof. Dr. S. Yıldız Ötüken'e Armağan, Ed. Sema Doğan-Mine Kadiroğlu, İstanbul 2010, s. 101-102.

_____“Alanya Selçuklu Sarayı Seramikleri”, *Uluslar Arası Sanat Tarihi Sempozyumu Prof. Dr. Gönül Öney’e Armağan 10-13 Ekim 2001 Bildiriler*, İzmir 2002, s. 139-154.

BROSSET, Felicite, Marie, *Gürcistan Tarihi (Eski Çağlardan 1212 Yılına Kadar)*, Ankara, 2003.

BULUT, Lale, *Samsat İslami Devir Sırsız ve Tek Renk Sırlı Seramikleri*, (Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmir 1991.

_____“Kabartma Desenli Samsat Ortaçağ Seramikleri”, *Sanat Tarihi Dergisi*, Sayı 7, İzmir 1994, s. 1-18.

_____ *Samsat Ortaçağ Seramikleri (Sıraltı ve Lüsterler)*, İzmir 2000.

_____“Samsat Kazısı Buluntuları”, *Anadolu’da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı*, İstanbul, 2007, s.185-186.

Cumhuriyetin 80. Yılında Artvin, Ankara, 2003, s.38-41.

ÇEKEN, Muharrem, *Hasankeyf (1991,2001-2003 Yılı) Kazı Buluntusu Fırın ve Atölyeleri İle Seramik Malzemeleri*, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2005.

_____“Hasankeyf Kazısı Seramik Fırınları Atölyeleri ve Seramikleri”, *Anadolu’da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı*, İstanbul, 2007, 255.

ÇELEBİ, Evliya, *Seyahatname*, C. II, İstanbul, 1986, s.632.

ÇİLOĞLU, Fahrettin, ”*Dilden Dine, Edebiyattan Sanata Gürcülerin Tarihi*”, İstanbul, 1993, s. 32-39-40.

ÇOLPAN, Nilüfer, *Hititlerin Anadolu’ya Göçü ve Çevre Kültürlerle Etkileşimi*, (Gazi Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Bölümü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2008.

ÇORUHLU, Yaşar, *Türk İslam Sanatının ABC’si*, İstanbul, 2000.

DARK, Ken, *Byzantine Pottery*, Tempus Publisling, Stroud 2001.

DOĞER, Lale, “On ikinci-On üçüncü yüzyıllarda Bizans Sırlı Seramik Sanatında Form ve Üslup Değişimlerine Ait Bazı Gözlemler”, *On İkinci ve On Üçüncü yüzyıllarda Bizans Dünyasında Değişim, I. Uluslararası Sevgi Gönül Bizans Araştırmaları Sempozyumu, Bildiriler, İstanbul 25-28 Haziran 2007*, İstanbul 2010, s. 511-512.

_____ “Kuşadası, Kadıkalesi (Anaia) Kazısı 2003 Yılı Bizans Dönemi Seramik Buluntuları”, *Sanat Tarihi Dergisi, Yrd. Doç. Dr. Lale Bulut’a Armağan*, Sayı 14, No:1, İzmir 2005. s. 105-117.

_____ “İslam Sanatı Etkisinde Kuş Figürlü Bizans Seramikleri”, *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, Sayı 77, 1997, s. 15-17.

_____ “Byzantine Ceramics: Excavation at Smyrna Agora”, (1997-98 and 2002-03), *Çanak, Byzas 7*, Ed. Beate Böhlendorf-Arslan - Ali Osman Uysal - Johanna Witte-Orr, İstanbul 2008, s. 97-121.

EDWARDS, R.W., “The Fortifications of Artvin”: A second Preliminary Report On The Marchlands Of Northeast Turkey” , *DOP, Sy, 40*, 1986, s.162-82.

FINDIK, Nurşen, Özkul, Milet İşi Seramiklerden Bir Grup Örnekleme: İznik Roma Tiyatrosu Kazı *Buluntuları*, (Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1991.

_____ Hasankeyf Seramikleri (2004-2006), Ankara, 2008.

_____ *İznik Roma Tiyatrosu Kazı Buluntuları (1980-1995) Arasındaki Osmanlı Seramikleri*, Ankara 2001.

GRUBE, Ernst, Joseph, “Raqqa-Keramik in Der Sammlung Des Metropolitan Museum in New York”, *Kunst Des Orients*, Volume IV, Wiesbaden 1963.

GÜRHAN, Sevinç Gök, *Akşehir Taş Medrese Müzesi’ndeki Türk Dönemi Seramikleri (2000-2001 Anıt Meydan’da Yapılan Kurtarma Kazısı Seramikleri)*, (Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Doktora Tezi), İzmir, 2007.

_____ “Akşehir Kurtarma Kazısı Seramikleri”, *Anadolu’da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı*, Ed. Gönül Öney-Zehra Çobanlı, İstanbul 2007, s. 169.

_____“Evaluation of Ceramic Production in Akşehir in the Framework of Ceramics and Kiln Materials Unearthed During Rescue Excavations at Akşehir Anıt Meydan (Moument Sqoure), *Thirteenth International Congress of Turkish Art*, Budapest 2009, s. 291.

KADİROĞLU, Mine-İŞLER Bülent, “Kuzeydoğu Anadolu, Gürcü Dinsel Yapılarının Tarihlendirilmesinde Kullanılan Yöntem ve Ölçütler”, *Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Dergisi*, S.I, Sakarya, 2005, s. 252-259.

KANIŞKAN, Ece, *Anadolu’da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatına Giyim Kültürünün Yansımaları*, Sanatta Yeterlilik Tezi, Şubat 2011.

KARAMAĞARALI, Beyhan,-YAZAR, Turgay, “Anı Kazısı Buluntuları”, *Anadolu’da Türk Devri Çini ve Keramik Sanatı*, Ed. Gönül Öney-Zehra Çobanlı, İstanbul 2007, s.124

_____“Ahlat Seramik Ekolü”, Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, *İslam İlimleri Enstitüsü Dergisi*, Sayı V, Ankara 1982, s. 390-391, 400-462.

KARAMAĞARALI, Nakış, *Ahlat Kazılarında Ortaya Çıkarılan Seramikler*, (Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1991.

_____“Ahlat Sırlı Seramikleri”, *Anadolu’da Türk Devri Çini ve Keramik Sanatı*, Editörler. Gönül Öney-Zehra Çobanlı, İstanbul 2007. s.139-153.

KERAMETLİ, Can, *Türk Çini Sanatından Örnekler*, Türk Süsleme Sanatları Serisi:11, İstanbul 1986.

KINIK, Zeynep, “İznik ve Seramik Sanatı”, *İznik Seramikleri Sergisi*, Türk ve İslam Eserleri Müzesi, 1989, s.8–9.

KÖKTEN, İ. Kılıç, “Kars’ın Tarihi Öncesi Hakkında İlk Kısa Rapor”, *Belleten*, VII, 1943, 601-613.

_____“Orta, Doğu ve Kuzey Anadolu’da Yapılan Tarih Öncesi Araştırmaları”, *Belleten*, VIII, 1944, 659-680.

KODAY, Zeki, *Hopa İlçesinin Coğrafyası*, (Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi) Erzurum, 1995.

KOZAMAN, Oya, “Miletopolis-Hamam Kazısı”, *Türk Arkeoloji Dergisi*, No: XXIV, Ankara 1977, s.29.

KÖROĞLU, K., “1995 Yılı Artvin - Ardahan illeri Yüzey Araştırması”, XIV. Araştırma Sonuçları Toplantısı, C.I Ankara 1997, s. 369- 395.

KULHAN Ethem, Ahmet Hacıömeroğlu, *Artvin İli Raporu*, Ankara, 2000, s.3.

KÜRKMAN, Garo, “Toprak, Ateş, Sır”, Tarihsel Gelişimi, Atölyeleri ve Ustalarıyla Kütahya Çini ve Seramikleri, İstanbul 2005, s. 31.

MEGAW, A. H. S., “Zeuxippus Ware”, *British School of Athens*, Sayı 63, 1968, s. 67-88; “Zeuxippos Ware Again”, *Resherces sur la Ceramique Byzantine*, Ed. V. Deroche- J. M. Spieser, BHC Supplement XVIII, 1989, s. 256-66.

_____ “An Early Thiteenth Century Aegean Glazed Ware”, *Studies in Memory of David Talbot Rice*, Ed. G. Robertson and G. Henderson, Edinburgh 1975, s. 34-45.

MİMAROĞLU, Sinan, *Kuşadası, Kadıkalesi /Anaia Kazısı’ nda Ele Geçen Bizans Dönemi Günlük Kullanım Seramikleri*, (Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı, Bizans Sanatı Bilim Dalı, Doktora Tezi), İzmir, 2011.

MORGAN, H. Chris. “Corinth, The Byzantine Pottery”, *Results of Excavations Conducted by the American School of Classical Studies At Athens XI*, Harvard University Press, Cambridge Massachusetts 1942. s. 26.

MUNSELL Henry, Albert, *Munsell Book of Color-Glossy Finish Collection*, Munsell Color Company, Baltimore 1966.

OSTROGORSKY, George *Bizans Devleti Tarihi*, Ankara, 2006.

ÖKSE, Ayşe Tuba, *Arkeolojik Çalışmalarda Seramik Değerlendirme Yöntemleri*, İstanbul 2002.

_____ *Önasya Arkeolojisi Seramik Terimleri*, İstanbul, 1999.

ÖNEY, Gönül, *Türk Çini Sanatı*, İstanbul, 1976.

_____ “Anadolu Selçuklu Çini ve Seramik Sanatı”, Osmanlı’da Çini Seramik Öyküsü, Editör: Ara Altun, 1998, s.34.

_____ ‘Doğudan Batıya İslam Sanatından Türk Çini ve Seramiklerine Uzanan Miras’, *Anadolu’da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı*, İstanbul, 2007, 17.

_____ “1978-1979 ve 1981 Yılı Samsat Kazılarında Bulunan İslam Devri Buluntularıyla İlgili İlk Haber”, *Arkeoloji-Sanat Tarihi Dergisi*, Sayı 1, İzmir 1982, s. 71-80.

_____ *Türk Çini ve Seramik Sanatı, Başlangıcından Bugüne Türk Sanatı*, Ankara 1993.

_____ Selçuklu Seramik Sanatı, *Selçuklu Çağında Anadolu Sanatı*, İstanbul, 2002, s.376.

_____ ‘Doğudan Batıya İslam Sanatından Türk Çini ve Seramiklerine Uzanan Miras’, *Anadolu’da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı*, İstanbul, 2007, 17.

PAKER, Mukerrem, “Anadolu Beylikler Devri Keramik Sanatı”, *Sanat Tarihi Yıllığı*, Sayı: I, İstanbul, 1965, s. 156-164.

PARMAN, Ebru, “Bizans Keramiklerinden Bazı İlginç Örnekler”, *Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Yazıları I*, Ankara 1986, s. 81-84.

PASİNLİ, Alpay – BALAMAN, Saliha, Türk-İslam Çini ve Seramik Merkezlerini Gösteren Harita, *Türk Çini ve Keramikleri Çinili Köşk*, İstanbul Arkeoloji Müzeleri, İstanbul, 1992.

_____ ‘Bizans Sanatında Tavuz Kuşu İkonografisi’, *Sanat Tarihinde İkonografik Araştırmalar ve Günel İnal’a Armağan*, Ankara, 1993, 388.

_____ “The Pottery From the St. John’s Basilica at Ephesos”, *Recherches sur la ceramique Byzantine. Bullentin de Correspondance Hellenique*, Supplement XVIII, Ecole Française D’Athens, Athens, Paris 1989, s. 312-340.

RİCE, David, Talbot, *Byzantine Glazed Pottery*, At The Clarendon Press, Oxford 1930.

_____“The Byzantine Pottery in S. Casson”, *Preliminary Report upon the Excavations carried out in and near the Hippodrome of Constantinople in 1927*, British Academy, Oxford University Press, London 1928, s. 34.

PORTER, Venetia, *Medieval Syrian Pottery*, Ashmolean Museum, Oxford, 1981.

SARRE, Friedrich, *Die Keramik im Euphrat - und Tigris - Gebiet*, Berlin, 1920.

SEVER, Ramazan, *Berta (Okçular) Havzasının Fiziki Coğrafyası*, (Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi) Erzurum, 2001.

SEVİN, Veli, *Eski Anadolu ve Trakya*, İstanbul, 2003.

Seramik Tanıtım Komitesi, *Türkiye’de Seramik: Toprakla Ateşin Öyküsü*, İstanbul, 2003, s. 13.

SİLOGAVA, V. İ. – ŞENGELİA, K.A., *Tao-Klarceti*, Tiflis, 2006.

SOUSTEİL, Laure, *Osmanlı Seramiklerinin Görkemi 16-19. yüzyıl, Suna İnan Kıraç ve Sadberk Hanım Müzesi Koleksiyonlarından*, İstanbul 2000, s. 23.

ŞAHİN, Faruk, *İlk Devir Osmanlı Seramikleri Teknolojisi*, (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1989.

ŞENTÜRK, Şennur, *İstanbul Müzelerinde Rakka Keramikleri*, (İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Yayınlanmamış Lisans Tezi), 1982.

TUNCEL, Metin, “Artvin” mad, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 1991, C. 3, s. 420.

TUNÇEL, Gül, *Anadolu’da Türk Devri Prese Süslemeli Sırsız Seramikler (XIII. YY. Sonuna Kadar)*, (Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Doktora Tezi), Ankara 1992.

_____“Türk ve İslam Eserleri Müzesi’ndeki Testiler”, *Uluslararası Sanat Tarihi Sempozyumu, Prof. Dr. Gönül Öney’e Armağan*, 10-13 Ekim 2001, İzmir, 2002, s. 549.

_____“XII-XIV. Yüzyıl Artuklu Kabartma Desenli Sırsız Seramikleri”,
Türkler, 8. Cilt, Ankara, 2002, s. 116-122.

_____“Sırsız Seramik Sanatı”, *Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi Uygarlığı (Mimarlık ve Sanat)-II*, Ed. Ali Uzay Peker-Kenan Bilici, Ankara 2006, s. 513-523.

YALÇIN Osman, *Artvin*, İstanbul, 1961.

YAZAR, Turgay, DEĞİRMENCİ, Tülün, “Ani Kazılarında Ele geçen Baskı Teknikleri Sırsız Seramikler”, *Ege Üniversitesi Sanat Tarihi Dergisi IX*, İzmir 1998, s. 151-16.

YENİŞEHİRLİOĞLU, Filiz “Apollo Smintheus Tapınağında Sırlı Ortaçağ Anadolu Seramiği”, *I. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, İstanbul 1983, s.175-181.

YILMAZ, Gülgün, “Ayasuluk Kalesi ve St. Jean Anıtı Kazılarında Bulunan Seramikler”, *Uluslararası Katılımlı XVI. Ortaçağ Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Cumhuriyet Üniversitesi Sivas 18-20 Ekim 2012*.

<http://www.savsat.gov.tr>. *Şavşat'ın Tarihi*, Erişim Tarihi: 01.08.2015.

<http://www.savsatkalesikazisi.com> Erişim Tarihi: 07.09.2015.

<http://www.resimler.tv> Erişim Tarihi: 07.09.2015.

<http://v3.arkitera.com/Şavşat-kalesinde-13-19-yüzyillara-ait-esyalar>. Erişim Tarihi:15.08.2015.

11. HARİTA LİSTESİ

Harita 1: Artvin İli ve İlçelerini Gösteren Harita (www.resimler.tv.com).

Harita 2: Türk-İslam Çini ve Seramik Merkezlerini Gösteren Harita (Alpay, Pasinli – Saliha, Balaman).

12. ÇİZİM VE RESİM LİSTESİ

Çizim 1: Şavşat Kalesi Kazısı Rölöve Planı (O. Aytekin - E. Koç, 2007).

Çizim 2: Şavşat Kalesi Kazısı Röleve Çalışması (Mimar Esra Aytekin).

Çizim 3: Şavşat Kalesi Kazısı Şapel' in Planı (Mimar Esra Aytekin).

Çizim 4: Şavşat Kalesi Kazısı Sarnıç Planı (Mimar Esra Aytekin).

Resim 1: Şavşat İlçesinin Kuşbakışı Görünümü.

Resim 2: Şavşat Kalesi'nin Uydudan Görünümü ve Kesiti.

Resim 3: Şavşat Kalesi'nin Tepeden Genel Görünümü.

Resim 4: Kazı Öncesi Şavşat Kalesi'nin İç Görünümü.

Resim 5: Şavşat Kalesi Ön Cepheden Görünüm.

Resim 6: B2 Plan Karesi, A Kulesi, B3, C2, C3 Plan Kareleri.

Resim 7: G3, H3 Plan Kareleri ve E Yapısı.

Resim 8: Şarap Mahzeninin Genel Görünümü.

Resim 9: F5 Açmasında Yer Alan Şapel.

Resim 10: Sarnıç Yapısının Genel Görünümü.

Resim 11: Bitlis Kalesi Sırsız Seramikleri (Doç. Dr. G. Baş).

Resim 12: Kubadabad Sarayı Sırsız Seramikleri (Mürvet Yıldıztekin)

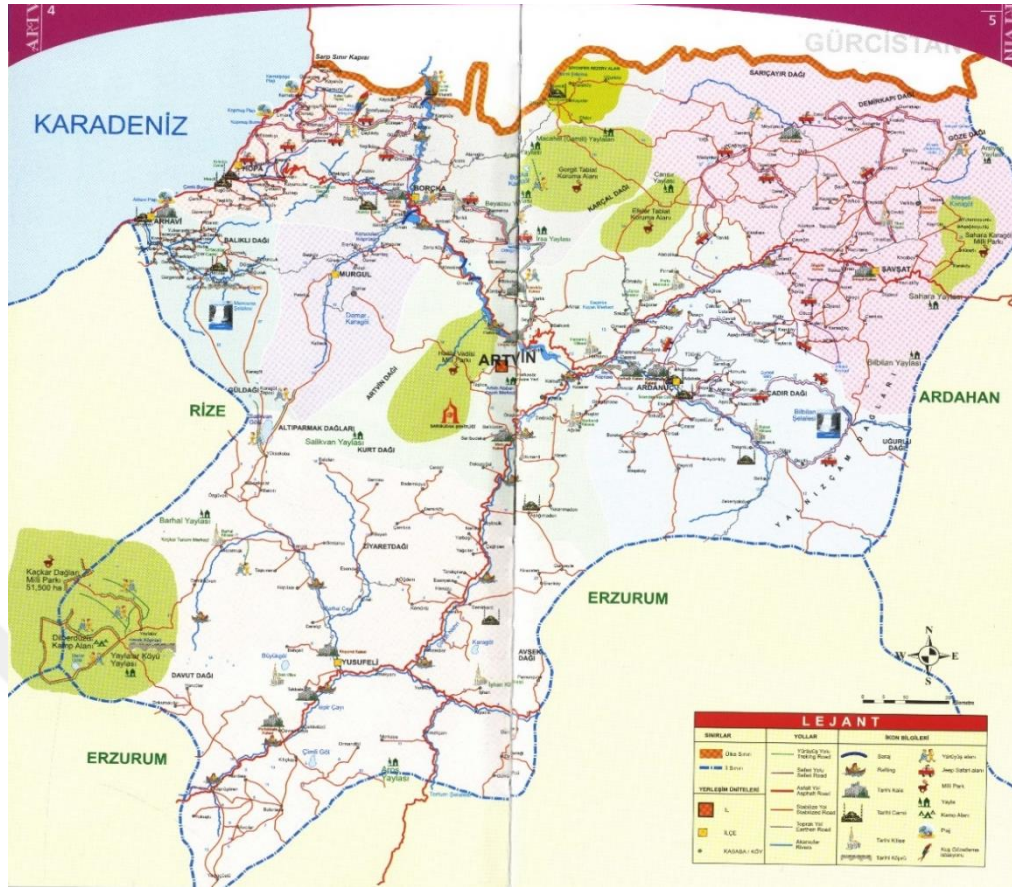
Resim 13: Gonio Kalesi Sırsız Seramikleri (Gonio Kalesi Müzesi Batum).

Resim 14: Bitlis Kalesi Sırlı Seramikleri (Doç. Dr. G. Baş).

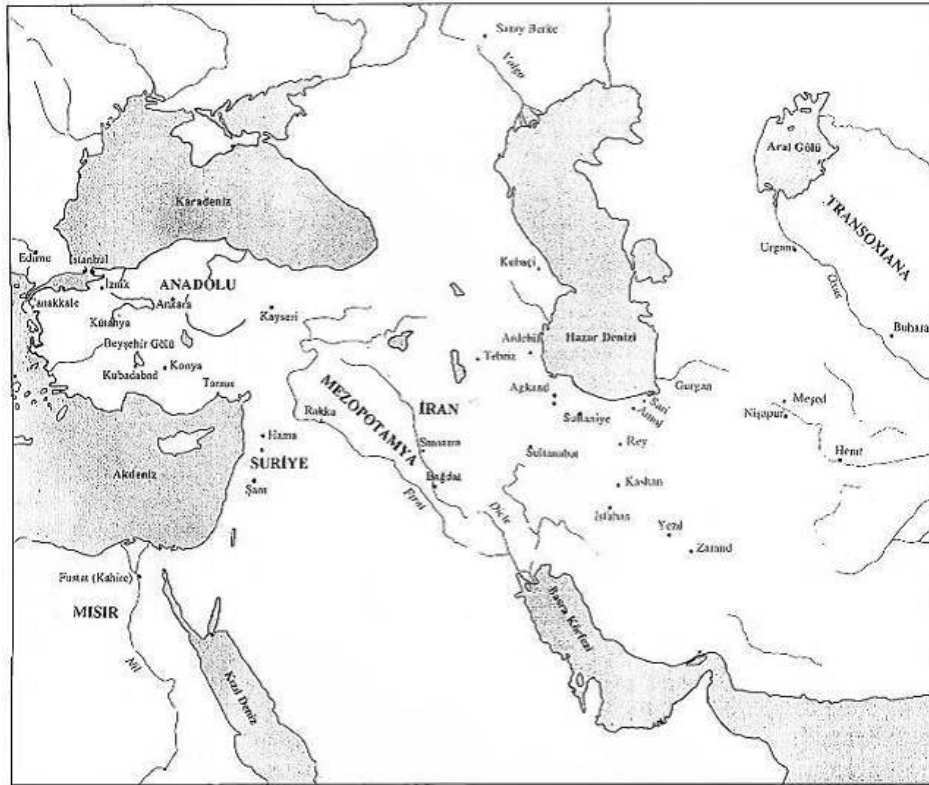
Resim 15: Hasankeyf Kazısı Sırlı Seramikleri (Prof. Dr. M. Çeken).

Resim 16: Gonio Kalesi Sırlı Seramikleri (Gonio Kalesi Müzesi Batum).

13.HARİTALAR

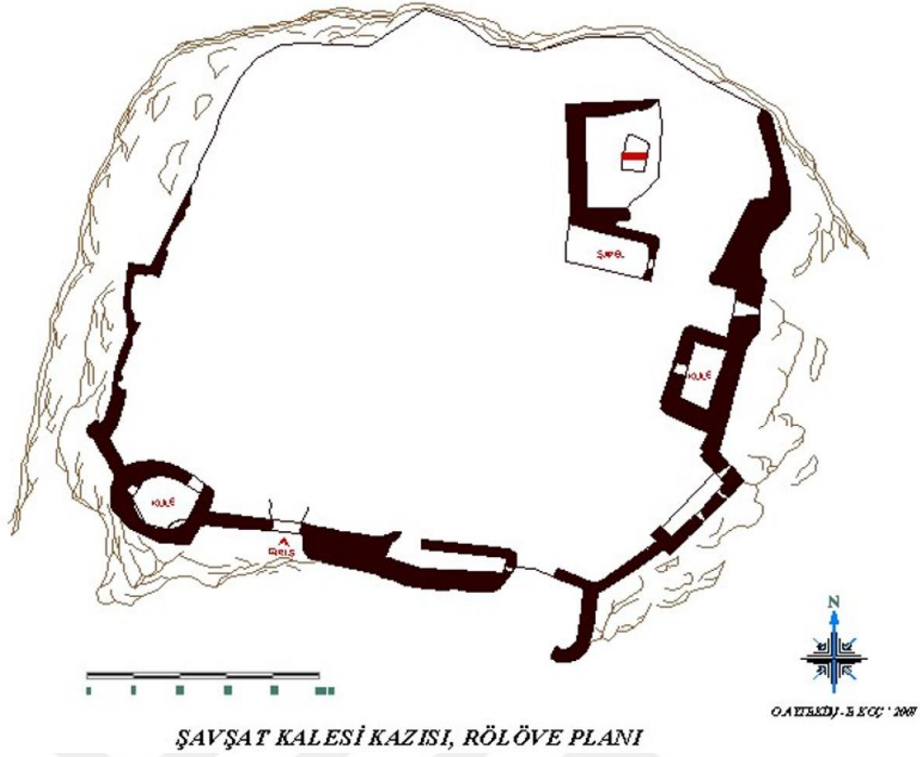

Harita 1. Artvin İli ve İlçelerini Gösteren Harita (www.resimler.tv.com).

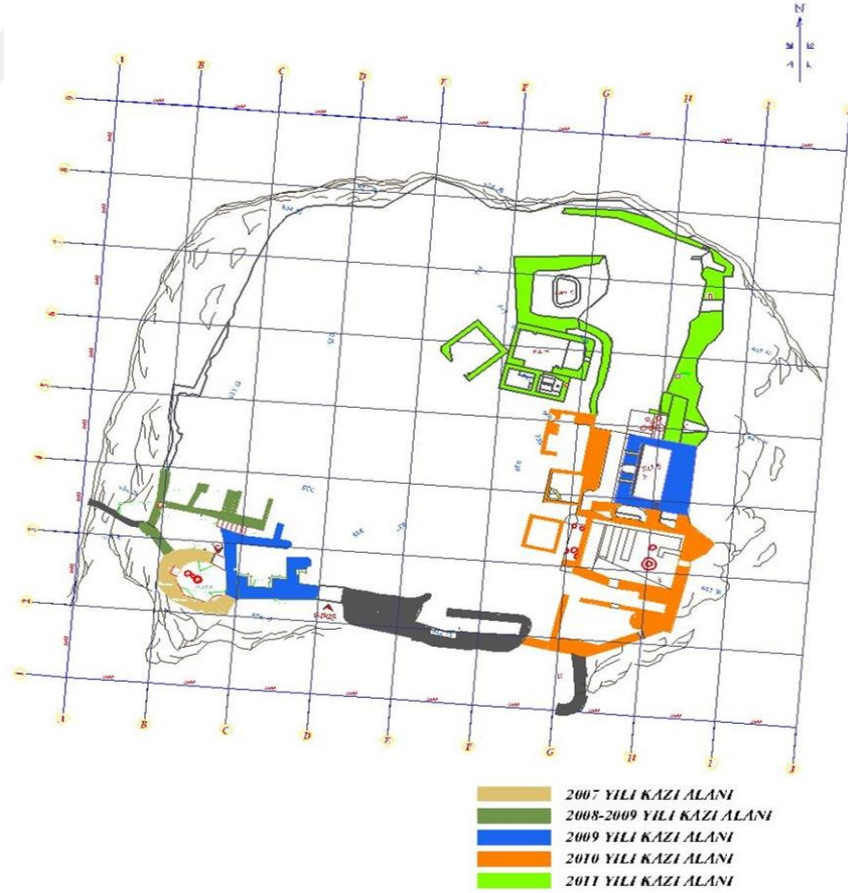

Harita 2. Türk-İslam Çini ve Seramik Merkezlerini Gösteren Harita (Alpay, Pasinli- Saliha, Balaman).

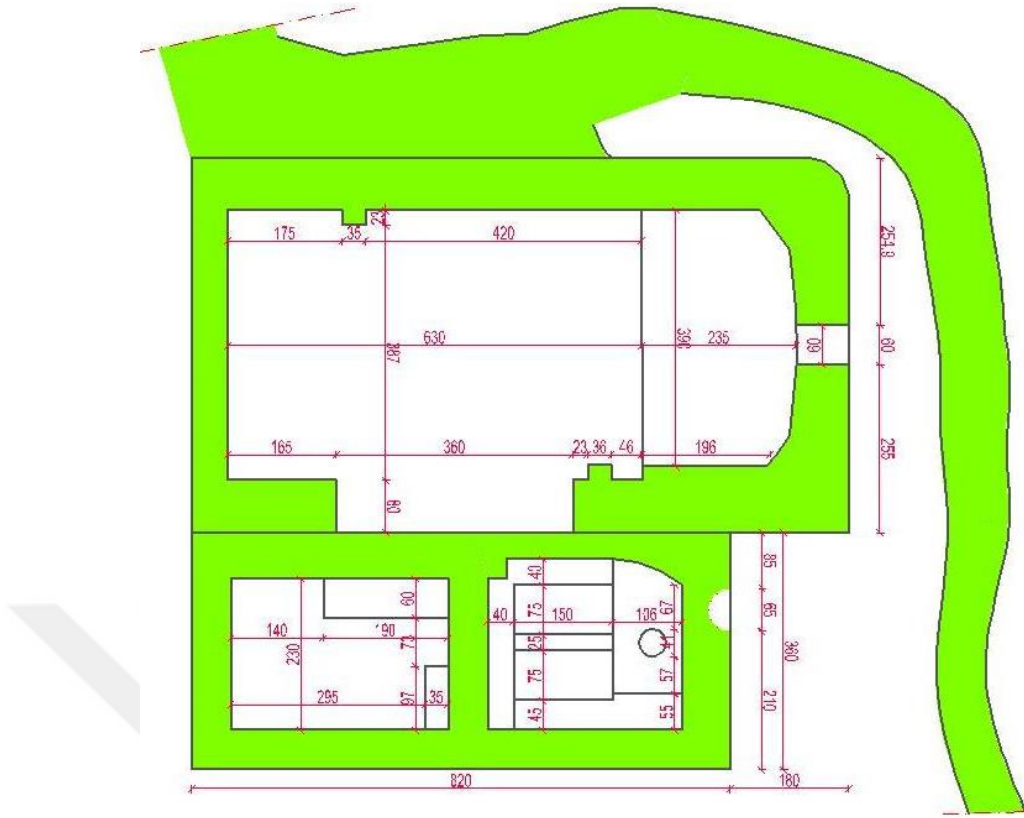
14.ÇİZİM VE RESİMLER

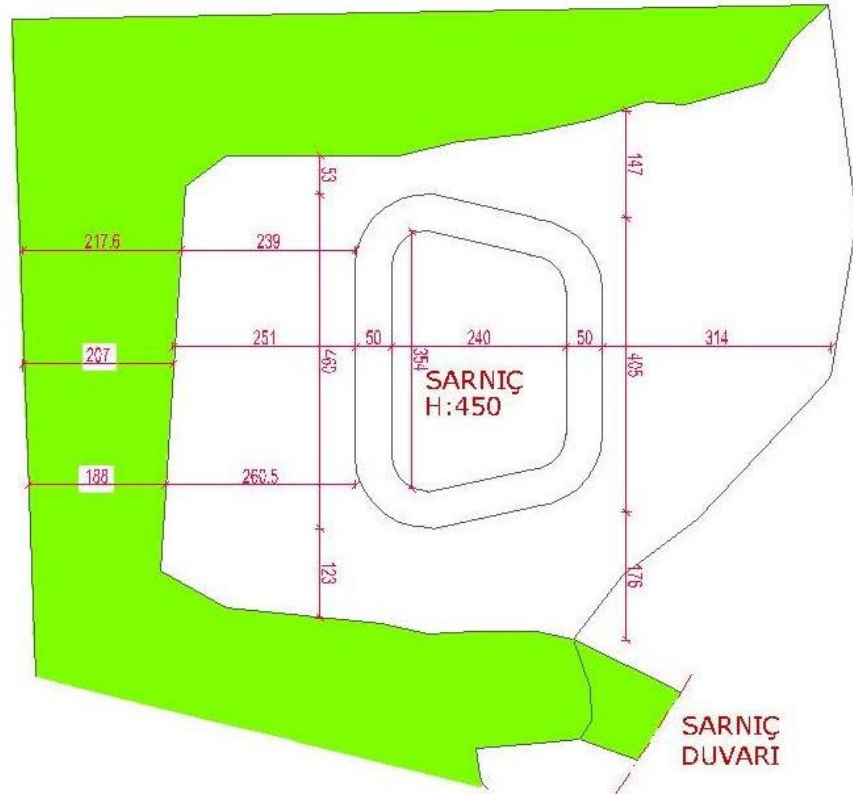
Çizim 1. Şavşat Kalesi Kazısı Rölöve Planı (O. Aytekin - E. Koç, 2007).

Çizim 2. Şavşat Kalesi Kazısı 2007-2012 Röleve Çalışması (Mimar Esra Aytekin).

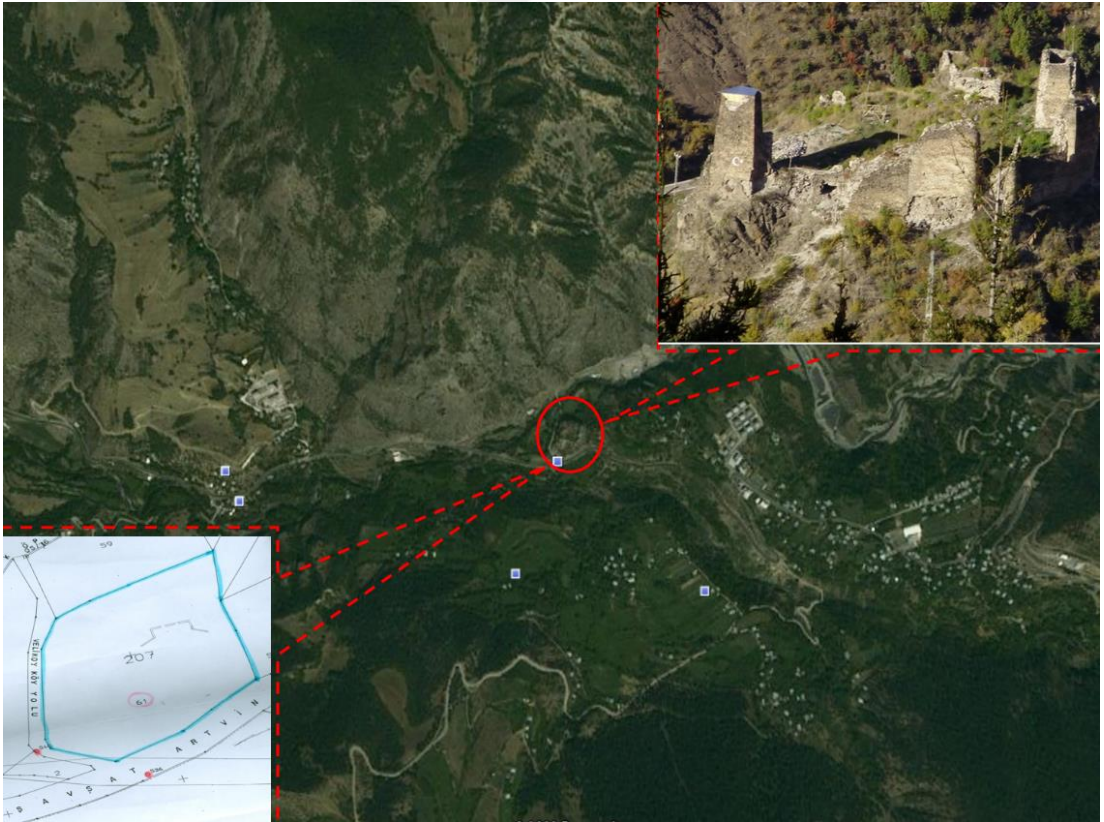
Çizim 3. Şavşat Kalesi Kazısı Şapel' in Planı (Mimar Esra Aytekin).

Çizim 4. Şavşat Kalesi Kazısı Sarnıç Planı (Mimar Esra Aytekin).

Resim 1. Şavşat İlçesinin Kuşbakışı Görünümü.

Resim 2. Şavşat Kalesi'nin Uydudan Görünümü ve Kesiti.

Resim 3. Şavşat Kalesi'nin Tepeden Genel Görünümü.

Resim 4. Kazı Öncesi Şavşat Kalesi'nin İç Görünümü.

Resim 5. Şavşat Kalesi Ön Cepheden Görünüm.

Resim 6. B2 Plan Karesi, A Kulesi, B3, C2, C3 Plan Kareleri.

Resim 7. G3, H3 Plan Kareleri ve E Yapısı.

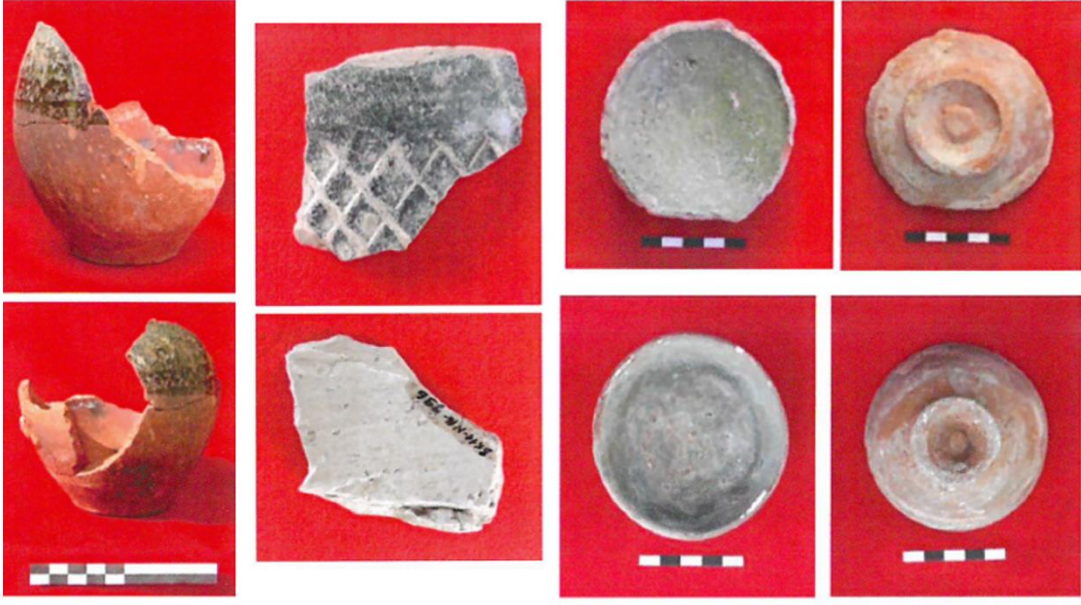
Resim 8. Şarap Mahzeninin Genel Görünümü.

Resim 9. F5 Açmasında Yer Alan Şapel.

Resim 10. Sarnıç Yapısının Genel Görünümü.

Resim 11: Bitlis Kalesi Sırsız Seramikleri (Doç. Dr. G. Baş).

Resim 12: Kubadabad Sarayı Sırsız Seramikleri (Mürvet Yıldıztekin).

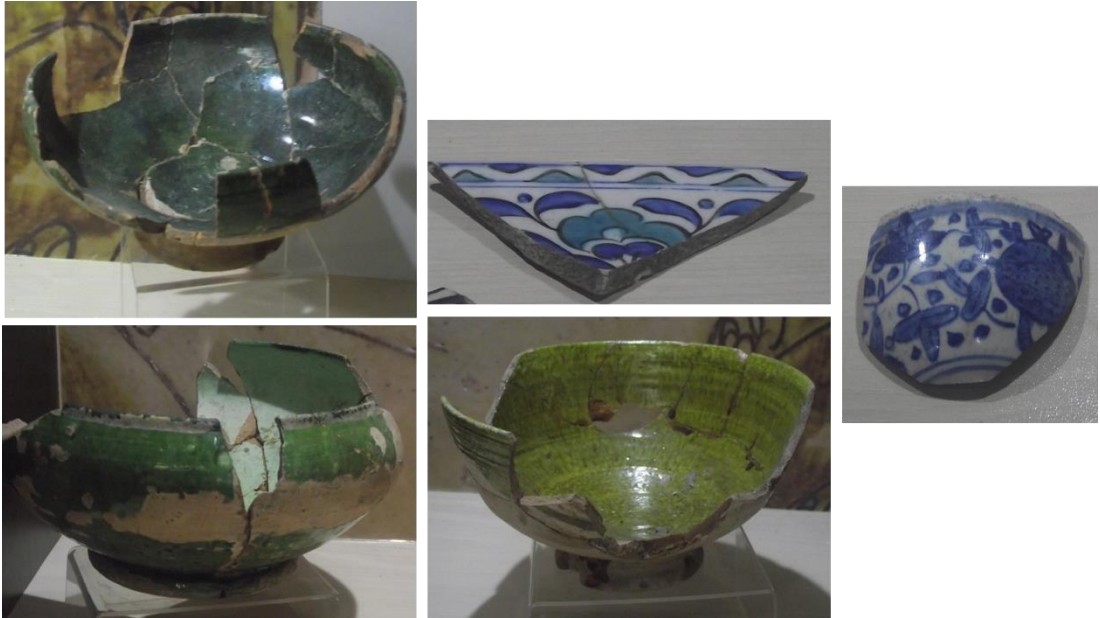
Resim 13: Gonio Kalesi Sırsız Seramikleri (Gonio Kalesi Müzesi Batum).

Resim 14: Bitlis Kalesi Sırlı Seramikleri (Doç. Dr. G. Baş).

Resim 15: Hasankeyf Kazısı Sırlı Seramikleri (Prof. Dr. M. Çeken).

Resim 16: Gonio Kalesi Sırlı Seramikleri (Gonio Kalesi Müzesi Batum).